

m/f

Arhitekts A. Birzenieks

LIETĀJAMĀS MĀKSLAS GALDNIECĪBAS DARINĀJUMI

Ar 123 attēliem

Rīgā, 1935. g.

»Grāmatu Drauga« »Mākslas vēstures« separāts novilkums

Original Document of the National Archives and Records Administration

AUG. 1949

1/41 m/f

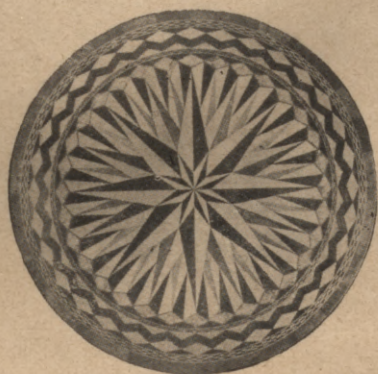
4

Arhitekts A. Birzenieks

LIETĀJAMĀS MĀKSLAS GALDNIECĪBAS DARINĀJUMI

Ar 123 attēliem

Part. 59
Latv. P. Bibliotēka
INV. 624037
pārb. 3. IV 58.
0309045203

Rīgā, 1935. g.

»Grāmatu Drauga« »Mākslas vēstures« separāts novilkums

1953

Priekšvārds

Apcerējums par lietājamās mākslas galdniecības darinājumiem ietelpj kā sastāvdaļa "Grāmatu Drauga" izdotajā "Mākslas vēsturē". Tālab šo ļoti plašo tematu bija iespējams apstrādāt tikai vispārējos vilcienos, izslēdzot dažādus interesantus speciālas dabas jautājumus.

Baltijas valšņu tautas mākslai varēja veltīt tikai nedaudzas lapas puses, atzīmējot tās visspilgtākos darinājumus. Vēl konspektīvāki ir aizrādījumi par Austrumu tautu koka izstrādājumiem. Toties esmu savā redzes aplokā blakus istablietām ieslēdzis dievnamu iekārtas priekšmetus, īsumā apskatot to attīstības gaitu. Aprakstot mēbeļu tipus mēģināts raksturot katra laikmeta telpu uztveri, t. i. parādīt dzīves kultūras ainu, ievērojot atsevišķo tautu specifiskās īpatnības. Gribu cerēt, ka atklājot sakarus un ietekmējumus, kas lietājamās mākslas laukā pastāv starp Eiropas nācijām, varēs vieglāk saprast mūsdienu stila centienus, kas dziļi saistīti ar agrākiem formu izpauzumiem.

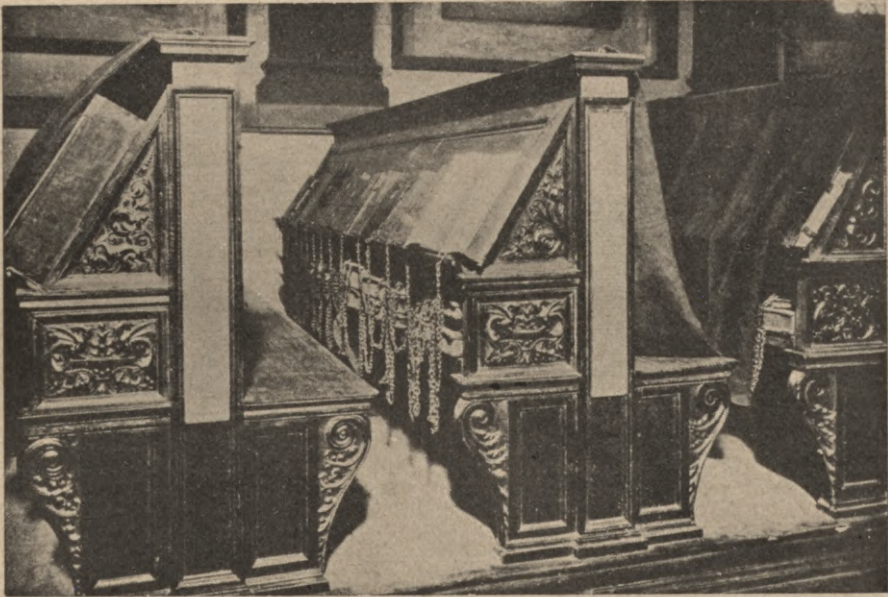
Pie darba sastādīšanas pamatojos uz novērojumiem, ko guvu gan Baltijas valšņu mūzejos, gan arī slavenajās Rietumu Eiropas lietājamās mākslas krātuvēs. Bez tam izlietāju man pieietamo literātūru (skaitā pāri par piecdesmit darbiem), kas sarakstīta par šo jautājumu.

Izsaku savu pateicību iestādēm un privātpersonām, kas laipni atļāvušas reproducēt fotografiskus attēlus, kas šinī publikācijā atklātībā parādās pirmo reizi.

Autors

Rīgā, 1935. g.

Mikelandželo Laurena bibliotēkas iekārta (Florencē)

Koka darinājumi

Koks visos laikos un pie visām tautām ieņēmis un vēl ieņem lietājamā mākslā izcilu stāvokli. Kā pirmatnējā cilvēka materiālā kultūra bez koka nav iedomājama, tā arī mūsdienu telpu mākslā viņam līdz šim piēder noteicošais vārds. Darba rīki, trauki, sauszemes un ūdens satiksmes līdzekļi, istablietas un izstrādājumi kulta vajadzībām darināti no koka. Un cik visi šie darinājumi savā izveidojumā sniedzas pāri praktiski nepieciešamam, tik tie ierindojas lietājamās mākslas priekšmetu virknē. Pat mazākais to starpā atspoguļo sava izgatavotāja gumi un uzskatus, etnografiskās un nacionālās īpatnības vai to radošo spēku kopsummu, ko ietelpina stila jēdzienā.

Koka izstrādājumi Ēģiptē, Mezopotamijā, Priekšāzijas un Vidusjūras kultūras senajās valstīs

Ēģipte. Prasme šī skaistā un viegli apstrādājamā materiāla virsmu ar rīvēšanu un slīpēšanu gludināt un spodrināt ir ļoti veca. Arī koka apstrādāšanas darba rīkiem ir veca vēsture. Tā, piem., 2.500. g. pr. Kr. Ēģiptes galdnieks pazina gandrīz visus tos instrumentus, ko lietā viņa aroda brāļi vēl mūsu dienās. Kā izņēmumu minēsim vīli, kurās pielietāšana sākās 7. g. s. pr. Kr., ēveli, kas ieviesās romiešu laikā, un virpas, kas atrastas tikai kādā 3. g. s. kapenē. Ēģiptes mēbeļu galdniekam pazīstama stūreniskā salaišana slīpsadarā, retāk sastopams dzeguļainais iesiešanas veids. Virsmas paplašināšanai lietāja stāvu saduru, nostiprinot šuvi ar ādas saitēm. Bija arī pa-

zīstams līmēšanas paņēmieni, kā to pierāda bieži sastopamie plākšņotāju darbi.

Vēsturiskajos laikos lietas koki pašā Ēģiptē vairs nebija atrodami pietiekošā vairumā un valdniekiem nācās tos ievest no ārzemēm. Svarīgākais materiāls smalkiem galdnieku darbiem bija Libana ciedrs un Nūbijas melnkoks.

Architekta Cha gulta (XVIII. din., Turinā)

domājams I. dinastijas valdīšanas laikā, izgatavota gulta, kas atrodas Berlinē. Tā sastāv no četriem savā starpā satopotiem rāmkokiem, ko balsta kokā grieztas vērša kājas. Pēdējās ietapotas rāmkokos un salaidums nodrošināts ar sarkanām ādas saitēm. Lielo piramīdu būvētāju laikā Cheopsa mātes, ķēniņienes Hetepheres kapenē Gizehā gultas kājgalam paliek īsākas kājas, līdz ar ko rodas vajadzība pielietāt speciālu dēlīti, kas balstītu gulētāja kājas. No Vidus valsts laikiem (2160.—1785. pr. Kr.) līdz šim atrasta tikai viena gulta. Neraugoties uz līmenisko rāmja novirzienu, tomēr paturēts kāju dēlītis. Jaunās valsts laikā (1580.—1110. pr. Kr.) luksus gultas atrastas lielākā skaitā. Minēsim attēloto architekta Cha gultu, kas glabājas Turinas mūzejā. Tani uzkrīt bagāti grieztais un ar sevišķiem nostiprinājumiem pievienotais kāju balsts. Ļoti izteismīgi ir elastikā līknē veidotie gultas rāmkoki.

Taupīdami savu ļoti sarežģīto matu sakārtojumu, senie ēģiptieši spilvenu vietā lietājuši 15—20 cm. augstus grieztus koka galvas balstus. Pirmajos laikos šie balstekļi atdarināja monumentālās arhitektūras motīvus, bet vēlāk tos veidoja kā divas paceltas galvu turošas rokas.

Sevišķi bagāti izveidojās Ēģiptes krēsli. Viņa pirmsākums, līdzīgi gultai, meklējams Agrajā laikmetā. Vispārības lietāšanā tas, liekas, atradies tikai sākot ar Jauno valsti. Vecākais krēsla veids ir taisnstūrīgas formas sēdekļis, balstīts četrām kājām. Šai pirmformai III. din. laikā pievieno zemu atzveltni mugurai, bet IV. din. — vēl zemākas roku atzveltnes (Hetepheres kapenes krēsls). Jaunajā valstī šī atbaidoši stingrā un stīvā forma pilnīgi izzūd un pieņem ķermenim piemērotu apveidu. Sākot ar diezgan prāvo atzveltni un beidzot ar lauvas ķepu formās veidotām kājām, krēslam visas līnijas ritmiski liektas. Un neraugoties uz savu smagumu tas visumā atstāj pat elegantu kopiespaidu.

Celojumos un kara gājienos labprāt lietāja saliekamos krēslus. Viņi bija ļoti līdzīgi tiem, kas pie mums redzami autobusos vai tvaikoņos. Kājiņas tieši

Saliekamais krēsls (XVIII. din., Turinā)

nebalstījās zemē, bet gan divos šķērskociņos, kas savienoja viņas savā starpā. Ēģiptieši šīs kājiņas bieži veidoja kā pīļu galvas, kas ar saviem knābjiem iekodušās minētos šķērskokos.

Vieglo ēģiptiešu gurnu tērpu uzglabāja ap 30×40 cm. lielās lādēs, kas tādā kārtā atvietoja mūsu drēbju skapjus. Lādes ķermeņa augšdaļu noslēdza arhitektūrā lietātā ielocē un apvalis. Vākam bija, līdzīgi mūsu pūra lādēm, izliekta forma. Lādes ārējo virsmu bagātīgi izgreznoja, pielietājot melnkoka, zilonkaula, kaula un fajansa ielikumu darbus.

No sīkākkiem koka izstrādājumiem minamas dažāda veida lādītes un cibiņas kosmētikas piederumu uzglabāšanai, rokas spoguļi, ķemmes, karotes un vēl daudzi citi priekšmeti, kas visi pārliecinoši rāda senās Ēģiptes lietājamās mākslas augstos sasniegumus. Starp tiem izcila vieta ierādāma tādiem priekšmetiem, kuos dekoratīvi izlietāts slaidis stilizēts jaunavas vai jaunekļa tēls. Sākot ar Jauno valsti šo motīvu ļoti labprāt atdarina un arī turpmākajā attīstības gaitā šis Ēģiptes XVIII. dinastijas atklājums vijas cauri pasaules tēlotāja mākslai.

Lāde tērpu glabāšanai (XVIII. din., Kairō)

Mezopotamija un Priekšāzijas valstis. Mitrāka klimata dēļ koka izstrādājumi Mezopotamijā, Priekšāzijas valstīs un Mazāzijā tik pat kā nemaz nav uzglabājušies. Toties cīņos diezgan bieži atkārtojas kroisa, t. i. valdnieka troņa, gultas un ratu atdarinājumi. Vecākās no šīm akmeņi kaltām liecībām rāda vienkāršu kubiskas formas sēdekli ar zemu atzveltni, līdzīgu tam, ko pazīstam jau no Ēģiptes III. dinastijas laikiem. Atzīmēsim, ka valdnieka tronis parasti izgreznots atribūtiem, kas atdarina attiecīgās pilsētas ģerboņa dzīvnieku. Tālab Uras pilsētas valdnieki sēž uz troņa, kas balstās uz vērsa kājām (šīs pilsētas ģerboņa dzīvnieks ir vērsis), bet Lagošas karaļu tronis (ģerbonī lauva) balstās uz lauvas kājām. Krēsla sīkdaļas labi saskatāmas vēlākajos Asīrijas cīņos. Sēdekļa virpātās kājas vidusdaļa rāda natūralistiski veidotu lauvas ķepu.

Persiešu troņkrēsla balsti (6. g. s. pr. Kr.)

Sākot ar 9. g. s. pr. Kr. cīņos pirmo reiz parādās gultas attēls. Sākumā tā ierobežota abos galos ar zemām, liekta apveida atzveltnēm. Nākošajā gadsimtā atzveltne tikai izceļ gultas galvgali, aptverot ar savu liekto apveidu veltenisku spilvenu (motīvs, kas 19. g. s. izvirzās Bīdermeiera istablietās). Teiktais vis-skaidrāk saredzams Londonas Asur-

banipala (668.—626. g. pr. Kr.) cilnī, kas rāda šādu gultu līdz ar galdu un savās formās jau stipri attīstītu krēslu. Arī Persopoles klints kapu sienās seno persiešu karaji milzu mērogā atdarinājuši šādi veidotu gultu kā mūžības atdusas simbolu.

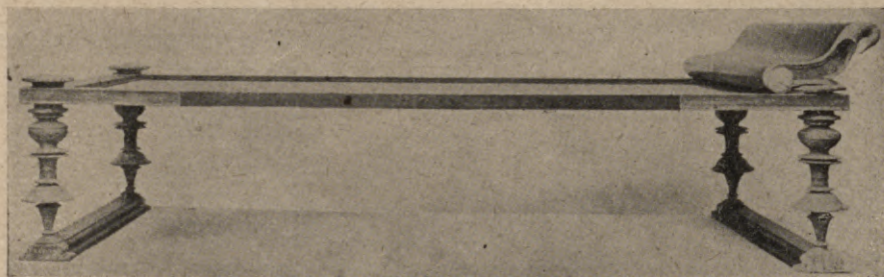

Gulta, galds un krēsls (Ninives cilnis, Londonā)

naglu apkalumiem. Šo dekoratīvo paņēmieni vēlāk pārņēma arī persieši.

Vidusjūras kultūras tautas. Aizrādījumi par koka izstrādājumiem, nemaz nerunājot par konkrētiem atradumiem, kļūst vienmēr trūcīgāki un nepilnīgāki. Vēl Homēra dzejas un Bībeles raksti foinīkiešus slavē kā izveicīgus amatniekus. Ceļot Jeruzalemes templi, Zālamans griezās pie Tīras valdnieka Hirama pārlicībā, ka tikai šeit viņš dabūs vajadzīgos lietas kokus (Libana ciedru) un piedzīvojušus namdarus un galdniekus. Homērs savukārt cildinoši izceļ foinīkiešus kā nepārspētus kuģu būvētājus un bezbailīgus jūrniekus. Un aprakstot kādu sevišķi ievērojamu lietājamās mākslas priekšmetu, viņš katrā ziņā vēl uzsver, ka tas esot Sidonijā darināts. Lai gan šī semītu cilts nav ierakstījusi savus darbus monumentālās mākslas annālēs, tā toties labāk par citām kultūras tautām, kas apdzīvoja Vidusjūras piekrasti, prata izgatavot visādus sīkus priekšmetus, kas padara dzīvi krāšņu un patīkamu. Bet no visiem šiem mākslas amatniecības priekšmetiem, cik tas vismaz attiecināms uz kokā darinātiem, nav nekas uzglabājies.

Arī Aigeja jūras, Etrūrijas, Grieķijas un Romas kultūras koka izstrādājumus iznīcinājusi uguns un puve. Gan grieķu vāzu gleznas rāda mākslīgi izstrādātus ratu riteņus (domājams koka) un bagāti iz-

Romiešu bronzas gulta

greznotas laivas, gan Partenona frīzā olimpiēši sēd krēslos, kas balstās uz smalki virpātām kājiņām, bet saskatāmais ir pārāk fragmentārs, lai pieļautu konkrētu spriedumu.

Agrā Romas ķeizārvalsts atstājusi dažus istablietu paraugus. Tie gan darināti bronzā, bet analizējot šīs formas jānāk pie slēdziena, kā pirmparaugs bijis virpāta koka izstrādājums. Jaunākā laikā Herkulānā atrastas vairākas pārrojotas koka istablietas, kurās lieku reizi izpaustas antīkās pasaules izsmalcinātā gaume.

Pat šajos vairāk kā trūcīgos fragmentos pilnībā izsakās klasiskās pasaules cilvēka formu izjūta — izjūta, kas runā uz mums vēl pārliecinošākā valodā lielās mākslas atliekās. Tas ir līdzsvars starp atsevišķām priekšmetu daļām, tas ir skaidri un loģiski sadalītais uzdevums vai funkcija, kas katrai no šīm daļām piešķirta. Tā ir nepārspēti smalki izjusta dimensiošanās prasme, kas vienādā mērā izvairas no optiskās pārslodzēšanas, kā arī no neizmantota spēka. Tā ir harmoniski noskaņotas, ar sevi un ārpusauli pilnīgi apmierināta cilvēka formu izpratnes izpaudums.

Tautu klejošanas laiks, romānika un gotika

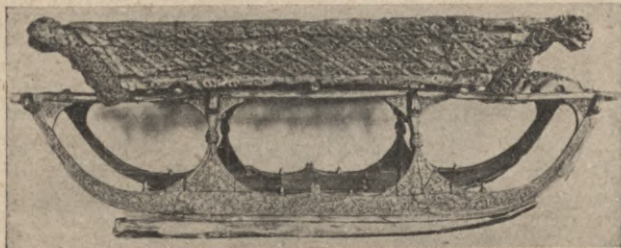
Tautu klejošanas laiks. Sen jau mākslas vēsturi vairs neuzskata kā mākslinieciskas prasmes chronoloģisku sakopojumu, bet tanī piešķir tik pat lielu lomu mākslinieciskās gribas izpaudumam. Tikai tādējādi paplašināta uzvere atļauj ietelpināt redzes aplokā jaunu formu pasauli, savā būtībā pretēju tai, kas bija klasiskā cilvēka radīta.

Eiropas mākslā šī jaunā, īpatnēji ziemeļnieciskā formu izpratne ieviešas kopš tautu klejošanas laika. Viņā sakausēti vienā uztverē antīkās mākslas motīvi un tās tehniskie paņēmieni līdz ar skītu mākslas raksturīgo dzīvnieku ornāmentāciju. Pateicoties nemīģīgiem tautu pārgrupējumiem šīs mākslas veids pārņem visu Eiropu, sākot ar Skandināviju un Anglijas salām un beidzot ar Dienvidu Krieviju, Armeniju, Grieķiju, Dienvidu Itāliju, Ziemeļu Afriku un Spāniju. Ziemeļu tautām, kas pēc Romas pasaules valsts pagrimšanas izvirzās kā Eiropas vēstures noteicošais faktors, tēlotājās mākslas laukā pagaidām ir tikai sava īpatnējā ornāmentika. Viņai sākumā ir pilnīgi abstrakts raksturs. Trūkst jebkāda mēģinājuma attēlot vienā vai otrā veidā reālo pasauli. Tie ir zināmi, vienkārši ģeometriski motīvi, kurus sapinot, sasienot, savienojot un samezģlojot savā starpā rodas fantastiski noslēpumaini raksti, kas valdzina vienādā mērā aci un saprātu.

Turpmākā attīstības gaitā rakstos ieviešas stilizētu dzīvnieku attēli un ornāmentāli uztverti cilvēka sejas panti. Šinī vēlākā tautu klejošanas laiku mākslā daži pētnieki saskata romānikas pamatelementus. Tāpēc romānika un līdz ar to uz viņas pleciem balstošās gotika uzskatāmas kā raksturīgākais ziemeļnieku tēlotājas mākslas izpaudums.

Klejošanas vēlajiem jeb vikingu laikiem (apm. 800. g. pēc Kr.) pieskaitāma 1903. g. atrastā Ozebergas kapene (Oseberg-Ödhof). Kūdras kapa uzkalniņš, kas hermētiski noslēdza šos negaidītos atra-

dumus, uzglabājis savā klēpī daudz un dažādus kokā darinātus un mākslinieciski izveidotus priekšmetus. Starp citiem šīnī kapenē atrasti dažādi trauki, istablietas, vesels kuģis (liellaiva), rati un četras kamanas. Šo riku virsmu bagātīgi pārklāj laikmetam raksturīga ziemeļnieku ornāmentācija.

Ozebergas kapenes kamanas (800. g.)

šas mūzejos. Tā, piem., Parmas "Museo Civico" atrodas Sv. Bertolda baznīcas vārtu atliekas (11. g. s.), kas pārklātas ar pa daļai vēl ļoti saskatāmu ziemeļnieciski romānisku rakstu. Kāds romāniskas architektūras formās veidots baznīckunga krēsls, kas taisīts 12. g. s., glabājas Barselonas mūzejā, Spānijā. Spriežot pēc attēliem citās mākslas nozarēs, tā laika istablietas sastādītas no savā starpā satapatiem virpātiem stabiņiem, kurus vaināgo izgreznojumi lodes formā. Līdzīgā veidā konstruējas gulta un sols, kas uzskatāmi kā līmeniskā virzienā pagarināts krēsls. Formas ir taisnstūrainas, primitīvas un stīvas. Salīdzinot ar antīkās pasaules attēliem, formu valoda ir neizkopta un patiesi "barbariska". Arī galda forma, liekas, bijusi ļoti primitīva. Attēlos balstošo daļu parasti aizsedz galda drāna un tā nav saredzama. Bet taisni šo daļu, spriežot pēc Pompējos atrastiem bronzas un akmens piemēriem, visvairāk izkopj. Jādoma, ka parastais agro viduslaiku galds bijis koka krāgu balstīta dēļu plātne, kuru vēlākos laikos balsta kolonveidīgas vai arī vienkārši virpātas kājas. Oriģinālos šo laiku galdi nav uzglabājušies.

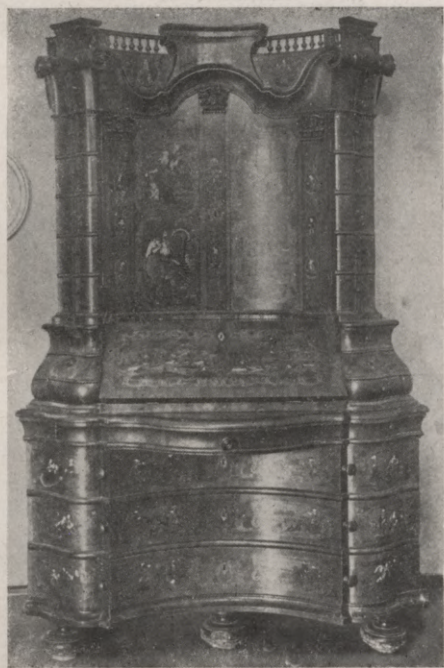
Viduslaiku lādes pirmveids meklējams antīkajos sarkofagos. Koka materiālam īpatnējais konstruktīvais paņēmieni veido savdabīgu lādes formu, stipri atšķirīgu no mantotā pirmavota. Akmenī darinātā sarkofaga forma pārvēršas uz četriem kāju dēļiem balstītā lādē. Kā lādes sienas, tā arī gar tām uz leju pagarinātos balsta dēļus pārklāj ornāmentāli veidoti arhitektūras motīvi vai dekoratīvi griezumi dobtā apdarē. Tautas mākslā līdzīgas formas uzglabājušās līdz pat 19. g. s.

Vecāko skapja attēlu rāda kāda 5. g. s. darināta mozaikas glezna, kas atrasta Gallas Placidijas kapenē, Ravennā. Divspārnu

Romānika. Koka izstrādājumi, kas darināti romāniskas laikā, t. i. 10.—13. g. s., oriģinālos tikpat kā nemaz nav uzglabājušies. Kā izņēmums ir dažas baznīcas lietas, kas patvērumu atradu-

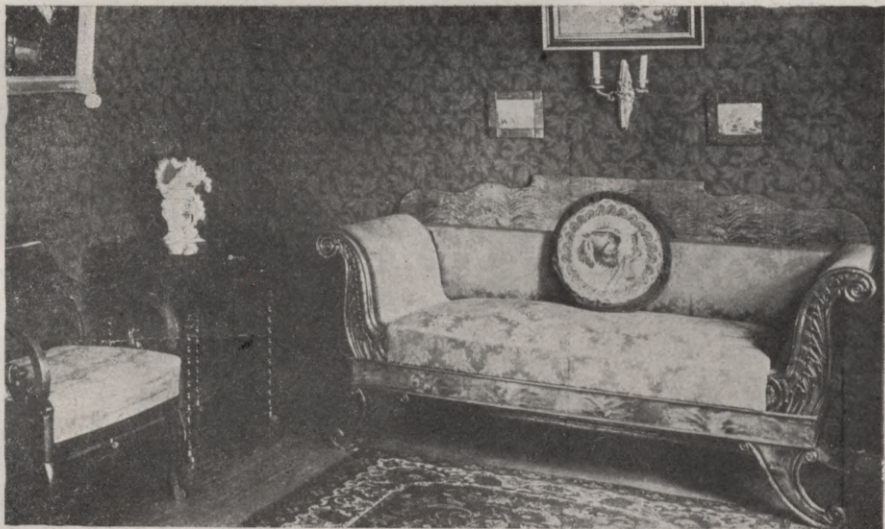
Sv. Bertolda baznīcas durvis (11. g. s., Parmā)

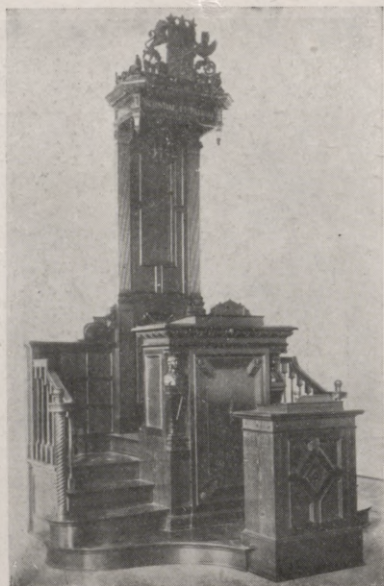
Holandes tipa rakstāmais skapis
(Bauskas darbs, Doma mūz., Rīgā)

B. Rastrelli Galma lūkta
(Sv. Trisvienības bazn., Liepājā)

Baltijas »Bidermeiera« istabas iekārta (priv. kol., Rīgā)

E. Laube Katēdra
(Latv. univers., Rīgā)

N. Strunke Nošu'skapītis
(Rīgā)

Fr. Skujiņš »Jautrā oda« iekārta (Ķemeros)

pildīņu durvis (gleznā atvērtas) aizņem visu priekšējo pusi. Skapi augšā norobežo zeltainveidīga uzbūve. Skapi oriģinālos uzglabājušies tikai no daudz vēlākiem laikiem un sastopami vienīgi ziemeļos no Alpu kalniem. Koka virsmas paplašināšana ar pildīņu un rāmja palīdzību, paņēmiens, kas antīkās pasaules galdniekam bija pazīstams, romānikā itkā ir piemirsts un to vairs nepieņem. Lielākas dēļu virsmas nostiprina, resp. izgrezno ar dzelzs apkalumiem. Tikai trijstūrainajā, zeltainveidīgā skapju augšējā apveidā parādās vēl vecie ietekmējumi.

Agrā gotika. Stilu maiņa no romānikas uz gotiku, kas tik uzskatāmi noteiktā veidā izpaužas lielajā mākslā, paiet gandrīz nemanīta lietājamās mākslas laukā. Primitīvie amatnieciskie paņēmieni nekļūst bagātāki — salaidumus nostiprina ar naglošanu, dēļi nav zāģēti, bet tikai cirsti (gateri parādās 14. g. s.). Senās pasaules lielā amatnieciskā veiklība ir zudusi un mainās arī priekšmetu dekoratīvie elementi. Izceldamies Francijā, visu Eiropu, Skandināviju un Anglijas salas pārņem gotisko smailo arkādu raksts, ko pilda ar kokā grieztiem cīņiem (cilvēki, dzīvnieki, putni, maskas, augi u. t. t.). Lielākas virsmas labprāt pārvelk ar krīta fonu un izglezno krāsainā rakstā. Līdz mūsu dienām uzglabājušies koka izstrādājumu fragmenti ir pārāk trūcīgi, lai pilnā mērā izklāstītu viņu izgatavotāju māksliniecisko gribu. Tā acīmredzot izaugusi no stiprās krāsainības izjūtas. Ne tikai istabietas, bet arī sienas un griesti tad bijuši apstrādāti spilgti krāsaini. Šinī mums grūti rekonstruējamā kopiespaidā meklējama viduslaiku cilvēces mākslinieciskā telpu izjūta.

Zeltainu skapis (Vācija, 13. g. s.)

Šķirsts (Vācija, 15. g. s.)

Vēlā gotika. Lietājamajā mākslā 15. g. s. ir robeža starp vidus un jaunajiem laikiem. Līdz ar pilsētu uzplaukumu Vidus un Ziemeļu Eiropā pilsonis blakus garīdzniekam sāk ieņemt noteicošo vietu kultūras veidošanā. Māksla vienmēr vairāk uzklusa turīgo pilsoņu prasības, kas tagad plaši sāk izkopt savu mājokli. Lielais pieprasījums paceļ mākslas amatniecības ražojumu kvalitāti. Galdniecībā no jauna ieviešas sen jau piemirstais rāmju pildīņu paņēmiens, kas ētri izsmalcina viduslaiku nomācoši smagās istabietu formas. Starp Eiropas valstīm, kas līdz tam laikam bija uzskatāmas kā kultūras vienība, sāk iezīmēties dažas nacionālas īpatnības. Koka darinājumos tās pa daļai izpaužas ornāmentācijā un varbūt arī zināmā mērā koku

šķiras izvēlē. Ziemeļu valstīs, t. i. Ziemeļu Francijā, Nīderlandē, Ziemeļu Vācijā, Anglijā, Dānijā un Skandināvijā istablietām bez izņēmuma lietāja cieta ozola vai kļavas koku. Alpu zemēs un Dienvidu Vācijā izstrādāja garšķiedrainās skuju koka šķiras (egli, skuļmeti u. t. t.).

Agrās gotikas lāde (Skandināvija, 14. g. s.)

Dienvidu Francijā un Itālijā izgatavoja mēbeles no riekstu koka. Ziemeļos ornāments ir vienkāršs. Pildīņu dekorācija izriet no konstruktīvās uzbūves. Krokus ornāments Francijā (parchemin replié), Nīderlandē (briefpaneel), Anglijā (linen fold pattern) un Ziemeļu Vācijā (Faltwerk) ir visbiežāk lietātais motīvs. Sadalot koka virsmu pildīņos un rāmjos, tādējādi izsaucot bagātu gaismas un ēnas kospēli, dabīgi zūd polichrōmijas vajadzība. Istablietas kā tādas ir monochrōmas. Zināmu krāsainību telpā ienes raibā plātņu grīda un zaļā podiņu krāsns vai kamīns. Sīkrūtainie krāsainie logi tikai trūcīgi apgaismo telpu, kas visumā ir diezgan drūma un nemīlīga.

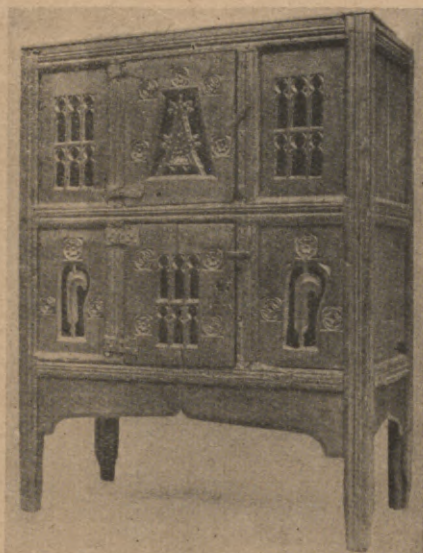
Dienvidos lietājamās garšķiedrainā skuju koku šķiras izsauc zemcilņotu virsmas apstrādāšanas veidu. Mazliet padziļināto fonu bieži pārklāja ar krāsainu izgreznojumu. Līdzīgā teknikā apstrādāja arī telpu panēļus, durvis un griestu sijas, kas kopā deva savdabīgi bagātu un reprezentatīvu kopiespaidu.

Cauri viduslaiku gadsimtiem līdz pat vēlajam baroka laikmetam kā pie bagātiem tā mazturīgiem iemīļota ir lāde. Tai piekrit visdažādākie uzdevumi. Kā pūra lādi to izgrezno visbagātāk. Nodrošinot to dzelzs apkalumiem, tā kļūst naudas skapis. Bez šādiem apkalumiem — vienkārši mantu vai produktu glabātuve. Pieliekot viņai atzveltni, tā kalpo sēdēšanai un galu galā aizvieta gultu. Šis istablietu universāltips, līdzīgi savam jaunākajam brālīim skapim, ir Eiropas ziemeļvalstīs konstruktīvs, bet dienvidos stipri dekoratīvs. Ziemeļos lādes ķermeņi, kas sadalīts kroku rakstā greznotos pildīņos, balsta četras vienkāršas kājas. Dienvidu Vācijā redzama stipra atšķirība. Lādes ķermeņi veido no diviem garākiem un diviem īsākiem dēļiem, pārklājot stūru salaidumus ar šaurām līstēm. Tāpat veidotais lādes vāks pārsedz lādi abos galos ar prāvu pārķerumu. Viss tas balstās uz četru dēļu veidotas pabūves. Dēlis, kas atrodas pabūves priekšējā pusē, savā vidusdaļā ir šaurāks un līdz ar to rodas abos galos smagi, masīvi balsti — kājas. Lādes sienas un pabūvi pārklāj mums jau pazīstamie zemcilņņu ornāmenti. Arī Itālijā lāde (cassa, cassone) šinī laikā ir vienīgā un galvenā istablieta. Telpā tā novietota kā sols gar sienu, uz kuŗa sēd vai guļ,

Vēlās gotikas lāde (Alpu zemes, ap 1500. g.)

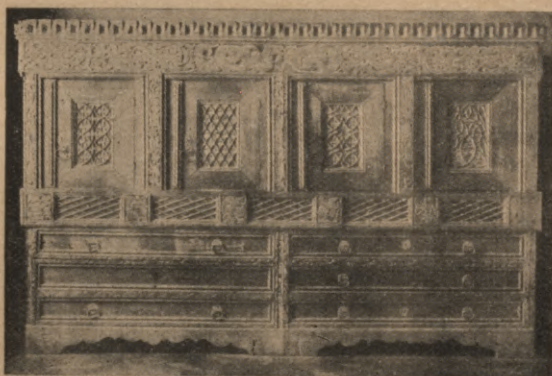
vai arī to taisa tik augstu, ka viņa izpilda galda vietu. Florences 15. g. s. "cassa" veidota ar svērtēniskām sienām, gludu vai maz profilētu vāku un vienkāršu, bet spēcīgu pabūvi, kas balstās tieši grīdā vai uz četrām lauvas kājām. Toskānā jau no trečento laikiem izgatavo lādes, kas priekšpusē izgreznotas ar heraldiski veidotiem zemojņiem stuka darbā. Šos mitoloģiskos vai arī vēsturiskos motīvus bieži darinājuši pazīstami mākslinieki. Velvētas formas vāks ir zeltīts. Galos atrodas gleznoti ģerboņi vai ornāmenti līdz ar kaltiem dzelzs rokturiem lādes pārvietošanai. 15 g. s. Itālijā mīl un piekopi koka inkrustāciju. Ar šādiem izcili veidotiem ielikumu darbiem izgrezno arī lādi. Daži Florences pazīstamie celtnieki un tēlnieki pēc sava aroda bija inkrustātori un piekopa savu amatu arī tad, kad jau bija sasnieguši slavu citā mākslas laukā.

»Prinča Artura skapis« (Anglija, ap 1500.g.)

Skapi Dienvidu Vācijā saliek no divām, vienu virs otras novietotām daļām. Viņa apakšējā daļa ir pilnīgi līdzīga iepriekš aprakstītai lādei. Saprotais, ka šīnī gadījumā aila atrodas priekšpusē un ir slēgta ar divspārnu durvīm. Otru līdzīgu lādi (lētības labā sānos pielikti dzelzs rokturi) uzliek virs pirmās, pārsedzot šuvi starp abiem stāviem ar bagāti dekorētu līmenisku joslu. Šādā veidā saliktu skapja augšdaļu noslēdz bagāti izgreznota vaiņagojoša dzega. Skapja ķermeņi kā tādi paliek bez kāda gleznojuma, toties viss apveids un vidējā josla greznoti krāšņiem griezumiem.

Ziemeļos, t. i. Flandrijā, Ziemeļu Vācijā un kaimiņu valstīs skapim ir tāpat divi stāvi, atdalīti ar atvilkņēm. Durvju vērtnes sadalītas četros vai sešos vienādos pildīņos, kas ietelpināti gludos rāmkokos.

Ģerkambara skapis (Alpu zemes, ap 1510. g.)

Lejas Vācijā vēl lietāja citu skapja veidu, t. s. "Schenkschyve", kurā vidusdaļā ielaista paprāva plātne, kas atgāztā stāvoklī balstās kalto dzelzs stienos. Anglijā skapi novieto uz augstām kājām. Uzbuve ir konstruktīvi loģiska, bet mazliet vienkārša. Pildīņi izdarīti ailaunā koka apstrādāšanas paņēmienā.

Tie skapji, kas izgatavoti baznīcas vāja-

dzībām, izgreznoti parasti ar arhitektūrā lietātiem motīviem. Tās ir pa lielākaļ daļai pazemās mēbeles, kuru augšējo pusi aizņem durvītiņas, bet apakšējā daļā ierīkotas atvilknes (kumodes pīrmtīps). Visumā šis veids ir ļoti vecs un jau vairākkārt attēlots senromiešu cīļnos (armanium).

Dresuārs (Francijas, 15. g. s.)

Kā vēlās gotikas īpatnība uzskatāms sevišķs skapja tīps, kas cēlies Flandrijā un bija izplatīts Francijā un Reinas piekrastē. Pēc savas uzbūves tā bija lāde uz ļoti augstām kājām, kas priekšpusē bija slēgta ar divām durvītiņām. Kājas dažkārt savā starpā savienoja ar plauktu. Virs skapja un plaukta novietoja mākslinieciski vērtīgākos traukus un atkarībā no sava īpašnieka materiālā stāvokļa šādu "dresuāru" (dressoir) veidoja lielāku un bagātāku. Francijas galmā dresuāra lielumu, resp. plauktu skaitu noteica speciāla rakstiska instrukcija. Amsterdamas, Antvervenes, Londonas un Parīzes mūzejos glabājas šādi skapji, pa lielākaļ daļai ļoti lielos izmēros un bagātā izveidojumā.

Slīdais Dienvidu Vācijā lietātais mazgāšanās skapis sastāv no apakšējās mazgāšanās kastes un virs tās uzlikta neliela skapīša. Tā kā vecās gleznās skapja sastāvdaļas rādītas viena otrai blakus, tad jādōmā, ka abu daļu apvienošana notikusi tikai vēlākā laikā.

Tikai sākot ar 14. gadsimtu ieviešas gulta un vēlajā gotikā tā tu-

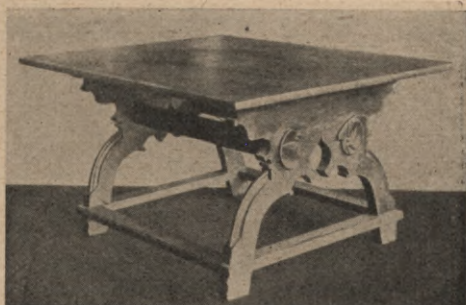
rīgā pilsoņa mājā top visredzamākā istablieta. Pēc saviem izmēriem tā ir vesela celtne, īsta istabiņa istabā. Tā vismaz no vienas puses ieslēgta sienveidīgā apbūvē, uz kuŗas balstās baldachīns, kas pārsedz vai nu visu gultu, vai tikai tās daļu. Krāsaini priekškari, naktī aizvelkami vai nolaižami, atdala šo silto stūrīti no pārējās, tikai trūcīgi apsildītās telpas. Gultas lādes ķermenī izveido ar ķroku ornāmentu vai citiem gotikai raksturīgiem kokā grieztiem izrotājumiem. Gultu labprāt novieto uz paprāva paaugstinājuma.

Galds gotikā piedzīvo dažādus formu pārveidojumus, kas notiek galvenā kārtā ar plātnes balstiem. Tie var būt līdzīgi viduslaiku krusta kājām, tikai bagātākā, laika gaumei piemērotā apstrādājumā. Bet turas taisīja arī kā divas galda asij per-

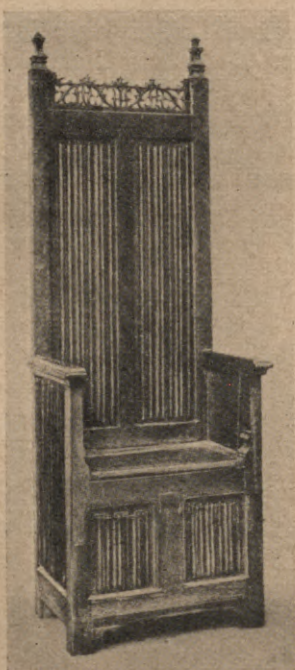
Vēlās gotikas gulta (1510. g., Parīzē)

pendikulāri novietotas sienīgas (vaigi), savienotas savā starpā ar galos satapotu šķērskoku. Līdzīga forma sastopama mūsu tautas mākslā. Retāk plātni balsta viena kāja vien. Nīderlandē, pie Reinas upes un Francijā galdu vajadzības gadījumā improvizē, t. i. zem plātnes paliek vienkāršus bukus. Saimnieks un mājas māte sēd parasti pie kāda mazāka galdiņa, atsevišķi no saimes. Gadās arī paraugi ar atvilkņēm, pat veselām lādēm zem galda plātnes. Bet visumā var teikt, ka vācu gotikā plātni labprāt vēl balsta uz slīpi novietotām vai krusta kājām, bet pārējās zemēs jau sāk ieviesties galds ar četriem vertikāliem balstiem. Šim galda tipam turpmākos gadsimteņos piekrīt svarīga loma un katrs laikmets cenšas to savdabīgi izveidot.

Vēlās gotikas galds (Cīrichē)

Pēc būtības gotika nav radījusi jaunu krēsla formu. Turpinā lietāt ķeblišus un soliņus, ko balsta trīs vai četras virpātas kājas. Visumā krēsls uz četrām kājām līdz pat 16. g. s. uzskatāms kā izņēmums. Pat vēl no antīkās pasaules pazīstamie saliekamie krēsli nav zaudējuši savu nozīmi un tos izgatavo visās Eiropas zemēs, sākot ar Angliju un beidzot ar Itāliju. No saviem priekštečiem tie atšķiras tikai ar atzveltnēm, kuŗas taisa gan muguras pusē, gan arī krēsla sānos. Francijā un Nīderlandē pazīstams augsts, tronveidīgs krēsls,

Vēlās gotikas krēsls (Flandrija, 15. g. s.)

kuŗa sēžamā daļa ir veidota kā kaste. Viņš ir svinīgi stīvs un tā prōtotips meklējams baznīcas sēdekļos. Parīzes Dekorātīvās mākslas mūzejā glabājas šāds krēsls ar bagāti izrotātu baldachīnu (chaire à ciel). Istabā viņš stāvējis blakus gultai un to lietājuši kā istabas klozētu. Galvenā kā sēdēšanai tā arī gulēšanai piemērotā istablieta paliek tomēr sols. To vai nu savienoja ar sienas ietēru (arī mūsu lauku istabā sola galus nostiprināja sienu vaiņagos iecirstās gropēs), vai arī darināja kā pārvietojamu lietu. Bieži solu savienoja ar lādi. Laikmeta gleznās šādu kombinētu istablietu redz novietotu kamīna vai krāsns priekšā.

Savu visbagātāko izveidojumu sols saņiedz kā baznīcas mēbele kuŗa krēsla veidā. Gar baznīcas kuŗa sienām šos sēdekļus mēdza novietot divās vai pat četrās rindās. Līdz 11. g. s. tie bija veidoti akmenī. Bet romānikā un it sevišķi gotikā mākslas galdniecība taisni šeit atrada ļoti pateicīgu uzdevumu. Kuŗa sols ar augstām sānu atzveltnēm ir sadalīts atsevišķos sēdekļos. Atzveltnes un solu muguras pusē atrodošās

siēnas pārklāj bagāts kokā griezts dekorējums, kas vai nu atdarina laikmeta ornāmentāciju, labprāt pielietājot arhitektūras motīvus, vai pat izveidots figūrālā plastikā. Šie lietājamās mākslas priekšmeti uzglabājušies lielā skaitā kā Vidus tā arī Dienvidu Eiropā (Vācijā, Itālijā un Spānijā).

Aostas katedrāles koņa krēsli (15. g. s.)

mākos gadsimtenos atsevišķas nācijas tikai pārstrādā un piemēro savai īpatnībai šo Itālijā radušos impulsu.

Istablietas pašā Itālijā jau 15. g. s. vidū ir pilnīgi izveidojušās jaunajā mākslas izpratnē. Kā tēlotāja māksla vispār, tā arī pielietājamā vispirms uzplaukst Toskanā — Florencē un Sjenā. No šejienes tā izplatās uz ziemeļiem un dienvidiem. Gan dažos Itālijas novados novērojamas lokālas atšķirības, bet pēc būtības visu vieno šim laikmetam raksturīga tieksme uz monumentālītāti. Tāpēc istablietas un baznīcas iekārtas priekšmeti saplūst viens otrā. Itālijā profānā telpa arī grib būt svinīgi reprezentatīva. Telpu apmērs ir parasti ļoti prāvs, bet tanīs novietoto mēbeļu skaits stipri aprobežots. Toties katrs priekšmets ir līdz sikumiem izjūsts mākslas darbs. Tie bieži darināti pēc lielāko laikmeta mākslinieku zīmējumiem. Pats Mikelandžēlo

izgatavo metus Laurencas bibliotēkas grāmatu skapjiem un sēdekļiem. Tīri mākslinieciskā tieksme visur izvirzās pirmajā vietā, bieži apēnojot lietderības principu. Istablietas pārņem arhitektūrā lietātos profilējumus, smalki nosvērot atsevišķo daļu

Palaco Davancati guļamistaba (Florencē)

funkcionālo attiecību. Gotisko mēbeļu dēļu raksturu izskauž, veidojot priekšmetus slēgtās masās. Mēbelē stāv brīvi telpā un kā labs pilnplastisks darinājums baudāms no visām pusēm.

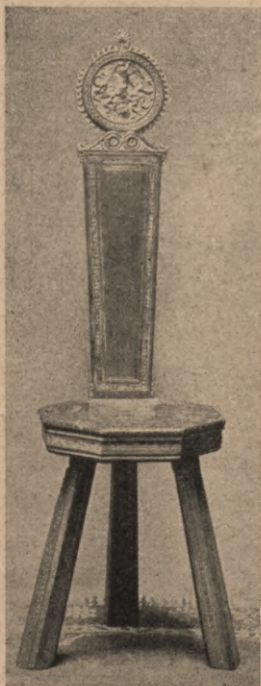
Kādā mērā mākslas formā uzvar lietišķīgumu, vislabāk redzams turpmākā lādes formas attīstībā. No iepriekšējā gadsimtena mēs to pazīstam kā kastveidīgu priekšmetu ar vienkāršām taisnām sienām un gludu vāku, labi piemērotu saviem daudzajiem praktiskajiem uzdevumiem. Bet 16. g. s. notiek strauja formu maiņa. Izzūd

Dižrenesanses lāde (Florencē)

sienu daļījums atsevišķos laukumos. Arī šeit izpaužas dižrenesanses raksturīgā tieksme apvienot un monumentālizēt. Antīkam sarkofāgam līdzīgās izliektās lāžu sienas pārklāj koka griezumi augsti cilņotā darbā. Uz tiem attēlo senās Romas vēstures notikumus, vai mitoloģiskas grupas. Garās sienas vidusdaļu parasti grezno cilts ģerbonis, bet stūrēs novieto lielākā mērogā veidotus pilnplastiskus tēlus. Augstcilņu kompozicionālā uztvere un formu izpratne ir tuvu radniecīga Rafaēlam un viņa skolai, un nav arī izslēgts, ka tādi meistari kā *Džulio Romāno*, *Karavaddžo* u. c. izgatavojuši attiecīgus mētus. Dižrenesansē sākas liktenīgais dalījums starp mākslinieku un amatnieku, vismaz tur, kur lieta grozās ap izciliem lietājamās mākslas darbiem. Romiešu "cassone" izgatavotāji bija bez šaubām Florencē koka tēlnieki, kas lielā skaitā šeit darbojās. Šos brīnišķīgos, vietām zeltītos koka izstrādājumus, kas uzglabājušies diezgan lielā skaitā (pašā Itālijā, bez tam Londonas Viktorijas un Alberta muzejā, Berlīnes Valsts muzejā u. c.), augsti cīnījās jau toreiz. Lai lādes vairāk izceltu un pasargātu, tās novietoja uz speciālām arī dažkārt bagāti izgreznotām pabūvēm. Visā renesanses laikmetā ar Florenci konkurējošā Sjena izstrādā lādes tipu, kas visumā gan ir līdzīgs apskatītam, bet savā apveidā ir mazliet atturīgāks un stingrāks. Istablietas, pa daļai pēc arhitekta *Peruci* metiem veido izveicīgie koka tēlnieki *Barile* un *Lorenco Marinnā*. Uz vietas ir maz kas uzglabājiēs, bet mākslas tirgū Sjēnā darinātie priekšmeti izplatās kā Florencē darinājumi. Gadsimtena vidū parādās Florencē jaunš, īpatnējs mēbeļu tips, t. s. "cassapanca". Šī istablieta ir mūsu divāna priekštecis un kalpo vispirms sēdēšanai, bet izpilda arī lādes uzdevumus. Šīnī istablietā ar spēcīgi veidotām formām, zemām sānu un muguras atzveltnēm izsakās visspilgtāk Florencē renesanses laikmetā monumentālais mēbeļu raksturs. Izvirzītais kājsols balsta lādēi līdzīgu sēdvietu, ieslēgtu sānos un no muguras pusēs sienīnās. Tās līdz 16. g. s. sākumam ir veidotas pilnīgi gludām virsmām, kas izgreznotas ar vienkāršiem ornāmentiem ielikuma darbā. 16. g. s. formas kļūst kustīgākas un profilējums bagātāks. Inkrustāciju vietā parādās koka grieztas maskas un ģerboņi.

Šāda istablieta pazīstama tikai Florencē un tās tuvākajā apkaimē, kur tā ir modē apmēram simts gadu laikā. Baznīcās lietāto, ar baldachīnu pārjūmto bīskapu sēdekļu ietekmētie florenciešu mākslinieki rada saviem bagātajiem patriciešiem tronsole (trono). Tas ir par diviem pakāpieniem paaugstināts sols ar prāvu sienu muguras pusē un zemākām sienīnām sānos. Sēžot šādā tronsolā ģimenes galva līdz ar kundzi pieņem viesus.

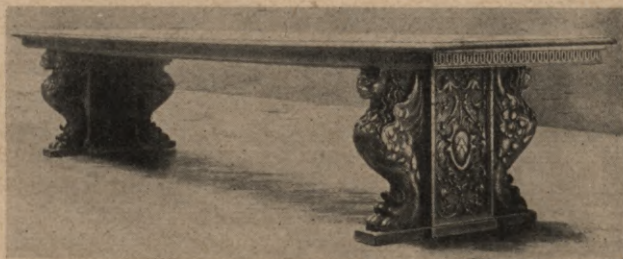

Stroci pils dēļu krēsls
(Vīnē)

Agrās renesanses laikā krēsli Itālijā uzglabājušies tikai ļoti nedaudzos eksemplāros un tāpēc istablietu vēsturei par to attīstības gaitu ir tikai trūcīgi materiāli. Spriežot pēc tā laika attēliem gleznās un miniatūrās, tas ir vienkāršs zemas formas un salmiem pīts sēdekļis. Vienīgais līdz šim pazīstamais Florences dēļu krēsls eksemplārs (sgabello) atrodas Dr. A. Figdora slavenajā Vīnes kolekcijā. Tas ir astoņstūrīgs koka sēdekļis, kas balstās uz trim smagām, mazliet atgāztām kājām. Īpatnēju eleganci šim kraģim piešķir augstā, bet šaurā atzveltne, kas rāda zemcilni griezto Stroci (Strozzi) cilts ģerboni. Šis priekšmets, kas atrodas Florences Stroci pilī, darināts apm. 1480. g.

16. g. s. šo formu visumā piepatura, pārveidojot tikai kraģa kājas divās balstošās sienīnās (vaiģi) un pārklājot visas redzamās virsmas ar vietām zeltītiem ornamentāliem griezumumiem. Šie izgreznojumi netikvien izpilda dekoratīvu lomu, bet arī labi raksturo priekšmeta funkcionālo uzdevumu. No senās Romas pārņemtais saliekamais krēsls ar x-veidīgām kājām ("Savonarolas krēsls") renesanses laikmetā ir lietāšanā galvenā kārtā kā darba krēsls. Arī viņš no vienkāršas, gluži konstruktīvi uztvertas pirmformas pārvēršas bagātīgi izveidotā dižkrēslā. Lombardijā šos krēslus grezno ar zilopkaula inkrustācijām (alla Certosina), Venecijā turpretim pielietā kokā grieztus izrotājumus dobtā apdarē.

Lielie, smagie atzveltņu krēsli (poltrone), kam mugura un sēdekļis pārvilkti ar ādu vai sarkanu samtu, ir līdzīgi tiem, ko lietāja jau vēlā gotika. Bārkstis un naglas ar dekoratīvi veidotām galvām ievēd tekstilā formā tektonisku dalījumu. Sastopami krēsli arī bez sāņu atzveltnēm (sedīa). Muguru tiem izgrezno zemcilņa

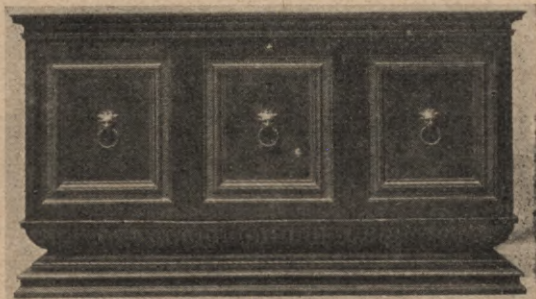

Ziemeļu Itālijas galds (1550. g., Berlīnē)

koka griezumi vai arī virpāti svērtēniski novietoti stabiņi. Pats sēdeklis ir bieži salmu pīts.

Sevišķi monumentāli Florencē izveido galdus. Šaurāks un augstāks par tagad lietātiem galdiem tas sasniedz garumu līdz 4 mtr.

Galda plātne balstās divos vaigos (līdzīgi krāģim), kuru noapaļotais apveids bieži izbeidzas kokā grieztās lauvu ķepās. Nama apakšstāva telpām 15. g. s. šos galdus veidoja arī no marmora, bet 16. g. s. pat no bronzas. Lielāku galdu plātņi atbalstošus vaigus savienoja apakšā ar šķērsi (traversa). Bieži starp plātņi un balstiem ievilkā

Sjenas kredence (1540. g., Berlinē)

vēl rāmveidīgu locekli, kas radīja patīkamu pāreju starp galda sastāvdaļām. Stipri pārkarošos galda plātnes malu un minēto pārejas locekli greznoja ar ornāmentāliem kokā griežtiem rakstiem. Dažkārt lietāja vēl trešo galda kāju plātnes vidū vai arī savienoja vaigus savā starpā ar platu un biezu profilētu dēli, kas balstījās tieši grīdā. Šis elements netikvien nodrošināja galda konstruktīvo noturību, bet arī radīja labu kompozicionālu pretsvaru galda plātnei.

Blakus šiem lielajiem galdiem lietāja vēl šauras un augstas rakstāmās pultes, kuru sānsienas bija sadalītas sīkās atvilkņēs. 16. g. s. veidoja nelielas, uz katra galda uzliekamas rakstāmās lādītes. To virsmas bagātīgi pārklāja ar inkrustāciju vai apsita ar smalki ornāmentētu ādu. Rakstāmie galdi bija novietoti speciālās nelielās telpās, no kurām ar laiku attīstījās bibliotēkas istaba. Mazāka formāta galdi ar apaļām vai daudzstūrainām plātnēm atbalstījās uz vienas, trijām vai arī četrām kājām. Tie no sākuma ir spēcīgi, smagi, bet 15. g. s. kļuva formās viegli un dekoratīvi.

Skapji, kas baznīcas ģērbkambāros un sabiedriskās būvēs bija sastopami lielā skaitā, privātās mājās atrodami tikai izņēmuma gadījumos. Drēbēm un veļas glabāšanai lietāja lādi, bet grāmatām un pārtikas vielām — ielodzes sienās. No dažādiem skapja veidiem Itālijā bija izplatīta tikai t. s. "kredence". Tas ir vienkāršs, pazems skapis ar divām vai trim durvīm. Tā augšējo plātņi izlietāja ēdienu sagatavošanai. Šo savu pamatveidu kredence piepaturēja līdz bāroka laikmetam. Florencē vēl lietāja arī mazāka apjoma kredenci, kurai bija tikai vienas durvis. No šīs slaidās mēbeles ar laiku attīstījās skapis, kam, kā jau teikts, Itālijā kā istabietai pagaidām vēl nepiekrita nekāda loma. Ziemeļu Itālijā gan sastopams dažreiz divstāvu skapis, bet liekas, ka tas izcēlies ziemeļos. Vismaz savās formās tas stipri radniecisks Tirolas skapjiem. Tā augšējā daļa ir augstāka par apakšējo, abas slēgtas ar divspārnu durvīm. Skapja dekorējums uzrāda šim laikam raksturīgos profilējumus un griezumus.

Vienīgais izņēmums no teiktā ir rakstāmais skapis (armadio stipo), kas bija diezgan izplatīts. Tas kalpoja rakstīšanai un viņā uzglabāja vēstules un rakstāmlietas. Līdz pat mūsu dienām tas piepaturējis

savu renesanses laikā izstrādāto formu. Viņš ir vidēja lieluma, otrtik augsts kā plats un tā apakšējā daļa veidota kā divdurvju skapis. Augšējā daļa, kas slēgta ar nolaižamu plātni, satur plauktiņus un sīkas atvilknes. Vecākie no šiem skapiem dekorēti ļoti atturīgi un parasti izgreznoti tikai ar ielikuma darbiem. Dižrenesanses laikā tos dažkārt pārmērīgi pārslodzē kokā griezti ornāmenti un pilnplastikas tēli. Šini sakarībā vēl minams grāmatu skapis (liberia), kas visumā arī būs bijis diezgan reti sastopams. Istabās tas aizņēma vienu vai vairākas sienas un sastāvēja no augšējās vajējās daļas un zemākas apakšējās daļas, ko slēdza durvītiņas.

Svarīga vieta starp istablietām piešķirama gultai. Ģimenes gulta bija novietota mājasmātes istabā, kur tā ieņēma valdošo vietu. Tā līdzīgi gotiskai gultai ir vesela celtne, kas ar galvgali pieslēgās sienai, bet no pārējām trim pusēm bija ieslēgta ar zemiem soliem, ko varēja lietāt arī kā lādes (letto, lettuccio). Formu traktējums ir vienkāršs, apveids ierobežots taisnām līnijām. Venecijā gultu pārklāja baldachīns, bet Florencē tas parādās tikai 16. g. s. Baldachīnu balsta četras kolonnas un to no apakšpuses izpušķo ar gleznojumiem. Vazāri savos rakstos stāsta par valdniekiem gatavotām gultām, kas bijušas darinātas no dārgkokiem un izgreznotas ar zelta un zilonkaula inkrustācijas darbiem un griezumiem. Ticiāna un Dž. Romāno gleznās saskatāms arī vēl kādas mazākas gultas veids, kas atbalstās uz četrām zemām virpātām kājiņām. Oriģinālos šāda gulta liekas nav uzglabājusies.

No sīkākām bagāti veidotām renesanses istablietām minēsim lasāmo pultī, krūšu tēlu postamentu, rokas spoguļi un drēbju pakaramo. Visi šie priekšmeti darināti ar lielu mīlestību un laikmetam piemītošu smalkjūtību.

Šis brīnišķīgi nostrādātās istablietas, kas ilgā stāvēšanā pieņēmušas tumšu, bronzi līdzīgu pātinu, vienmēr bijušas katras lietājamās mākslas krātuves lepnums. Mākslas galdniecības ievērojamākie paraugi, kas izkaisīti atsevišķos eksemplāros visā pasaulē, nedod kopainu par Itālijas renesanses laikmeta dzīvokļa kultūru. Tā varbūt visspilgtāk atspoguļojas šī laikmeta gleznās. Mēs tur redzam lielas telpas, kuru sienas pārklātas izkrāsotiem ornāmentiem. Sienās ietēpns koka panēļos vai audumos agrajā laikā vēl ir izņēmums. Tikai svētku dienās bagātākās Florences ģimenes izgrezno savu parādēs telpu sienas ar dārgiem Nīderlandes vai franču audumiem. Pašā Itālijā Flandrijas meistari, kas strādāja Venecijā un Ferrarā, tos sāka izgatavot tikai kopš 1430. g. Ar tiem apsīta solu mugurpuses (spalierē), vai arī tos izlietāja kā durvju ailu aizkarus (usciali). Audumus izgreznoja ar sīkiem augu ornāmentiem vai atiecīgo ģimeņu ģerboņiem. Toties austrumu grīdsegas katrā turīgākā mājā bija sastopamas diezgan lielā skaitā. Dižrenesanses laikā tēpa kļuva krāšņāka. Sienas pārklāja audumi, Venecijā pat zeltītas ādas tapētes (cuoi d'oro) vai mājīgais tumši sarkanais samts. Pielietāja arī koka panēļus, kas izpušķoti ar ielikuma tehnikā darinātiem ornāmentiem. Velvētos griestus vai nu izkrāsoja zilā krāsā, vai arī atstāja baltus, vietām tos dekorējot krāsainiem rakstiem stuka darbā. Bet griesti varēja būt arī koka ar zeltītiem un otētiem dekorējumiem. Istablietas, kas bija novietotas gar sienām, pataisīja telpu itkā vēl lielāku un ar savām mo-

numentāļajām formām un vietām apzēlītiem izgreznojumiem vēl vairāk pasvītvoja šo svinīgi košo iespaidu.

16. g. s. Itālijas politiskajā un sabiedriskajā dzīvē norisinājās lielas pārmaiņas. Izņemot Venēciju, visur izzuda republikāniskā iekārta. Tādēļ pilsonība, kas bija renesanses laikmetā kultūras galvenā paudēja, zaudēja savu nozīmi. Tās vietā stājās firstu galmi, kuru vajadzībām arī lietājamā māksla sāka piemērot savus ražojumus, jo radās jaunas prasības pēc reprezentācijas spožuma un greznuma. Tas izpaudās arī telpu mākslā un katrā atsevišķā istablietā. Daži pilsoniskās iekārtas priekšmeti vispār izzuda, citus atkal jaunradīja.

Sols zaudēja savu nozīmi, jo to atvietoja dažāda veida greznāki sēdekļi. Kumodes pilnīgi izskauda lādi. Galda tipi vairojās. Izcilu vietu ieņēma spogulis, kas kopā ar zem tā novietotu galdiņu pārvērtās grezni dekoratīvā priekšmetā. Pateicoties lielajiem spoguļiem optiskais telpu plašums dubultojs. Bagāti darinātie kristalla un stikla kroplukturi ienesa jaunu greznumu, kas iepriekšējam gadsimtam vēl nebija pazīstams. Tā tad vispārējos vilcienos modernā istabu iekārta izveidojās 16. g. s. Itālijā. Bet, un tas jāpasvītro, tas notika tikai pateicoties tiem spēcīgajiem ietekmējumiem, kas nāca no Francijas.

Francija. Jau vēlajā gotikas laikā daži Francijas valdnieki sāka interesēties par Itālijas mākslu. Kārlis VIII. (1483.—98.) nodibināja veselu mākslinieku koloniju ar itālieti Domēniko da Kortona priekšgalā. Fransuā I. laikā (1515.—47.) Francijā dzīvo Leonardo da Vinči, Andrea del Sarto, Benvenuto Čellīni, Serlō u. c. Itālijas renesanses mākslas lieli pārstāvji. No tā gan daudz mantoja franču celtniecība, bet Francijas lietājamo mākslu tie pagaidām vēl neiestrāvoja. Sākumā italizējošā ornāmentika izpaudās gotiskā ierāmējumā. Ap 1520. g. šis pārejas laikmets bija pārdzīvots un Francijas lietājamā mākslā sākās Itālijas renesanses formu valdīšanas laiks. Francija šo formu sakopojumu uztvēra tikai ārēji, gluži formāli. Tur trūka tektoniskās nepieciešamības, kas tik stiprā mērā bija sajūtama pašā Itālijā. Slaidās gotiskās proporcijas vēl paturā un pat vēl Francijas dižrenesanses laikā labprāt pielietā Itālijas agrās renesanses līnēro ornāmentu. Dresuāros, lādēs un troņveidīgos sēdekļos vēl ilgu laiku konservējas gotisko formu izpratne.

Ž. Disersō Dresuāra mets (vaŗa greb.)

16. g. s. otrajā pusē iestājas Francijā dižrenesanses laiks, kas jau ļoti ātri ievirzās baroka slīdēs. Itālijas mākslinieki tagad Francijā vairs nedarbojas, bet toties paši franči sāk pamatīgi iepazīties ar jauno mākslu tās dzimtenē. Lietājamās mākslas laukā, vismaz Francijas ziemeļu daļā, stipru ietekmi atstāj celtnieks Žaks

Andruē, saukts Disersō (Jacques Androuet Dicerceau, 1525.—59). Viņa formu uztveri stiprā mērā bija ietekmējuši itaļu architektūras motīvi. Savā pirmajā darba posmā Disersō piekopa mērenu klasicismu, bet turpmākos viņa metos ieviešas gandrīz barokāls gars.

Dižrenesanses skapis (Ziem. Francija, Luvrā)

Svarīgāki par architektūras kompozīcijām ir mākslinieka ornāmentālie parauga zīmējumi (71 paraugs kabinet-skapiem, 21 dresuāru mets u. t. t.). Tanīs fantastiskais elements tik ļoti nomāc reālās iespējamības, ka sacerētās mēbeles tieši materiālā nav atdarināmas. Bet šiem metiem ir paliekoša vērtība, jo viņi ir sistēmātisks mēģinājums izstrādāt teorētiskus pamatus jaunajai formu mācībai un tie tūlīņ pēc viņu publicēšanas izplatījās visā Vidus un Ziemeļu Eiropā.

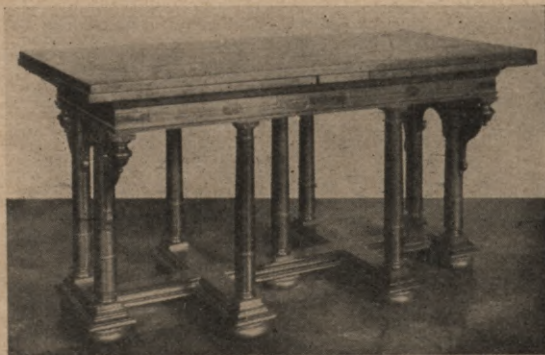
Visumā var teikt, ka ziemeļu provincēs (skaitot Ildefransu kā centru) darinātās istablietas ir smalki proporcionētas, loģiskas uzbūvē un izgreznotas ar racionāli pielietātu ornāmentāciju, kas vienmērīgi sadalīta pa visu redzamo mēbeļu virsmu.

Dienvidos, ar Dižonu kā centru, mēbeles ir smagākas un savā ornāmentālajā dekorējumā stipri pārslozdzētas. Kopīgs ziemeļiem un dienvidiem ir viens — tā ir šim laikmetam vispār piemītošā tieksme pēc plastiski monumentāla uztvēruma. Tādēļ arī gotisko rāmja pildīņu iedalījumu (vis-

maz redzamās virsmas) tagad pilnīgi izskauž.

Lāde (huche) palēnam izzūd. Tā maina savu apveidu un līdzīgi "romiešu lādēm" to pārklāj ar koka tēlniecības darinājumiem. Lādes priekšpusi izlietā vai nu vienai kopējai kompozīcijai, vai arī to sadala laukumos. Vidējā no tiem tad parasti atrodas kāds zemciņņu izveidojums, bet malējos ieņem augstciņņi vai pat pilnplastiski darinājumi. Ornāmentālajā uztverē un dekorējuma sadalījumā izsakās īpatnēja pieeja, kas manāmi atšķiras no Itālijas pirmāraugiem.

Skapis (armoire, cabinet) savā ziemeļu interpretācijā ir Francijas renesanses klasiskā istablieta. To veido divos stāvos (meuble à deux corps), no kuriem augšējais mazliet šaurāks par

Dižrenesanses galds (Francija)

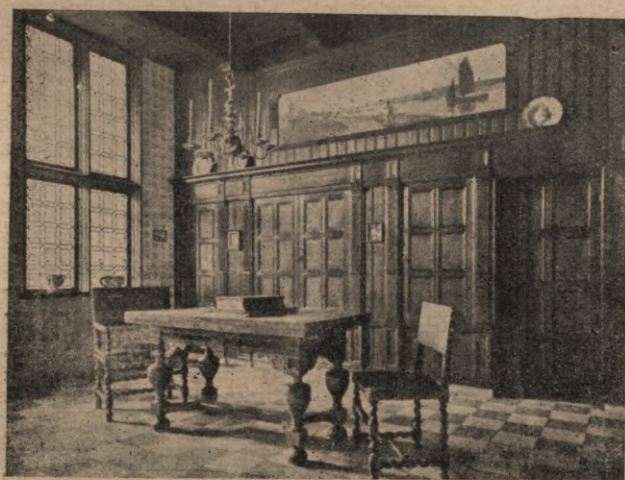
apakšējo. Pilastrī vai kolonnas sadala šīs divdurvīgās uzbūves vertikālā virzienā. Skapi, kuŗa vidusdaļā ietelpj divas atvilknes, vaiņago lauztas formas zelminis. Zemcilņi smalki atturīgā traktējumā grezno durvju pildījumus. Krāsainību dažkārt izsauc ar marmora ielikumiem vai cilņu zeltīšanu. Francijas dienvidos un austrumos skapim ir pavisam cits izskats. Attiecības nav tik labi nosvērtas. Abi stāvi darināti vienādā platumā un izšķērdīgā bagātībā pārklāti ar stiprā cilņi veidotiem plastiskiem darinājumiem. Zemākos un mazākos skapjus (cabinet) lietāja rakstīšanai un arī ēdienu servēšanai. Tie uzbūvē var būt līdzīgi vēlās gotikas dresuāriem, izgreznotiem, protams, ar renesanses dekorējumu. Izņēmuma gadījumos tos taisīja arī apakšējā daļā slēgtus (Burgundā).

Disersō savos zīmējumos, kas izlietāti Francijas ziemeļos līdz pat Holandei, veido galdus pēc Itālijas paraugiem. Izvelkamā galda plātne balstās vaigos, kas savā starpā savienoti ar šķēršiem. Šāds galda tips ātri ieviešas un to izkopj bagātā apdarē. Istabā to novieto centrālā vietā. Blakus šādiem monumentāliem galdiem taisa arī mazākus un mobilākus, kas balstās uz četrām vai vairākām (dažkārt deviņām) kolonnai līdzīgām kājām.

Arī krēslus izgatavo daudz un dažādos variantos. Vēl vienmēr ir lietāšanā no viduslaikiem pārņemtais krēsls ar slēgto atzveltni un kastveidīgo sēdekli. Bet to sāk atvietot ar vieglāk veidotiem krēsla tipiem. Ar laiku no masīvām atzveltnēm mugurai un rokām paliek tikai konstruktīvais rāmis un pati sēžamā kaste pārvēršas četrās tievās kājņās. Šo mazo parocīgo istablietu zīmīgi dēvē

Kaketuārs (16. g. s.)

Vēlās renesanses istabas iekārta (Holande)

"chaire à femme" jeb "caquetoire". Apgērbā t. s. "spāniešu mode" Anri III. laikā uzspiež dāmām lietāt gurnu polsterējumus ("vertugade"). Līdz ar to vajadzēja atnest atzveltnes, kas atradās krēslu sānos, un ieviešas jauns tips, līdzīgs vispārējā uzbūvē mūsu parastajam krēslam.

Francijas lietājamās mākslas attīstībā 17. g. s. pirmā puse līdz Lui XIV.

patstāvīgās valdīšanas sākumam ir pārejas laikmets. 1648. gadā nodibinātā Akadēmija ievada oficiālās mākslas virzienu. Divdesmit gadus vēlāk (1668.) ierīko Luvrā t. s. karaliskās darbnīcas. Līdz ar to lietājamās mākslas laukā, tāpat kā to laiku politiskā, notiek zināma koncentrācija. Centrs ir Parīzes galms. Ap to sāk pulcēties mākslinieki, kas vienmēr vairāk zaudē sakarus ar amatniecību. Galms diktē netikvien modes, bet arī lietājamās mākslas virzienu.

Četrdurvīgs skapis (1660. g., ciļņi pēc M. v. Hēmskerka zīm.)

Holande un Beļģija. Tā pati nozīme, kas Francijā piekrita arhitektūras teorētiķim Disersō, Nīderlandē un Vācijā bija Vredemanam de Vrīzā (sk. I. sēj. 189. lpp.). Savu darbību viņš uzsāka Antverpenē, tad ilgus gadus pavadīja Vācijā, kur starp citu uzturējās Hamburgā un Dancīgā. Sava mūža dienas de Vrīzs noslēdza dzimtajā Holandē. Viņa publicētie arhitektūras un mēbeļu paraugi ("Differents pourtraicts de menuiserie") rāda jauno ornāmentiku sakopojumā ar jau pazīstamiem mēbeļu tipiem. Viņš vēlās gotikas rāmju un pildīņu vietā ievied stingru likumīgu kompozīciju, kas paredz virsmu

iedalījumam pilastrus ar cokoliem un dzegām. De Vrīza meti visumā radīti Itālijas dižrenesanses garā, bet savā ornāmentālajā dekorējumā tie ir lokāli ietekmēti. Ap 1600. g. renesanses izpaudums Nīderlandē sasniedz savu cēlāko pakāpi.

Šī māksla ir lietišķa un solīda. Tīri amatnieciskā puse visiem šiem skapjiem, galdiem, krēsliem, panējiem, trepēm un daudziem citiem koka izstrādājumiem ir nevainojama. Amatnieks-mākslinieks necenšas pēc efektiem, nemeklē stiprus kontrastus. Tas ar smalku instinktu jūt koka materiālu un to kā tādu prot parādīt un izcelt visā viņa diženaajā skaistumā.

Starp izstrādātiem istablietu tipiem skapim (Kast) piekrit galvenā vieta. Te vispirms minams divstāvu skapis ar četrām durvīm un atvilknēm apakšējā daļā. Skapja durvis ir sadalītas vienāda lieluma pildīņos, kas izgreznoti ar zemciļņu griezumiem. Apakšējām durvīm ir divi pildīņi, viens virs otra, bet augšējām tikai viens pats. Līdz ar to skapja apakšstāvs dominē pār augšējo. Vertikālā virzienā dalījumu izdara ar kolonnām vai pilastru palīdzību, vai arī šeit novieto kokā grieztus allēgoriskus tēlus. Skapi vaiņago spēcīga dzega (Beelenkast). Pildīņu kompozīcijām lietā dažkārt arī reliģiskus motīvus pēc pazīstamu mākslinieku metiem (piem., van Hēmskerka kompozīcijas). Līdzīgs panēmiens istablietu dekorējumā sastopams arī Ziemeļu Vācijas apvidos. Skapju materiāls ir ozolkoks, ko dažreiz izgrezno ar melnkoku un zilņkaulu.

Tāpat no ozola ar palisandra un melnkoka izgreznojumiem

veido t. s. "Utrechtas skapja" tipu. Šis skapis ir vienstāva, ar divām blakus novietotām durvīm. Raksturīgi ir pilnīgi gludie, ar pusloku noslēgtie pildīni un griezumiem pārklātā augšējā rāmja daļa. Šāds skapis redzams kādā pazīstamā Pītera de Hōcha gleznā. Šos pamatveidus izgatavo dažādās variācijās.

Gadas, piem., divdūrvīgi ozola vai palisandra koka skapi ar vienkāršiem, taisnstūrīgiem pildījumiem. Vertikālos, pilasturveidīgos iedalījumus pārklāj zemcilņu augļu un puķu vītņi. Tāds skapis novietots uz prāvām bumbas formas kājām. Tieksme apvienot rada galu galā skapja formu, kurā svērtēniskais arhitektoniskais kārtojums atdalīts no skapja ķermeņa ar pilnplastiskām kolonnām. Šo tektonisko uzbūvi noslēdz milzīga vaiņagojoša dzega. Arī durvju pildīni veido ti spēcīgā reljefā (spilveni). To augšējā virsma vai nu paliek gluda, vai arī to vēl grezno ornāmentu virkne. Atsevišķos profila locekļus ierobežo raksturīgās "liesmu" listes. Šeit gan jau izpaužas baroks, kas dibināts uz formu apvienošanas principa un masu kustības. Laikmeta gars parādās arī t. s. kabineta un porcelāna skapjos.

Piecas vai sešas kājas, parasti savā starpā savienotas, atbalsta divatvilknju kumodi, virs kurās novietots skapis. Augšējais nobeigums izveido lauztu baroka zelmīni. Pildīņu virsma ir gludi apstrādāta, bet dzīvi izliektais ierāmējums jautrā rotālinā apveidā atdzīvina skapja vienmūlību. Kumodes atvilknju formas izliecas vienmēr vairāk un vairāk. Galu galā tās izveido krogām līdzīgu vertikālu iedalījumu, kur asas šķautnes mīļkārtojas ar viļņveidīgiem ielocījumiem. Šo, t. s. "ērgļu tipu" visbiežāk lietā skapjiem, kas domāti porcelāna uzglabāšanai. Durvju pildīni ir iestikloti un sadalīti šķērsām taisnstūrīgās rūtiņās. Šis tips pazīstams ļoti plaši dažādos variantos. No tiem minēsim vēl t. s. dubultkumodes tipu un tā visbagātāko izveidojumu — rakstāmo skapi. Šeit starp apakšējo kumodi un augšējo divdūrvīgo skapi ietelpināts vēl viens dalījums. Slēgtā veidā tas slēpjas aiz nolaižamās rakstāmās plātnes. Viņa sīkie nodalījumi un atvilknītes domātas rakstāmlietu glabāšanai.

Pēc nozīmes un lieluma otru vietu starp holandiešu mēbelēm ieņem ozolkoka ē d a m g a l d s. To novietoja parasti telpas centrā un ap viņu grupējās pārējās istablietas. Smagās, bumbveidīgās, savā starpā savienotās kājas balsta izvelkamo plātni. Šis holandiešu mēbelēm tik raksturīgās kāju formas atvasinātas no Itālijas renesanses balustras. Sākumā, t. i. de Vrīza metos, to forma vēl ir slaida, pilnīgi līdzīga itāliešu uzverei. Bet turpmākā savā attīstības gaitā tā pieaug resnumā un piemērojas holandiešu gaumei. Blakus šiem smagajiem ēdarnaldiem pazīstami arī vieglāki ovālas vai apaļas formas galdiņi. Baroka laikmetā un tam sekojošajā rokoka laikā galda kājas pieņēma s-veidīgu formu un tās pārklāj ar izšķērdīgi bagātiem, bieži zeltītiem griezumiem. Arī starp šiem mazāka formāta galdiem

Vēlās renesanses krēsls

624.037.

izveidojas tik daudzi un dažādi tipi, ka tos visus nemaz nav iespējams aprakstīt. Tie ir speciāli galdiņi ēdienu servēšanai, atverami galdiņi kāršu spēlei, rakstāmie galdi, galdiņi zem sienas spoguļiem u. t. t. Katrs no tiem labi piemērots savam speciālajam uzdevumam un no amatnieciskā viedokļa ir pilnvērtīgs. Blakus ozola kokam lietā vēl mahagoni, riekstu, liepas un palisandra kokus.

Nīderlandes gulta (17. g. s.)

Caur Beļģiju Holandē nokļuva franču krēsla paraugi, kas sākumā stipri ietekmēja vietējo mēbeļu mākslu. Bet šis 16. g. s. krēsls ar savu konstruktīvi vienkāršo uzbūvi un kolonveidīgām virpātām kājām neatbilst vair 16. g. s. gaumei un nav arī spējīgs to apmierināt. Tieksme diferencēt un izsmalcināt galu galā uzvar. Ieviešas veids, kas kolonnu vietā veido krēsla kājas no divām, viena virs otras novietotām balustrām. Savā starpā tās savienojas ar šķautnainiem šķēršiem. Sēdekli un atzveltni pārklāj polsterējums, kas pēc Spānijas parauga izgreznots ar lielgalvainām naglām. Blakus šādiem krēsliem lietā arī tādus, kam atzvelt-

nēs un sēdekļos ielikti niedru vai salmu pinumi. Bet visiem šiem krēsliem ļoti plaši izlietā virpātāja darbus. Krēslu kājas, šķērši, atzveltnu rāmji — visi tie ir virpāti un pa lielāku daļu atdarina vitnei līdzīgu formu.

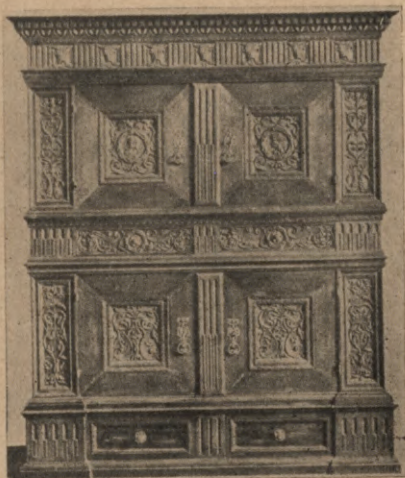
Gultas veids, vismaz cik tas attiecas uz Holandes dienvidu daļu, arī ir Francijas ietekmēts. Aiz bagātiem drēbju drapējumiem pilnīgi pazūd koka daļas. Dekoratīvais elements pārvarējis tektonisko. Ziemeļos vēl dzīvs vecais gotikas mantojums. Tas gan ir pārstrādāts un izgreznots ar jauno laiku ornāmentiem. Arī gultas uzbūves dēļu raksturs ir zudis un tā vietā stājies renesanses funkcionālais uztvērumš. Palikusi turpretim tieksme gultā saskaņot telpisku ķermeni, kas tektoniski saistāms ar savu apkārtni. Stūros novietotie balsti vai kolonnas nes visu gultas lādi pārsedzošo virsbūvi, kuŗas apveids pieņēmis klasiskā architrāva formu. Tikai gadsimteņa vidū šī skaidrā uzbūve izzūd un virpātus stūŗa balstus pārklāja ar audumu draperijām. Parādās gultas veids, kas daudzkārt attēlots Vermēra, Stēna u. c. mākslinieku gleznās.

Renesanses laika iekštelpai Holandē ir koka ietēŗps, kas pārklāj sienas apakšējo daļu. Augšējā daļa vai nu gaiši krāsota, vai arī izlīmēta ar spāniešu ādas tapētēm. Līdzīgu motīvu ritmiskais atkāŗtojums panēļu un istablietu profilējumos rada telpā zināmu viengabalainību. Plastiskie akcenti, kā kolonnas, kas ierāmē kamīna kurtuvi un durvju aillas, telpā sadalīti nevienmēŗīgi. Atsevišķo priekšmetu grupējumus noteic nevis tektoniska dispozīcija, bet gan praktiskā nepieciešamība. Telpu kopiespāids tālab ir korrekts sauss. 17. g. s. otrajā pusē iestājas jauns, bagātāks posms. Valsts

izkarojusi neatkarību un dzīve rit mierīgā, normālā gultnē. Kā no-
teicējs un laba toņa rādītājs sabiedrības priekšgalā stājas turīgais
pilsonis. Savā snōbismā viņš nelabvēlīgi raugās uz visām lietājamās
mākslas nacionālām parādībām un visiem spēkiem cenšas pie-
slieties starptautiskajam baroka vir-
zienam. Arī Holandes architekti, kā
Filips Vingbōns, Jakobs van Kam-
pens u. c. kalpo savos darbos
modē esošam virzienam. Dzīvokļu
kultūrā ieviešas valdošais franču
gars. Vēlā 17. g. s. un 18. g. s.
Holandes un Beļģijas mēbeļu māksla
ir jau daudz zaudējusi savā patstā-
vībā.

Vācija. Francijā radītā gotika
bija Vācijā atradusi sev otru dzim-
teni. Jau tai laikā, kad pārējās
Eiropas valstīs valdīja renesan-
ses formu valoda, Vācija konser-
vātīvi piekopa vecās viduslaiku
tradīcijas. Mēbeļu mākslā vācu
amatnieks arī nekad nav varējis pil-
nīgi atteikties no gotikas manto-
juma. It sevišķi tas sakāms par
priekšmetu konstruktīvo skeletu. Mainījās vienīgi, un pie tam par
veselu gadsimtu vēlāk nekā Itālijā, ornāmentālais greznojums. Ir
zināms, ka A. Dīrers un Holbeins Jaun. studiju nolūkos apceļojuši
Itāliju un atgriežoties dzimtenē sākuši strādāt jaunā garā. Repro-
dukcijās renesanses formu mācība ātri vien sāka izplatīties visā Vā-
cijā, kur nodibinājās vairāki mākslas amatniecības centri. Dienvidos
minama Dīrera dzimtā pilsēta Nīrnberga. Turienes arhīvu materiā-
los minēti daudzu meistaru vārdi, lai gan no viņu darbiem vairs ne-
kas nav uzglabājies. Tikpat slavēta bija Augsburga, kur mācījās
pirms savas pārcelšanās uz Nīrnbergu Pēters Flētners (P.
Flötner, ap 1485.—1546.). Šis meistars Vācijas dižrenesanses mākslā
ieņem ievērojamu vietu, pa daļai kā ornāmentu sacerētājs (viņu
stipri ietekmējis itālietis Fra Rafaele da Bresča), pa daļai kā izveicīgs
galdnieks un kokačīrnieks. Viņa darbiem, liekas, pieskaitāmi divi
skapji, kas atrodas Nīrnbergas Ģermāņu mūzejā. Augsburgā vēl
darbojās meistars L. Štrōmeiers (Lienhart Strohmeier), kas pat
darināja pasūtījumus Kārlim V. un Spānijas karālim Filipam II., un
nezināms meistars, kas savus darbus signējis ar burtu zīmēm
H. S. (1534.—69.). Viņš ir Haldenšteinas pils paneļu radītājs (tie tagad
glabājas Berlīnes pils mūzejā). Viņš labprāt pielietā ielikumu dar-
bus, ar perspektīviski zīmētiem renesanses architektūras un arabesku
pildījumiem. Lombardijas istablietu un agrās renesanses koļu krēslu
ietekme šeit ir nenoliedzama.

Kā Ziemeļu Vācijas gadniēku mākslas mētopole minama Han-
zas pilsēta Lībeka. Šeit radošais amatnieks ir noskaņots vēl konser-
vātīvāk nekā viņa kollēgas dienvidos un līdz pat baroka laikam viņš
nav varējis, nedz gribējis atraisīties no agrākām tradīcijām. Šeit ornā-
mentālais izveidojums rāda Nīderlandes un Francijas ietekmējumus.

P. Flētners Skapis (1540. g., Nīrnbergā)

Dienvidu Vācijā agrās renesanses laikā, t. i. 16. g. s. pirmajā pusē, skapjus izgrezno ar atturīgiem zemiņņu ornāmentiem, kas pārklāj durvju pildņus, atvilkņu joslas, noslēdzošo sijotni un vertikālos, pilastrveidīgos iedalījumus. Skapis savā uzbūvē un proporcijās ir stipri līdzīgs tiem, ko Vācijā darināja vēlā gotikā. Savā būtībā šī istablieta sastāv no divām, viena virs otras novietotām lādēm, kuru priekšējā sienā iegrieztas ik pa divām durvīm. 16. g. s. otrajā pusē lietājamo mākslu vienmēr vairāk pārņem architektūras motīvi. Lielās architektūras akmens formas samazinātā veidā pārklāj šo t. s. "fasādes skapju" redzamās puses. Tos tāpat veido divos stāvos, kas atdalīti viens no otra ar horizontālu atvilkņu joslu un augšā noslēdzas ar architrāvu. Malējo apveidu ieslēdz pilastri vai kolonnas. Šo vertikālo iedalījumu 17. g. s. pasvīturo arvien spilgtāk un tas stipri izvirzītā veidā, bieži kā pilnplastiska kolonna sniedzas

»Fasādes skapis« (1590. g., Minchenē)

cauri no cokolveidīgās pabūves līdz noslēdzošai sijotnei. Plastiski nemierīgo apstrādājumu vēl pastiprina plāksņojumu un lielikumu darbi. Atsevišķo daļu izcelšanai pielietā dažādas koku šķiras, bet visbiežāk svēdraino Ungārijas oša koku. Lieki teikt, ka visi šie pa daļai ļoti uzbāzīgi sīkie arhitektoniskie motīvi neizriet no skapja konstruktīvās uzbūves, bet tikai kā butaforija aizsedz priekšmeta lādesveidīgo kodolu.

Lejas Vācijā skapjus pārklāj ar figūrāli plastisku dekorējumu. Koptēlnieks cilņotā apdarē uz durvju pildņiem attēlo Jaunās un Vecās derības notikumus, bieži kopējot šiem nolūkiem holandiešu gleznas vai grebumus. Šie skapji parasti darināti trijos stāvos, pie kam vidējā, iestrādātā daļa ar lielāku atgāžamu plātni. Šāds skapja tips Šlēsvīgā-Holšteinā valda līdz pat baroka laikmetam.

Vēl minams skapja veids, kas 16. g. s. beigās bija iecienīts netikvien Vācijā, bet arī jau ārpus tās robežām. Tas bija rakstāmais skapis jeb kabinets. Šis ārkārtīgi rūpīgi nostrādātais priekšmets, kurā atradās daudzi slepeni nodalījumi un dažādi citi mēchaniskas dabas pārsteigumi, pārvērtās īstā kuriōzitatē. Pie tā izgatavošanas strādā bez galdnieka vēl zeltkalis, zilonkaula griezējs, mēchanīkis, nerunājot nemaz par tēlnieku un vir-

Dienvidu Vācijas lāde (1649. g., priv. kol., Rīgā)

pātāju. Nevar gan apgalvot, ka šāda kopdarbība bija spējīga radīt izcilus mākslas darbus. Tomēr apbrīnojama ir precizitāte, pacietība un darba mīlestība, ar kādu amatnieks veicis savus patiesi saņēmītos uzdevumus. Vismaz laika biedrus šādas "kunstkameras"

Vācu renesanses galds (priv. kol., Rīgā)

stipri sajūsmināja laikam tāpēc, ka tanī varēja atrast "rakstāmo ierīci, bārdas nažus, spēļu kartis, dziesmu grāmatu, astrolābiju un pat klistīršprici."

Līdztekus skapim attīstās renesanses laikmetā lāde. Tā Vācijas dienvidu daļā savā dekorējumā ir līdzīga apskatītajam Fletnera skapim. Starp gludajiem rāmjiem novietotie pildīņi izgreznoti ar zemcīņu griezumiem renesanses gaumē. Šādu rāmja pildīņa raksturu

visumā piepatura, lai gan sīkumos tas var arī mainīties. Arī rāmjus pārklāj ar griezumiem, pielietājot pildīņu izgreznošanai inkrustācijas darbus, vai sadalot lādes redzamo virsmu rāmjos un pildīņos ar lielkumu darbu palīdzību vien. Šāds ļoti interesants eksemplārs, darināts 1649. g., atrodas kādā Rīgas privātā krājumā (lāde par nožēlošanu nav pareizi restaurēta — tā nav atbalstījusies uz četrām kājiņām, bet, domājams, kādas slēgtas pabūves).

Otrā gadsimteņa pusē virsmas greznojums vien vairs neapmierina, un lādi līdzīgi skapim, veido stipri plastiskā dekorējumā. Šādas ar bagātiem griezumiem pārklātas lādes glabājas Nīrnbergas Ģermāņu muzejā un Kīles Taulova muzejā.

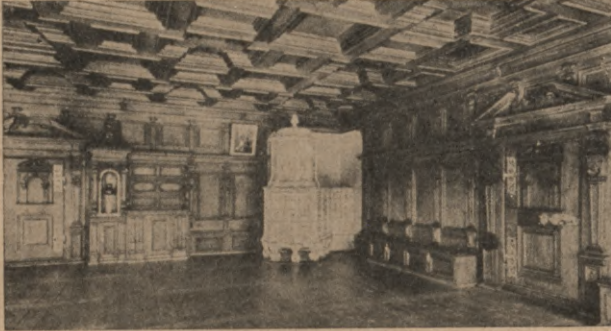
Renesanses laikmeta krēsli ir uzglabāties tikai nedaudzos eksemplāros. Spriežot pēc tiem, kā arī pēc attēliem glezniecībā un grafikā, var teikt, ka šīnī laikā Vācijā nav radīts jauns krēsla tips. Ir tikai izveidotas un pārfrāzētas tās pamatformas, kas jau bija lietāšanā vēlā gotikā. Bet blakus šim vecajam mantojumam plaši izplatīts bija Itālijas "dēļa krēsls" (sgabello), proti taisnstūrainais koka sēdekļis, kas atbalstījās uz četrām mazliet atgāztām kājām. Atzveltņu dēlis, kas dažkārt bija izgreznots griezumiem, rāda raksturīgu izgriezumu krēsla ērtākai pārvietošanai. Bez šī itāļu tipa lietāšanā bija arī krēsls ar sānu un muguras atzveltnēm un jau no antīkās pasaules pazīstamais saliekamais sēdekļa veids. Visiem šiem krēsliem raksturīgs polsterējuma trūkums, jo sēdēšanu parasti pataisīja patīkamāku ar pārvietojamu spilvenu palīdzību.

Arī galds no šiem laikiem tikpat kā nemaz nav uzglabājušies. Dr. A. Figdora Vīnes kolekcijā esošais galds, kas darināts 16. g. s. otrajā pusē, rāda vēl slīpi novietotos balstus (āži). Ziemeļu Vācijā turpretim galda forma pārņemta no Holandes. Šeit lietā mums jau pazīstamo izvelkamo galdu, kas atbalstās uz četrām smagām, savā starpā savienotām kājām.

Gulta, ja tā nebija pēc Holandes paraugiem saistīta ar sienas panējiem, rāda veco uzbūvi. Gultas lādes stūros paceļas kolonnas, kas balsta baldachīna uzbūvi. Galvgalis parasti veidots daudz aug-

stāks nekā kājgalis un tas pat bieži pieskaņas baldachīna sijotnes apakšmalai. Agrajā renesansē, t. i. 1510.—50. g., lielajos Vācijas tirdzniecības centros sastopams arī Venēcijas un Florences gultas veids.

Alpu zemes. Līdz ar Šveices neatkarības iegūšanu (1499.) tās kantonos sākas lie-

Rātes istaba (1542. g., Surzē)

tājāmās mākslās liela rosība. Ziemeļus ietekmē vācu mākslas darinājumi, Šveices rietumus turpretim — Francija, bet dienvidu kantonus — Itālija. Ne-raugoties uz šiem ārējiem iestrāvoju-miem, jaunā neatkarīgā valstī izaug māksla, kas gan varbūt nav spējīga

pilnā mērā pārstrādāt šīs spēcīgās ierosmes, bet tomēr nenoliedzami rāda savu īpatnējo formu izpaudumu. Atsevišķās istablietas attīstās līdztekus telpu koka ietērpam. Renesansē šos panēļus veido vienmēr greznākus un bagātākus, pielietājot bieži inkrustācijas greznojumus. Lielākās mēbeles, kā gultas, bufetes un solus, saista ar sienas panēļiem, kas sniedzas līdz pat bagāti rotātiem griestiem. Pretēji Itālijas mākslā valdošai tektoniskai telpu uztverei, kurā stingri ievērotas simmetrijas prasības un zināma likumība atsevišķo priekšmetu novietnē, Alpu zemju telpa veidota brīvā nejaušībā. Plastiskie akcenti telpā sadalīti nevienmērīgi, kas līdz ar to atstāj gleznaini mājīgu iespaidu.

Kā galvenā istablieta šeit izvirzās *bufete*. Tās dekorējumam izlietāti arhitektūras motīvi — kolonnu kārtējumi, ielodzes, zelmiņi, dzegas un joslas. Vispārējā uzbūvē tā piesienas Dienvidu Francijā lietātām formām. Divas Bāzeles Vēsturiskā muzejā izstādītās bufetes saistītas ar ievērojamā koktēlnieka un galdniekmeistara Franča Pergō vārdu, kas strādāja 17. g. s. sākumā.

Dānija un Skandināvijas valstis. Cauri viduslaikiem koka izstrādājumi Dānijā un Skandināvijā piesienas Flandrijas un Lejas Vācijas lietājamās mākslas darinājumiem. Smailloku arkādu rindojumi līdz ar dzīvnieku ornāmentāciju zemciļņu apdarē pārklāj Dānijas, Gotlandes, Zviedrijas, Lejas Vācijas un Lībekas ozolkoka lādes. Īpatnēji Norveģijai un Islandei ir lādveidīgie skuju koku sēdekļi, kas greznoti ar pinumu, dzīvnieku, puķu un figūrāliem ornāmentāliem motīviem. Lai gan šie priekšmeti, līdzīgi Norveģijas un Zviedrijas istablietām, kas pārklātas ar griezumiem dobtā apdarē, pa lielākaļ daļai piedēŗ jau renesanses laikme-

Norveģu lādesveidīgs sēdeklis (Kopenhāgenē)

tam, tomēr saites, kas tos savieno ar romāņu laikā plaukstošo Skandināvijas ornāmentālo dekorējumu, ir neapšaubāmas. Atzīmēsim, ka stipri konservatīvajā ziemeļu mākslā radnieciski gleznojuma veidi Skandināvijas, Igaunijas, Latvijas un pat slavu tautas mākslā uzglabājušies līdz 19. g. s.

Ap 1500 g. Skandināvijas ozolkoka istablietās sāk pielietāt no Nīderlandes un Lejas Vācijas pārņemto rāmju pildīņu paņēmieni. Pildījums izgrezno křoku ornāmenti. Tikai tie šeit ziemeļos darināti plakanākā reljefā un bieži pārvilkti ar ģeometrisku vai puķu dekorējumu. Koka apstrādāšanas prasme Dānijā it sevišķi spilgti izpaudās vēlās renesanses laikā. Zēlandes salā un pašā Kopenhāgenē sāka izgatavot bagāti grieztas ozola koka lādes un dažāda veida skapju tipus (Skaenks, Hornschapps). Parādās arī koka inkrustācijas darbi, pie kam pielietātas arabeskas, kas radniecīgas zīmējumā un tehniskā izveidojumā Dancīgas galdniecības darinājumiem. Dānijas vēlās renesanses virtuozā koka apstrādāšanas māksla (meistari Pēders Jensens, Koldings, Abels Šrēders u. c.) uzglabājušies līdz 17. gadu simteņa vidum.

A. Šrēders Kancele (Zēlande)

Anglija un tās kolonijas. Viduslaikos Anglijas koka izstrādājumi ir Nīderlandes un Lejas Vācijas lietājamās mākslas ietekmēti. Ap 1500. g. arī Anglijas salās mēbeles taida rāmja pildīņu konstrukcijā,

dekorējot ozolkoka izstrādājumus ar křoku un citiem gotu rakstiem. Indriķa VIII. valdīšanas laikā (1509.—47.) ieviešas lāžu un citu istablietu dekorējumā agrās renesanses ornāments, kas angļu pārstrādājumā pieņem ļoti skaidru, bet pasausu raksturu. Tikai karaļienes Elīzabetes laikā (1558.—1603.) renesanses formas galīgi iekaro valsti. Šinī laikā Francijā un Eiropas dienvidos iestājas vēlās renesanses mākslas posms, kas pašā Anglijā ir mērenāks un atturīgāks izteiksmē nekā uz kontinenta. Koka sienu ietēri pilnīgi ir sadalīti stingrās pilastru rindās, kas mīkārtojas ar kasetētiem pildījumiem apakšējās joslās, bet puslokveidīgiem padziļinājumiem sienu augšējās

Baldachina gulta (1593. g.)

daļās. Ornamentālais izgreznojums visumā ir atturīgs, pat skops. Šis tipiski angļiskais racionālais uztvērums ir raksturīgs tā laika, t. i. Elīzabetes un Jēkaba laikmeta, 1603.—25. g. istablietām.

Kredences (cupboards), gultas, kuŗu baldachīnu balsta resnas balustru veidīgas kolonnas, garie un izvelkamie galdi (long table un draw top table), kas lielajās angļu piļu hallēs aizvieto gotisko kraŗu galdus, radniecīgi Flandrijas diŗrenesanses mēbelēm. Tiem visiem kopīgi smagi balustru veidīgi balsti, kas izgreznoti ar akanta lapām un iegriezti dziļām pārŗmaugām. Krēslī un solī darināti līdzīgā veidojumā. Raksturīgas augstās atzveltņes, ko grezno griezumī zemciļņu apdarē. Ir arī krēslī ar salmu sēdekli un augstām muguras atzveltņēm, kas veidotas no trim līmenīskiem ŗķērŗiem. Šīs formās tik vienkārŗās mēbeles ir prōtotipi vecākajam kolōniju stilam, jo Kārļa I. laikā, 1630. g. emigrējoŗie puritāņi nodibina Amerikas austrumu piekrastē pirmās kolōnijas, kuŗu centrs ir Bostona. Vienkārŗas lādes un kredences, greznotas ar zemciļņu griezumīem, garī galdi un augŗā aprakŗtītie ozola un rieķstu koka salmu krēslī ir pirmie angļu-amerikāņu mēbeļu paraugi, kas darināti ap 1650. g.

Paŗā Anglijā istablietas līdz 17. g. s. sākumam darinā no ozola koka. Daŗreiz plāķņotāju un virpātāju darbos parādās arī no Dienvidu Eiropas ievestais rieķstu koks. Karalienes Elīzabetes laikā dēŗtītās rieķstu birzes tikai gadsimtenŗa otrajā pusē ir spējīgas pilnā mērā izskaust un atvietot tradicionālo ozola koku.

Spānija un Portugale. Vēlo viduslaiku koka izstrādājumi Spānijā s ziemeļos seko franŗu lietājamās mākslas attīŗtības gaitai. Sākot ar 15. g. s. nodibinās cieŗākas saites ar Flandrijas zemēm, kas arī attiecīgi maina mākslas seju. Spānijas dienvidu daļā valda mauru stila ietekmējumi, kas paliek spēkā arī pēc mauru padŗŗanas 1588. g. Visumā ŗinī valstī stipri kontrastē izŗķērdīgā bagātība, kas izpauŗas katrā baznīcas lietā, ar to puritānisko atturību, kas pa lielākai daļai novērojama profāno telpu iekārtā. Starp baznīcas mēbelēm galveno vietu ieņem kuŗa sēdekļi, ko darinājuŗi arī Nīderlandes, franŗu

un vācu meistari, un 17. un 18. g. s. taisītie ģērbkambaru skapji. Starp istablietām turpretī dominē lāde, krēsls un rakstāmais skapis.

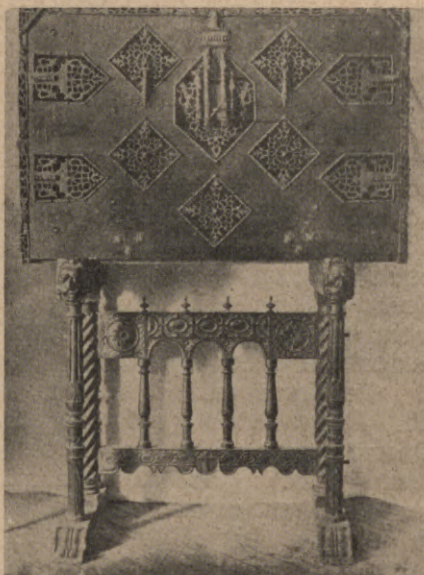
Krēslī formā (Silones fraile-ros) visumā līdzīgi tiem, ko izgatavoja Itālijā. Nacionālās īpatnības izpaudās turpretim ornāmentālā izveidojumā un raksturīgi apstrādātās naglu galvās. Lādes grezno ar

Sv. Marka baznīcas kuŗa sols (1545. g., Leonā)

zemcilņu griezumiem, bet bieži tās apvelk ar ādu vai samtu. Raksturīgi bagāti izveidotie dzelzs apkalumi un lielās atslēgas.

Rakstāmos skapīšus (consador, bufete) 15. g. s. vēl bieži ievada no Vācijas. Tos šeit, eksportam, pieskaņojot spāniešu gaumes prasībām. 1603. g. skapīšu ievēšanu Spānijā aizliedza. Līdz ar to pašā Spānijā izauga vesela rūpniecība, kas izejot no veciem paraugiem radīja jaunus tipus un variācijas. Sevišķi iemīļoti top Vargas pilsētiņā (Toledo provincē) darinātie rakstāmie skapji (Vargueños). Tas ir neliela formāta skapītis, slēgts ar nolaižamu plātņi, kas kalpo rakstīšanai. Skapītis novietots uz galdveidīgas, skaisti izrotātas pabūves. Bieži šo plātņi pārvelk ar ādu vai samtu, bet to katrā ziņā grezno dzelzs apkalumi un liela atslēga. Skapja iekšpusi pārklāj sudraba apkalumi, bet vēlākos laikos bagāta zilonkaula un pērles inkrustācija. Visumā Spānijas lietājamā mākslā novērojama tieksme uz sīkiem rotājīgiem iedalījumiem un dzelzs kalumu lietāšanu.

Kabineta skapis (16. g. s.)

Arī Portuģalē izgatavo rakstāmos skapjus, izgreznotus ar ielikuma darbiem un metalla apkalumiem. Savās Austrumu Indijas kolonijās 16. g. s. otrajā pusē portuģalieši izgatavoja kabinetus jeb rakstāmos skapjus, kas taisīti no masīva iesarkana koka, kurā iestrādāti zilonkaula un melnkoka raksti un kas dekorēti ar uguni zeltītiem vara skārda izrotājumiem. Šajos priekšmetos Eiropas lietājamās mākslas darinājumi atspoguļo tālo austrumu gaumi. Indijas mākslas ietekmēts, liekas, būs arī Spānijā un Portugālē bieži pielietātais gultgalu iedalījums, kas sastāv no sīkiem virpātiem stabiņiem. Blakus inkrustācijai, virpātāju un smalkkalēju darbiem istablietu izgreznošanai Spānijas-Portuģales mākslinieki plaši pielietāja kā greznošanas līdzekli presētu zeltītu un krāsotu ādu. Ar ādu apvelk netikvien sēdekļus, bet arī lādes un citas mēbeles, nerunājot nemaz par ādas tapētēm, kas grezno labākās telpas. Sevišķu slavu 17. g. s. iegūst t. s. korduānāda.

Koka izstrādājumi, kas izgatavoti 17. un 18. g. s. Spānijas un Portugales kolonijās Meksikā un Dienvidu Amerikā, ir līdzīgi izgreznoti. Lādes pārvilkas ar ādu un apkaltas ar misiņu, bet pārējām istablietām labprāt pielietāti virpātāja un ielikumu darbi.

Vēlajā renesansē Spānijā, Portugālē un citās Eiropas valstīs lietājamā māksla pārvēršas galma mākslā un istablietas pieņem luksusa priekšmetu raksturu. Šo izšķērdīgi bagāto laikmetu, kas jau sāk ievirzīties baroka mākslas gultnē, Spānijā reprezentē Filipa III. (1621.—65.) galms, kā dzīvi vēlākajām paaudzēm uzglabājis savās gleznās Velaskess.

Baroks

Pārvērtības, kas notika iestājoties baroka laikmetam, pašķirušas taktu, pa kuru virzījās un attīstījās telpu māksla līdz pat tagadnei. Tāpēc arī 16. g. s. istablietas ir mūsu uztverei un saprašānai tuvas un pietamamas, jo šis laiks galīgi izskauda visas viduslaiku atliekas un tradīcijas, kas vienā vai otrā veidā bija konservējušās un uzglabājušās renesanses mākslā.

Maldīgi domāt, ka koka izstrādājumos jaunais gars izpaužas plastisko dekorējumu bagātības pieaugumā. Taisni otrādi. Salīdzinot ar vēlās renesanses istablietām, iestājas stipri manāms nomierinājums. Vēlās renesanses mēbele pēc savas būtības ir koka tēlniecības darinājums, aiz kura kautrīgi slēpjas pats priekšmets. Baroks šo čaulu iznīcina, un tad parādās istablietu kodols un izceļas galdnieka darbs tīrākā veidā. Pielietājot ēvelēšanas tehniku priekšmeta ķermeni veido lielās gludās virsmās. Tās tikai pārtrauc spēcīgi izceltie tektoniskie akcenti, piedodot mēbelei vienvēidīgu ritmisku kustību.

Lietājamā mākslā baroks visagrāk parādās Flandrijā un Holandē. Antverpenes galdnieku darbos tas jau sajūtams ap 1620. g. Desmit gadus vēlāk tas saskatāms arī Holandē. Izstarojoties no šejienes, baroks gadsimtenā otrajā pusē skar Vāciju, Angliju, Baltijas un Skandināvijas zemes. Itālijā un it sevišķi Francijā tas pieņem citu nokrāsu. Luksus lietas, ko Luī XIV. laikā Itālijas un Holandes ietekmē izgatavo Francijā, ievada mēbeļu mākslā jaunu posmu.

Francija. Telpu mākslā tagad Francija ieņem vadošo vietu, ko patura pusotra gadsimtenā laikā. Luī XIV. absolūtisms ievada arī lietājamās mākslas laukā jaunu virzienu, ko var dēvēt par galma mākslas virzienu. Galms kā noteicošais faktors paliek spēkā līdz pat 19. g. s. sākumam. Šis virziens istablietu mākslā izsauc dažādas pārmaiņas un vērtību pārvērtēšanas. Koka tēlniecība kā galvenais mēbeļu izgreznošanas paņēmiens zaudē savu nozīmi un tai blakus ieviešas paradums izgreznot plāksņotos priekšmetus ar koka un metāla mozaīkas rakstiem. Daži gadsimtenus vecie istablietu tipi, kā, piem., lāde, pilnīgi izzūd no lietāšanas. Tās vietā sāk lietāt kumodi. Bet galvenais — mēbeļu ūtilitārā nozīmē noslid otrā vietā un tās kļūst reprezentācijas priekšmeti.

Sākot ar Luī XIV. patstāvīgo valdīšanas laiku (1651.) dinastiskā feodālā kultūra sasniedz savu augstāko attīstības pakāpi. Turpmākos 40 gados Francijas ārpolitiskā vara un iekšpolitiskais spožums vēl pieaug un reprezentācijas mākslas laukā rada diždarbus, kuru priekšā nobāl viss, kas darināts citās zemēs šīn virzienā. Tāpēc arī kopš šī laika Parīze kļūst nesasniedzams piemērs visām pārējām Eiropas valstīm, kas ar lielāku vai mazāku prasmi kopē Francijas lietājamās mākslas darbus.

Luī XIV stils uzņem sevī daudzas un dažādas ierosmes, iekams tas pārvēršas tanī viengabalainajā sakausējumā, ko pazīst tēlotājas mākslas vēsture. Pielietājamās mākslas izstrādājumus ietekmējuši gan galdnieki italieši (Domēniko Kuči, Kafjēre, Mijorāni), gan holandieši (Pīters Golle un Openords). No franču renesanses elementiem viņā gandrīz nekas nav atrodams. Tomēr jāatzīst, ka šim stilam ir noteikts franču raksturs. Parīzes mākslinieki pratuši nacionālā gaumē pārstrādāt Nīderlandes un Itālijas ietekmējumus un ar smalku

taktu atturēties no baroka pārmērībām. Šie nopelni lielā mērā piešķirami Šarlam Lebrēnam (Charles Lebrun, 1619.—90.), ko ministrs Kolbērs (Colbert) iecēla par jaundibinātās gobelēnu manufaktūras vadītāju. Ir maldīgi domāt, ka šinī rūpniecībā izgatavoja tikai sienu segas. Šeit bija sakoncentrētas vienās rokās visas mākslas nozares, sākot ar architektūru, glezniecību, skulptūru, smalkgaldniecību un beidzot ar aušanu un ādu un metālu apstrādāšanu. Lebrēns mācījās pie sava tēva tēlniecību, bet vēlāk glezniecību un architektūru, paplašinot savas zināšanas Romā (sk. arī II. sēj. 210. lpp.). Šis vispusīgi apdāvinātais mākslinieks ir ģeniāls dekorators un viņa mūža darbs ir architekta Mansāra (Mansart) celtās Versaļas pils dekoratīvais izveidojums.

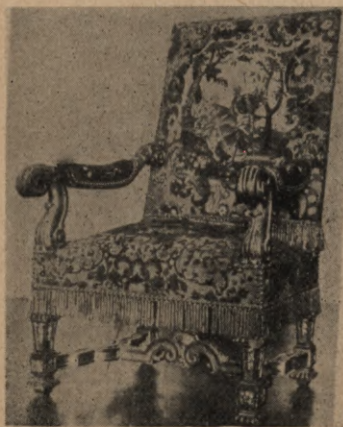
Šinī stila telpu mākslā ornamentam piekrīt izšķirošais vārds. Tā pamatmotīvs ir pārstrādātā Itālijas renesanses groteska. Baroka pārveidojumā tā zaudējusi savu viļīgumu un smalkumu, bet kļuvusi smaga un masīva un tās iemīļotākais, līdz apnikumam atkārtotais motīvs ir maska un gliemežnīca. Groteskas pārklāj telpu sienu un griestu pildījumus. Istablietām uz šāda bagāta fona ir diezgan nenozīmīga loma un tās kāutrīgi novietojas gar zāles sienām. Tās ir pazemas un smagas un ar saviem vienkāršajiem un taisnajiem apveidiem ļabi saskaņotas ar apkārtni.

Balstekļu galdiņi zem spoguļiem, lielie ar daudzkrāsainu marmora plātni pārsegtie sienu galdi, soli un augstie trīskājainie svečturi (torchère), visi dekorēti izšķērdīgi zeltītiem griezumiem un izrauti no fona, uz kuŗa tie komponēti, atstāj savā pārmērīgā bagātībā gandrīz barbarisku iespaidu. Krēsli toties formā ir vienkāršāki. Atzveltnu krēsli, kuŗu kājas savienotas ar šķērskokiem, apvilkti ar damastu, puķotu samtu, "petit-point" audumu vai korduānādu. Laikmeta beigās parādās arī īpatnējs sēdeklis, kas veidots no trim savā starpā savienotiem atzveltnu krēsliem. Šim sēdeklim ir astoņas, bieži ar šķēršiem savienotas kājas.

Šī laika vadošais smalkgaldnieks-ebenists ir Šarls Buls (André Charles Boulles, 1642.—1735.). Sākot ar 1672. g. viņš stājās Luvras darbnīcas priekšgalā. Bez saviem četriem dēliem tas nodar-

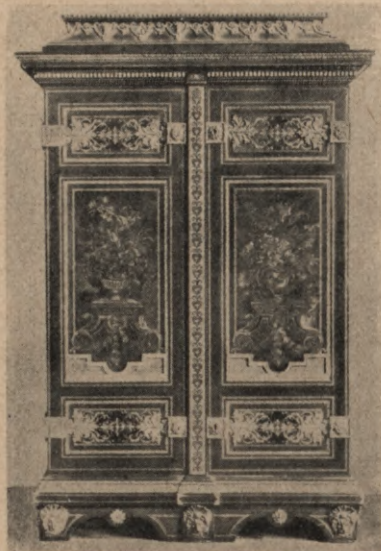

Ž. Mansārs „Spoguļu zāle“ ar Š. Lebrēna dekorējumiem (Versaļā)

Ar „petit-point“ audumu apvilks krēsls (Fontenblō)

bina 26 palīgus un tikko ir spējīgs apmierināt karaļa un galma pasūtījumus. Šis vispusīgi izglītotais vīrs un kaislīgais kolekcionārs sevi universāli apvieno visus mēbeļu mākslas izpauduma veidus. Ne par velti viņa oficiālais titulis skan "Architecte, peintre, sculpteur en mosaic, ébeniste, ciséleur et marqueteur du Roy."

A. Š. Buls Skapis (Luvrā)

Daudzkrāsainie koka mozaīkas ornāmenti, kas grezno meistara pirmos rakstāmos skapjus, zīmējumā līdzīgi baroka laikmeta Florences darbiem. Arī bronzas izgreznojumi, kam vēlāk piekrīt liela loma, pagaidām vēl sevišķi neuzkrīt. Bet jau sākot ar gadsimtu 80. gadiem ieviešas Bula marketrijas darbos kā materiāls šiltpats, alva un misiņš. Izkopjas t. s. Bula tehnika, kas tās izgudrotāja vārdu dara pazīstamu visā Eiropā. Ornāmenta rakstus izgriež no divām viena zem otras novietotām plāksnēm. Tādējādi rodas divas viena otrā tieši ietelpstošas ornāmenta daļas. Tā vienreiz ir no šiltpata (première partie), bet blakus — no metalla (contre partie). Šo tehniku, viltojot iecienītā meistara darbus, piekopa

un turpina vēl piekopt visās pasaules malā.

Bula mēbeles savās formās ir spēcīgas un grezni sviņīgas. Divdurvju skapis un pusskapji stāv uz četršķautņainiem balstekļiem, kas uz apakšu sašaurinās. Cokolis un noslēdzošā dzega tikai mazā mērā izvirzās no vispārīgā slēgtā apveida. Durvju piedurlīstes ir platas un izveidotas kā pilastri.

Skapju virsmu pārsedz lielrakstaini, pilnīgi simmetriski ornāmenti. Ļoti smalki cilņotie zelta bronzas apkalumi akcentē priekšmetu parasti gludās virsmas.

Buls veido galdus ar viegli izliektām kājām, kas nav savā starpā saistītas smagiem šķēršiem. Versajas Apollōna galerijas iekārtai viņš rada balstekļa galdiņus un lielus, tektoniski izjustus skapjus.

Turpmākā attīstības gaitā Buls, Berēna ietekmēts, lietā vieglākas un rotājainākas formas un sīkāka zīmējuma ornāmentus. Balsti kļūst grāciņāki un diagonālā virzienā mazliet izlocīti.

Žans Berēns (J. Bérain, 1638.—1711.), kas pēc Lebrēna nāves stājās viņa vietā, izveido savos plaši izplatītos mēbeļu

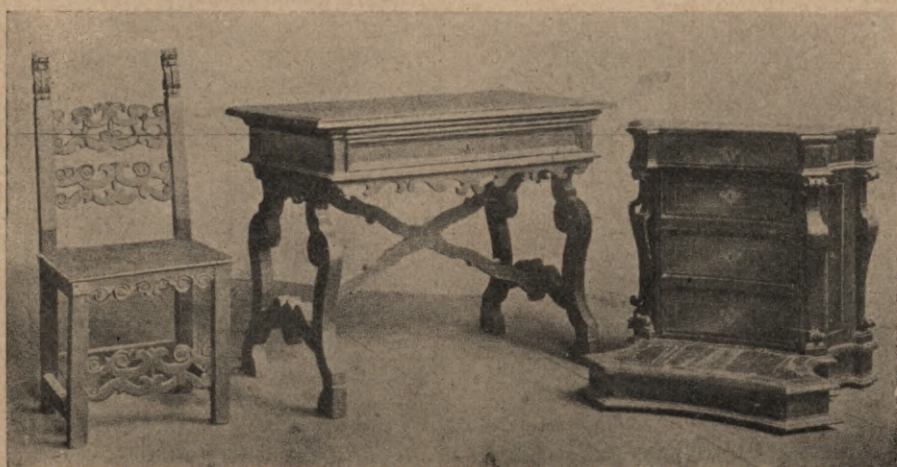
Ž. Berēna garā darināts rakstāmgalds (1710. g.)

metos jaunus istablietu tipus. Minēsim kumodi ar trim atvilknēm un rakstāmo galdu. Pēdējam ir astoņas kājas, ik pa četrām diagonālē izliektas un savā starpā krusteniski savienotas, kas balsta atvilknes, izrotātas metalla mozaīkas tehnikā. No pārējiem šī laika ornāmentistiem, kas auglīgi ietekmējuši Luī XIV. laika lietājamo mākslu, minami arhitekts Žans Lepōtrs (Jean Lepautre, 1648.—80.) un ornāmentu komponists un smalkgaldnieks Daniēls Marō (D. Marot, 1650.—1712.). Šo meistarū istablietu zīmējumi un dekorējumi netikvien iestrāvojuši galma mākslu kaimiņvalstīs, bet arī ietekmējuši šī laika lietājamās mākslas pilsonisko virzienu.

Italiija. No Italiijas nāca ierosme, kas spēcīgi iespaidoja baroka laikmeta galma mākslu visās pārējās Eiropas valstīs. Ap 1600. g. kardinālis Farneze uzaicināja gleznotājus Annibali un Agostīno Karrači (sk. arī II. sēj. 165.—166 lpp.) izgreznot Romas Farnezes pili gleznojumiem. Gadsimta vidū Pjetro da Kortōna (sk. II. sēj. 168. lpp.) dekorēja Piti pili Florencē un Barberīni un Doria Pamfili pilis Romā. Šeit bija radītas telpas, kuŗu sienu, bet jo sevišķi griestu apstrādājumā barokais gars izpaudās visā savā varēnībā. Līdztekus šīm lieliskajām telpām radās bagātas istablietas, kā balstekļu galdi, kabinetaskapji, soli un krēsli. Galdu plātnes veido no krāsaina marmora un marmora mozaīkas (pietra dura). Kabineta skapjus atbalsta zeltītas kailas najadas, putni, nēģeri, ērgļi un lauvās. Spoguļu un gleznu ierāmējumos izpaužas tā pati līdz šim vēl neredzētā bagātība. Šos dekoratīvos paraugus Agostīno Karrači savos vaŗa grebumos izplata pa visu Eiropu un līdz ar to sniedz kōktēlniekiem lieliskus ornāmentālus paraugus grezno galma lietu izveidojumam.

Pašā Italiijā pilsoniskā istablieta ir savā vispārējā uzbūvē atturīga un seko Holandes ierosmēm. Ar griezumiem izdaiļo priekšmetu vaiņagojošo daļu un pabūves.

Mākslinieciski pilnvērtīgākās mēbeles izgatavo Ziemeļu Italiijā, kur ap 1700. g. Dženovā darbojas ievērojamais meistars Filipo Parōdi, bet Venecijā slavenais Andrea Brustalōne. Ve-

Baroka laika istablietas (Romā)

necijai īpatnēji ir ķebliši ar itkā ierotītām kājām un krēsli ar zemām muguras atzveltnēm un skaistā līknē veidotiem roku balstiem.

Lādes un kredences aizvieto skapis, kas veidots ar divām un četrām durvīm. Gandrīz visas istablietas darinātas no tumši kodināta rieksu koka, ko vietām vēl izceļ apzeltījumi. Venēcijā 17. g. s. beigās imitē arī Ķīnas lakas darbus.

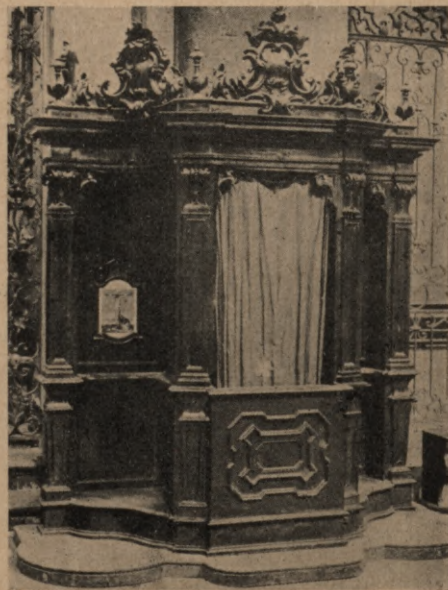
Baroka laikmeta baznīcas lietas, kā altāri, kora sēdekļi, lūgšanas krēsli, ērģeļu prospekti un lasāmās pultes Itālijā kļūst sevišķi cienīgas un bagāti izveidotas.

Lorenzo Bernīni (sk. I. sēj. 363. lpp.) ir pirmais, kas baznīcas telpā pielietā baroka formas. To liecina Romas Sv. Pēterja altāru apdare un slavenais milzu tabernākuls virs apustuļa kapa vietas. Šī lielmeištara formu valoda pārvērsās provincē un kaimiņu zemēs (Spānijā, Sicīlijā un Dienvidu Itālijā) diezgan uzbāzīgā manierismā. Ziemeļu un Vidus Itālijā turpretim baznīcas iekārtas mākslas priekšmeti attīstās harmoniskāk. Šeit jau 17. g. s. pirmajā pusē biktskrēslam izveidojas forma, ko tas patura pusotru gadsimtu. Plānā tas atgādina āboliņa lapas apveidu un to vaiņago raksturīgais baroka zelminis. Arī ērģeļu prospekts tagad atrod savu galīgo atrisinājumu. Tas sadalās trijās daļās, no kurām vidējā ir dominējošā ar saviem izmēriem un bagātāku izveidojumu par malējām, zemākām un formās atturīgākām daļām. Šis formu akords līdzīgā trijdaļīgumā atkārtojas un izskan ērģeļu luktas balustrādē. Austrija, Dienvidu Vācija, Francija un Spānijas Nīderlande pārņem arī savās dievnamu telpās šīs Itālijā izveidotās formas.

Brīvāk attīstās kancele, jo viņas greznojumam lietātie allēgoriskie tēli un cilņi, kas atdarina svēto rakstu notikumus, deva fantāzijai gandrīz neierobežotas iespējamības. Tik pat liela dažādība novērojama kora sēdekļu veidojumā. Tos jau bija izkopusi viduslaiku un

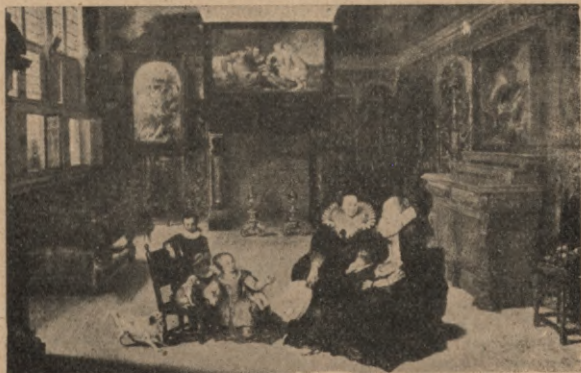
Ērģeļu prospekts (17. g. s., Vallerānō)

Bikts krēsls (Parmā)

renesanses māksla. 17. g. s. suverēni sajauc šos stila elementus. Vēlās gotikas pasakainie dzīvnieki sniedz roku renesanses groteskām, izveidojot savdabīgi bagātu baznīcas baroku.

Beļģija un Holande. 1613. g. Rubenss atgriezās no Itālijas ceļojuma un iegūto iespaidu atmiņās uzcēla Antverpenē savu grezno mājokli. Telpu mākslās ir pirmais baroka izpaudums Nīderlandē. Ar to protams nav teikts, ka pēc šī laika Nīderlandes lietājamā mākslā renesanses gars būtu pēkšņi izzudis. Nē — to vēl piekopj dažus gadu desmitus, iekams viņš nemanāmi ievirzās jaunā guļtnē. Novilkt robežu

Istaba Rubensa mājā (nez. meistaŗa glezna, Stokholmā)

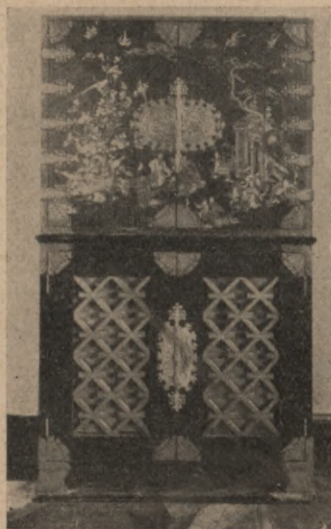
starp vēlās renesanses darinājumiem un baroka sākumu šeit nemaz nav iespējams. Tāpēc arī labākas sakarības dēļ, runājot par Holandes un Beļģijas renesanses laika koka izstrādājumiem, mēs jau minējam dažus mēbeļu tipus, kas savā būtībā ierindojami baroka lietājamās mākslas virknē. Agrā barokā istablietu vispārējā uzbūve paliek uzticīga vēlās renesanses tradīcijām. Priekšmeti joprojām ir asi šķautņaini un plāna atrisinājumā valda taisnais leņķis. Skapji, kumodes, galdi un krēsli balstās uz smagām balustras formas kājām. Jauninājumi vispirms izpaužas vispārējā telpu uztverē. Šeit nepārprotami izsakās tieksme apvienot un radīt lielākus formu kompleksus. Centrālo vietu telpā ieņem milzīgais ar sarkanām, melnām un baltām marmora kolonnām greznotais kamīns. Līdzīgi ierāmējumi redzami durvju ailās, virs kurām paceļas volūtu pušķotais baroka zelminis. Sienas ietērtas tumši kodinātā ozolkokā, kam blakus vēl lietā zeltītās presētās ādas vai arī sarkana samta tapētes, kas greznotas ar liela formāta rakstiem. Telpu mājīgumu palielina smagās samta galdu segas, kas ar savām bārkstainājām malām sniedzas līdz pat grīdai. Ar ādu vai samtu apsīstas krēslu atzveltnes un sēdekļi, pielietājot lielgailvainās, pēc Spānijas paraugiem darinātās naglas. Telpu bagāto kopiespaidu vēl palielina krāšņās Briseles sienu segas.

Itālijas baroka meistara Bernīni gara izpaudējs Nīderlandē ir tēlnieks Arturs Kvelīns Vec. (Antverpenes Sv. Paula baznīcas teipas panēju un biktskrēslu radītājs), kas auglīgi ietekmē Holandes lietājamās mākslas izstrādājumus (sk. arī I. sēj. 371. lpp.).

Holandē baroka māksla uzplaukst mazliet vēlāk nekā Beļģijā, proti 17. g. s. vidū. Holandes baroka telpa ir lielāka un tās sienas krāsotas gaišos toņos. Viņas grezno gleznas zeltītos vai arī melnos rāmjos. Istablietas formās ir radniecīgas tām, ko lietā Beļģijā, bet visumā tās ir ar atturīgākiem profilējumiem. Līdz 1660. g. pārsvarā ir ozola koks, pie kam skapju pildījumus izdaiļo dažādām eksotiskām koku šķirām (ar melnkoku un palisandru). Pēc tam pārsvaru gūst

riekstu koks, ko greznākos priekšmetos dekorē daudzkrāsaina koka un ziloņkaula ielikuma darbi zvaigžņotā rakstā.

Gadsimta beigās līdz ar plaši no Ķīnas importēto porcelānu Holandē parādās arī istablietas, kas darinātas lakas tehnikā. Šo kabineta skapju augšējo lādesveidīgo daļu pasūta Ķīnā, bet vitās virpātās kājas izgatavo pašā Holandē. Vēlāk arī kabinetskapju pabūvēs ieviešas izliektās Ķīnas formas, ievadot tādējādi jaunu rotājaināku posmu lietājamās mākslas laukā.

Ķīnas kabineta skapis (priv. kol., Rīgā)

Ar savu skaidro uzbūvi un smalki izjusto un izkopto galdnieku darba tehniku Holandes istablietas manāmi ietekmē Vācijas, Anglijas un Skandināvijas mākslas amatniecību.

Anglija. Arī Anglijā baroks pa daļai ir galma māksla. Tas ieviešas līdz ar Kārļa II. valdīšanu (1660.—85.). Pēc Francijas un Itālijas paraugiem darinātās istablietas, kas sastopamas karaļa un muižnieku pilīs, ir greznas un reprezentatīvas. Skapji izgatavoti no dārgkokiem un izdaiļoti ielikumu darbiem. Krēslu atzveltnes izrotātas ar bagāti zeltītiem griezumiem un baldachīna gultas

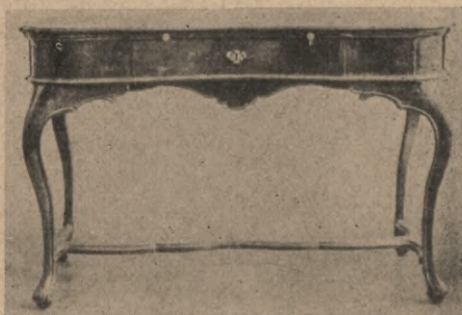
grezno bārkstainas draperijas. Telpu sienas pārklāj ozolkoka ietērps, kas sadalīts kokolī, pildīnos un dzegā. Sevišķi grezni izveido durvju ailas un kamīnu ierāmējumus. Pēdējos grezno ļoti smalki veidoti zemciļņi, kas griezti liepas kokā. Labākais šī laika Anglijas koktēlnieks ir Grinlings Gibons.

Lielākas mākslinieciskas vērtības tomēr slēpjās Anglijas baroka laikmeta pilsoniskajās istablietās. Karaļa Viljama un Mērijas valdīšanas laikā (1689.—1702.) Anglijā nodarbināti daudzi Holandes galdnieki, kas savos darbos, protams, piekopa savas dzimtās zemes tradīcijas. Vietējiem angļu amatniekiem gribot negribot vajadzēja pielāgoties jaunajām formām. Šīs konkurences rezultāts ir īpatnēja, specifiski angļiska baroka uztvere, kas dibināta uz lietšķības pamatiem. Angļu praktiskais prāts atrod netikvien dažādus jaunus lietderīgus mēbeļu tipus, bet arī prot tos ietērt vienkāršās, patīkamās un izteiksmīgās formās. Istablietu apveids savā atturībā tāju pārspēj solīdos holandiešu izstrādājumus. Šo priekšmetu profilējumi tikai ļoti niecīgi izvirzās no vispārējās virsmas (Ķīnas mākslas ietekmējums). Arhitektoniskie motīvi ir pilnīgi izskausti un to vietā stājas atturīgi veidoti ritmiski iedalījumi. Tradicionālā ozola koka vietā lietā riekstu koku. Anglijas koka izstrādājumos iestājas "the age of Walnut".

Sakombinējot atviilknes vienu virs otras uz galdveidīgās pabūves, rodas slaidais "Highboy". Porcelāna glabāšanai izgatavo iestīklotus skapjus, kas atbalstās uz kolonveidīgām kājām (China Cupboard). Galdi pa daļai paliek uzticīgi Holandes pirmtipiem, pa daļai tos rada no jauna, piemērojot viņus speciālām prasībām. Tā,

piem., rodas apajas formas galdi ar nolaižamu plātņi, ko izlietā kā ēdamgaldus, kas novietoti gar ēdamtelpu sienām (Side tables).

Gadsimteņa beigās parādās krēsli ar augstām niedru pītām atzveltnēm un griezumiem pārklātiem rāmkokiem un tāda paša veida pīts seškājains kušetes tips (Daybed). Kā dekorācijas līdzekli, sākot ar apm. 1675. g., pielietā, sākumā gan tikai mazākiem priekšmetiem (kasetēm un pulksteņiem), ielikumus. Tehniskā ziņā šie darbi atšķiras no iepriekšējiem. Dārgkoku rakstus vairs neielaiž masīvā fonā, bet kopā ar fonu uzplāksnē izgreznojamam priekšmetam. Šie marķētērijas vai kokmozaikas darbi sākumā attēlo arabeskas un putnus, kas atgādina Florences renesanses motīvus. Fons ieturēts tumši brūnā krāsā, bet raksti ir gaiši dzelteni. Bet Viljama un Mērijas valdīšanas laika beigās izveidojas īpatnējs kokmozaikas stils, kas ornāmentos līdzās ģeometriskiem rakstiem lietā akantu vijas, jasmīna ziedus, puķu vāzes un pušķus. Dekorējumu materiāls ir zilonkauls un palmas koks.

Holandes tipa rakstāmgalds

Karalienes Annas laikā (1702.—14.) Anglijas baroka istablietu māksla sasniedz savu augstāko pakāpi. Ap šo laiku taisno virpāto balstu vietā mēbelēm bieži pielietā kājas, kas izliektas diagonālā virzienā un sabiezinās savā augšdaļā ("Cabriole leg"). Šo jauno formu, kurā slēpjas rotalainā rokoka stila likne, 60 gadu laikā sastopam pie gandrīz visām angļu mēbelēm. No istablietu tipiem svarīgu vietu ieņem kumode un skapis ar atvilkņiem (Chest of drawers un double chest of drawers). Arī šinī laikā priekšmetu apveids ir gluds, gandrīz bez jebkādiem izvirzītiem profilējumiem.

Īpatnēji Queen-Anne laikam ir kabinetaskapji, kas veidoti pēc Ķīnas paraugiem, lakas tehnikā. Savā uzbūvē tie ir līdzīgi šī laika rakstāmiem skapjiem. No Ķīnas darinājumiem viņi atšķiras ar rupjāku izstrādājumu un smagākiem zeltītiem un sudrabotiem cilņiem. Melni vai sarkani lakotais fons arī nesasniedz to nepārspēto gludumu un spožumu, kas raksturīgas Ķīnas 17. g. s. oriģināliem.

Priekštelpa ar karalienes Annas laika mēbelēm

Kolōnijas. Ame-

rikas koloniju stila otrais posms balstās uz angļu 17. g. s. baroka telpu mākslas. Emigrējošo puritāņu starpā atradās arī galdnieki, kas pēc līdzpaņemtiem mēbeļu paraugiem veidoja jaunas istablietas. Tās ir vienkāršotas formās, bet skaidras un izteiksmīgas. Raksturīgi kumodes-skapji,

Kumodes skapis (koloniju stils,
17. g. s. otrā puse)

atbalstīti uz sešām virpātām kājām, kas savā starpā savienotas ar atturīgi profilētu vaiņagu. Uz šīs galdveidīgās, ar vienu vai vairāk atvilknēm veidotās pabūves novietojas kumode, kas mazliet šaurāka par balstošo daļu. Kumodei parasti ir četras atvilknes, no kurām augšējās ir zemākas par apakšējām. Priekšmeta apveidu ierāmē šauras līstes un tā augšu noslēdz viegla horizontāla josla. Šeit ar ļoti maz līdzekļiem sasniegta lietderība un labākā nozīmē pilsoniska iekārtas māksla.

Vācijas zemes. Sākot ar 17. g. s. otro pusi Vācijas mākslas galdniecībā izzūd sīkie arhitektoniskie iedalījumi un rotājainie izgreznojumi. To vietā stājas barokam raksturīgie caurejošie pilastru un kolonnu iekārtojumi, vaiņagoti ar smagām dubultotām dzegām. Šis virziens pārņem visus vācu apvidus līdz ar Alpu kalnu zemēm, radot tādējādi Vidus Eiropā lietājamās mākslas laukā zināmu viengabalainību.

Hanzas pilsētas. Mazliet atšķirīgs ir baroka virziens, ko piekopj Ziemeļu Vācijas Hanzas pilsētās. Agrie riekstu koka Hamburgas un Dancigas skapji savā tektoniskā uzbūvē ir stingri un līdz apm. 1680. g. tie tieši piesienas saviem atturīgi veidotiem Holandes prōtotīpiem. Vēlāk šis milzīgās divdurvīgās mēbeles, kas novietojas turīgo pilsoņu dzīvokļu hallēs, kļūst greznākas un bagātākas. Kolonnu kapitellus, pilastru pildījumus un bumbu kājas zem skapju cokoliem pārklāj kokā izgrieztas akantu lapas, puķu un augļu vītnes un eņģeļu tēli (holandieša Kvelīna skolas ietekmējums). Ap 1700. g. šis dekoratīvais izveidojums sasniedz savu augstāko pakāpi. Tīrais riekstu koks vien vairs neapmierina, un skapju virsmas pēc Holandes paraugiem izgrezno ar dārgkoka un zilonkaula ielikumiem, labprāt lietājot ornāmentos zvaigžņu rakstu.

Hamburgas skapja (Schapps) augšējo daļu norobežo caurejoša horizontāla josla, kurās vidusdaļu izgrezno ikāds plastisks veidojums. Dancigas skapjus turpretim vaiņago laužts zelminis. Šis skapju veids sastopams vēl Frīzijā un Hannoveras apvidū, bet austrumos tas sniedzas līdz Karajaučiem, Rīgai un Tallinai. To šeit pēc ievestiem no Vācijas un Holandes paraugiem veido vietējie amatnieki, izlietājot pa lielākai daļai ozolkoku.

Dancīgā vēl izgatavo šaurus, slaidus sienas skapjus un vītķājainos kabinetuskapjus. Minamas arī mākslinieciski izstrādātās līnu preses, lādes un galdi, kas atbalstās uz smagām, skrūvju veidīgām

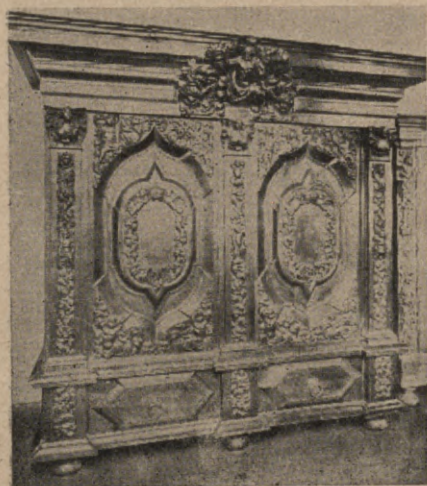
kājām. Līdzīgi balsti sastopami arī krēsliem un rakstāmiem galdiem, kam parasti ir astoņas savā starpā savienotas kājas.

Dienvidu Vācija. Renesanses mākslas pilsēta Nirnberga arī baroka laikmetā Vācijas dienvidos turpina ieņemt vadošo vjetu. Gadsimtena 70. gados šeit parādās istablietas, greznotas ar vītām kolonnām un dubultotiem rāmjiem, pielietājot pildīņu ierāmējumam liesmu līstes (Flammenleiste). Šveicē Bāzelei mēbeļu mākslā pieder tikpat cienīga vieta. Šeit meistars Joh. Kellers (Johann Heinrich Keller) 1663. g. veido ar varenām vītām kolonnām dekorēto riekstu koka kredenci. Šveices mēbeļu mākslas plastiskajā uztverē sajūtama saite, kas to savieno ar vēlās renesanses tradīcijām un tā laika meistarū Pergō un viņa skolu.

Baroka gultas Vācijā visumā veidotas vēlās renesanses formās, pie kam baldachīnu balsta laikmetam raksturīgās vītās kolonnas. Galvas un kājgalu atdzīvina laužto apveidu pildīņi. Galdi un krēsli tāpat kā ziemeļos novietoti uz virpātiem vītiem stabiņiem.

Ap 1700. g. Dienvidu Vācijas galdniecībā barokālā izteiksme sasniedz savu vislielāko ekspresiju. Lielākie Ulmas un Frankfurtas dabi var mierīgi sacensties diženumā ar varenajiem Hamburgas halles skapjiem. Gaismas un ēnas rotaļa izvirzītos un ierautos tektoniskos locekļos piedod šīm mēbelēm apbrīnojamu spēku un izteiksmi.

Vācu zemju galma baroks. Blakus šim pilsoniskajam baroka laikmeta izpaudumam Vācijā sastopama vēl galma māksla. To protams atturīgi klusais Holandes baroks nevarēja ietekmēt. Šeit ierosme nāca no dienvidiem (Itālijas un Francijas), kur sāka attīstīties reprezentatīvā greznuma tieksmē dibinātā baroka uztvere. Vīnes galmu ietekmē Itālijas baroks. Arī Minchenē, kur darbojās Itālijas arhitekts Agostīno Barelli, kas pārbūvēja rezidences dzīvojamās telpas, sākumā valdīja italiešu baroka gars. No šī laika uzglabājušies daži kabineta skapji, kas pārslodzēti ar pilnplastiskiem ariezumiem, vītām kolonnām un zilonkaula ielikumiem. Bet jau kūrfirsta Mūkša Emanuela laikā, kas savās darbnīcās nodarbināja apm.

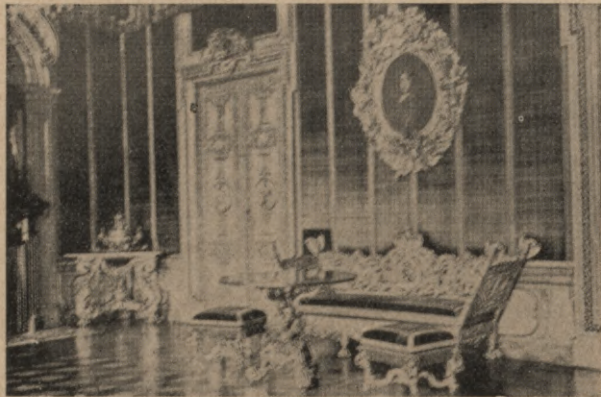
Hamburgas skapis (1700. g., Flenburgā)

Dancigas skapis (Rīgas darbs,
priv. kol., Rīgā)

80 mācekļus, Minchenes galmu sāk iestrāvot Francijas baroks. Šī posma istablietas, kas darinātas meistara Efnera uzraudzībā, kas savukārt mācījies Parīzē, ir pasmagas un nekādā ziņā nevar salīdzināties ar franču oriģināldarbiem.

Frīdrihs III., kas sākot ar 1701. g. ir pirmais Prūsijas karalis, plaši piekopa mākslu reprezentācijas nolūkos.

Berlīnes pils »Samta istaba«

Architekti A. Šlīters (Andreas Schlüter) un E. f. Gēte (Eosander v. Goethe) būvē Berlīnes grezno pili, ietekmēdami līdz ar to arī stiprā mērā telpas iekārtas mākslu. Šlīters apzinīgi pieslien Romas nobriedušajam baroka formām. No viņa zīmētiem iekārtas priekšmetiem uzglabājies

vienīgi kāds uz volūtu kājām balstīts apaļš galdiņš. Par pārējiem šī laika luksusa priekšmetiem jādomā, ka tie viņam piešķirami vismaz idejiski. Virziens visumā bija vērst uz bagātību un greznumu. Šiem nolūkiem istablietas pat izgatavoja no dārgmetalliem. To darīja tik plaši, ka Frīdrihs Lielais, izkausējot šos priekšmetus, ieguva 98,000 mārciņas tīra sudraba.

Style Régence

Istablietu mākslā pārejas laiku starp baroku un rokoku dēvē par "pavaldonības" stilu — style régence (1710.—20.). Šinīs gados smagās Luī XIV. laikmeta formas kļūst brīvākas un zīmējumā vieglākas. Visskaidrāk jaunais virziens parādās kokā grieztos sienu pildīņos, kas grezno pavaldņa (reģenta) Filipa Orleanieša salonus un franču muižnieku ģimenes mājas (hôtels) Parīzē. Stūros rāmju apveidi sāk izlikties un līdztekus šai liknei veidojas vijīgais ornāments. Šī stila spilgtākais pārstāvis ir karaliskais intendants Robērs Dekots (R. de Cotte, sk. I. sēj. 219. lpp.), kas ar saviem zīmējumiem netikvien iestrāvoja telpu mākslu pašā Francijā, bet arī citās Eiropas valstīs (Vācijā, Austrijā, Anglijā un Krievijā). Pēc šī meistara metiem ap 1720. g. izgrezno dažas Dienvīdu Vācijas pilsu būves (Bonnas, Ansbachas, Šleisheimas), bez tam arī vācu celtnieki un dekorātori izglītojas Parīzē, kā, piem., Baltazārs Neimans (sk. I. sēj. 208. lpp.), ievērojamās Vircburgas pils radītājs. Anglijā pārejas stils ieviešas Džordža laikā (1714.—27.) un izpaužas vispilgtāk arhitekta un dekoratora Viljama Kenta darbos. Krievijā šī virziena pārstāvis ir arhitekts grāfs Bartolomeo Rastrelli Jaun. (sk. I. sēj. 211. lpp.).

"Pavaldonības" laika siavenākais ebenists ir Šarls Kresāns (Ch. Cressent, 1685.—1766.), kas ar savām luksusa mēbelēm, it se-

viški kumodēm, apgādā netikvien Francijas, bet arī Krievijas, Bavārijas un Zviedrijas galmus. Jau vēlajos Bula darbos lieliskā zīmētāja berēna ietekmēti parādās iekārtas priekšmeti ar liektām kājām. Kresāns šo formu vēl izsmalcina un izkopj, pie kam pats mēbeļu ķermenis seko šim viegli vijņotam apveidam (Contour à l'arbalète). Zīmīga ir atturīgā bronzas pielietāšana. Tā smalkas līstes veidā ieslēdz mēbeļu šķautnes un stūrus. Zeltītā bronzā veidotie sieviešu krūšu tēli ("espagnolettes"), kas novietoti virs volūtveidīgiem ornāmentiem, vaiņago priekšmetu vertikālos daļījumus. Visas mēbeļu sastāvdaļas ir sakausētas vienā organismā. Saņiegtais līdzsvars starp vēl diezgan stingro uzbūvi un greznojuma maigo kustību piešķir šim "pavaldoņības" laika istablietām neapprakstāmu daļumu un augstu māksliniecisku vērtību.

Kumode (Versajā)

Rokoks

Francija. Spožais rokoka laikmets istablietu mākslā nozīmē dekorējuma uzvaru pār tektonisko elementu. Šī Luī XV. stila mūžs ir ļoti īss (1735.—55.). Tas izjonojas ornāmentikas laukā, telpu dekorējumā un lietājamā mākslā. Celtniecību viņš gandrīz nemaz neskāra.

Rokoka laikmeta ornāmentālais pamatmotīvs ir gliemežnīca (rocaille), pie kam tās forma uztverta pilnīgi abstraktā veidā un izprasta vienīgi kā telpiskas kustības iemiesojums. Tās galvenais elements ir līkne, kas veidota nevis divās dimensijās vien, bet kurai piedod vēl trešo, t. i. dziļuma virzienu. Šim irracionālajam pamatam piesienas vēl daži blakus motīvi — palmetes, lentas, natūrālistiskas puķu vītnes, emblēmas un pat figūrāli veidojumi.

Divi arhitekti — Žils Openōrs un it sevišķi Žists Mēsonjē (sk. l. sēj. 220. lpp.), kas savu māksliniecisko uztveri bija izveidojuši Itālijā, izkopj šo jau "pavaldoņa" stilā uzsākto dekorējuma veidu. Talkā viņiem nāk dzīvojamās kultūras izsmalcinātība, kas novērojama Luī XV. valdīšanas laikā un bez šaubām arī sievišķīgais elements, kas tagad stipri ietekmē galma dzīvi. Par to

»Chaiselongne« (18. g. s. vidus)

liecina netikvien istablietu maigais apveids, bet arī daudzie jaunu mēbeļu tipi, kas šinī laikā parādās. Minēsim dāmu mazo rakstāmo galdu (bonheur du jour), mazo tualetes galdiņu ar spoguļi ("poudreuse"), šūšanas un darba galdiņus. Sēdmēbeles sasniedz vēl līdz

M. Kriārs Lakota kumode

šim nepārspētu ērtību. To atzveltnes un sēdekļus pārvelk ar daiļiem audumiem, saskaņojot tos ar sienu tērpu. Mēbeļu piastiskās izteiksmes augstāko kāpinājumu. Parīzes meistari sasniedz ar uguni zeltīto bronzas apkalumu palīdzību. "Style Régence" šauru ierāmējumu vietā lietā vijīgus ornāmentālus motīvus, kas gan šaurākā, gan plašākā izveidojumā pārklāj daudzkrāsainās koka mozaīkas mēbeles. Slavenākās bronzas tad izgatavo Žaka Kafjeri

(Jaques Caffieri, † 1755.) darbnīcās, kurās pēc tēva nāves pāriet viņa dēa Filipa īpašumā. Kafjeri vārds saistīts ar šī laika labākām mēbelēm. Viņam rokoka laikmetā piekrit tā pati loma, ko ieņēma Kresāns iepriekšējā stila posmā. Atzīmējams, ka Luī XV. laikā Kresāna darbība vēl turpinās, bet viņš jau tagad savu labāko laiku ir pārdzīvojis.

Rokoka laikmetā Francijā piekopj arī daudzkrāsaino cilņoto lakas tehniku, pielietājot izgreznojumiem zeltītu bronzu. Šinī virzienā darbojas lakotāju Martēnu (Martin) un Ševaljē (Chevalier) ģimenes un meistari Delorms (Delorme) un Kriārs (Criard). Gadsimtena otrajā pusē mēbeļu apveids sāk nomierināties un bronzas dekorējums kļūst atturīgāks. Parādās jauns rakstāmā galda variants, t. s. cilindra birojs, kura atvāžamai daļai ir velteniska forma. Turpmākos gados Parīzes ebenisti šo galda veidu sevišķi izkopj un noved līdz nesasniedzamai pilnībai. No pārejas laikmeta smalkgaldniekiem minami Žans Ebāns (Jean François Oeben, slavenā "Bureau du Roy" autors) un viņa darbnīcas turpinātājs un jaunā Luī XVI. laikmeta ievadītājs un izveidotājs Žans Rīzeners (Jean Henry Riesener).

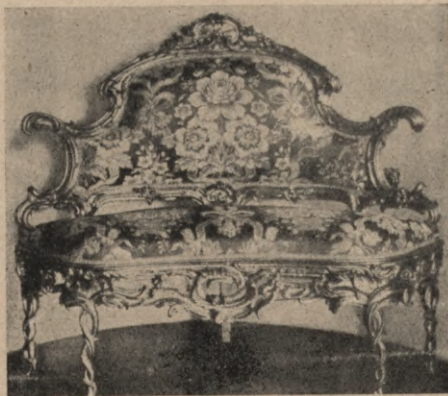
Vācija. Līdzīgi "Style Régence" Francijas rokoks izplatās Eiropas galmos un dižciltīgo salonos. Izsmalcinātību un taktu, ko tam prata piešķirt Parīzes meistari, tas tomēr nekur nesasniedz. Vācijā rokokam piemīt pārmērības un stila principā pārspilējumi, ko Francijas sabiedrības labā gaume vienkārši nebūtu cietusi. Stipri vainīgs šeit bija sociālais stāvoklis, ko vācu amatnieks ieņēma savā dzimtenē. Tas pilnīgi bija padots pasūtītāja untumiem un savos darbos visumā drīkstēja vienīgi parādīt amatniecisko prasmi. Parīzes ebenists turpretim bija izglītots mākslinieks ar smalki izkoptu gumi, kas grozījās labākajā sabiedrībā. Viņam bija pietiekoši svarīgs vārds, lai diktētu savam pasūtītājam, neizslēdzot pašu karali, savus uzskatus. Tikai tādējādi Francijas sabiedriskā kultūra sasniedza tik augstu attīstības pakāpi.

Vācijas dienvidos rokoku ievadīja franču architects Fransuā

Kiviljē (Fr. Cuviliés), kas iekārtoja Minchenes "Rezidences" "Greznās telpas" un tās tuvumā esošo Amaliēnburgas pili. Ziemeļos šis stils plaūka Frīdricha Lielā piļu būvēs un to iekārtu izveidojumos. Šeit minami meistari Joh. Nāls (Johann August Nahl) un Joh. Hoppenhaupts (Johann Michael Hoppenhaupt). Pēdējais izgatavoja bagāti ar griezumiem izdailotus spoguļu rāmjus, balstekļus un sēdekļus. Viņš arī greznoja telpu sienas, papildinot franču paraugus ar jauniem labi komponētiem natūrālistiskiem ornāmentāliem motīviem.

Gadsimteņa 50. gados dekorējumu nemiers un raibums sasniedza savu augstāko pakāpi. Telpu mākslā šis pārmērības pārdādās Vircburgas, Bruchsales, Briles u. c. piļu būvju iekšējā izveidojumā. Iekārtas priekšmetos pārprastais rokoks spokojas Halermannā, Nilsonā u. c. Augsburgā publicētos mēbeļu paraugos, kas manāmi ietekmējuši Dienvidu Vācijas pilsonisko istablietu darinājumus.

Ap 1765. g. vācu rokoka mākslā iestājas zināms nomierinājums. Ap šo laiku Frīdrichs Lielais iekārto savu Potsdāmas "Jauno pili". Viņa labākie ebenisti ir M. Kamblijs (Melchior Kambly) un brāļi Špindleri (Spindler). Pirmais ir formās pasmags un savās mē-

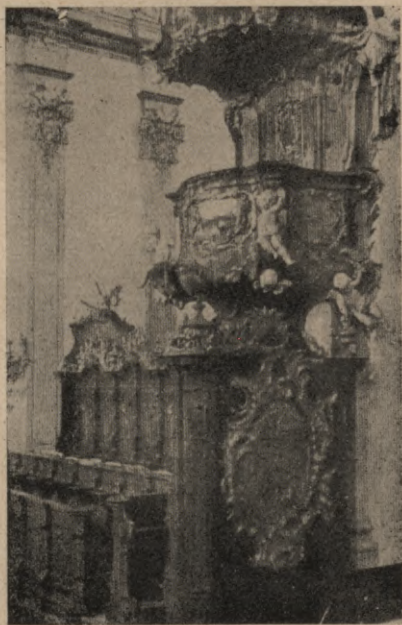

J. Kēlers Divāns (Vircburgā)

belēs labprāt pasvitro tektonisko uzbūvi, ierāmējot to bronzas apkalumiem. Špindleru mēbeles ir vieglākas un elegantākas un tās izgreznotas bagātiem marketerijas darbiem. Jaunākais brālis labprāt lieta šildpatu, pērles, sudraba un ziloņkaula izgreznojumus.

Pilsoniskais rokoks arī kļūst rāmāks. Viņa speciālitāte ir Holandes ietekmētie rakstāmie skapji, kas harmoniski apvieno kumodi, slīpo rakstāmo plātni un skapveidīgo virsbūvi. Formas ir joprojām liektas un kustīgas, bet šis vēlais vācu rokoks prot atturēties no nebaudāmiem pārspilējumiem. Savrupu vietu ieņem Achenes un Lježas ozolkoka mēbeles (meistari — Ležēns, Hermans, Delediks, kas patīkami atšķiras ar relatīvi vienkāršām formām un ļoti smalkiem kokā grieztiem dekorējumiem).

Ziemeļu ostas pilsētu lielie hal-

Kancele (Vilheringā, Austrijā)

les skapji tikai mēreni piekļaujas jaunajam gaumes virzienam. Tas izpaužas izliktās noslēdzošās joslās un ornāmentu motīvos.

Labākajam, ko radījis vācu rokoks, pieskaitāmi Dienvidu Vācijas un Austrijas klosteru un dievnamu iekārtas priekšmeti. Šie korā sēdekļi, altāri, kanceles, biktskrēsli un bibliotēku skapji, tik bagātīgi pārklāti ar figūrāliem griezumiem, ka tie vairāk vērtējami kā skulptūrāli darinājumi.

Minami slavenie korā krēsli St. Gallēnā un Otobeirenas klosteros, bibliotēkas iekārta Metenes Benediktīniešu klosterī, Vilheringas baznīcas kancele un soli u. t. t.

Anglija. Francijas "Régence" stils atbilst Anglijas "Georgian" pārejas laikmetam. Tas sākas pēc karalienes Annas baroka un ievada Anglijas rokoku. Bagāti griezumi tagad pārklāj vēl bieži zeltītās istablietas, starp kurām parādās kokā griezti kadēlabri un marmora sienas galdi. "Georgian" laika sākumā, t. i. ap 1715. g., ieviešas mēbeļu mākslā mahagoni koks.

Džordžu laikmeta istabas iekārtā (Londonā)

Rokoks Anglijā attīstās ļoti savdabīgā veidā, lai gan zināmā atkarībā no kontinenta. Savu īpatnējo raksturu tam uzspiež smalkgaldnieks un sabiedriskās gaumes diktātors Tōmass Čipendēls (Th. Chippendale, 1718.—79.). Viņš 1754. g. izdod 200 paraugmetus mēbelēm ar nosaukumu: "The Gentleman's and Cabinet Maker's Director". Šeit viņš blakus individuāliem izgudrojumiem apvieno un kōdificē jau esošās formas, kurās atspoguļojas Francijas, Ķīnas un pat senās gotikas un romānikas centieni. Visi šie raibie pamatelementi un ietekmējumi pārstrādāti nacionāli pilsoniskā garā, pasvītrojot angļu tradicionālo atturību un lietiskumu. Publikācijai ir liela piekrišana un tā manāmi iestrāvo Ziemeļu Eiropas un pat Amerikas istablietu mākslu. Savās pamatformās Čipendēla mēbeles neatšķiras no istablietām, ko lietāja gadsimtena sākumā. Krēsli, kurū atzveltnes dēlis sekoja karalienes Annas laika

vāzes apveidam, sāk dekorējumā mainīties. Minētā slēgtā dēļa vietā parādās smalka ornāmenta režģis. Atzveltņu ārējais rāmis ir taisns, bet tā augšējais nobeigums mazliet izliekts. Agrākiem krēsliem kājas ir vālveidīgas un liektas diagonālē. Apakšā tās izbeidzas ar bumbu dzīvnieka ķepā vai volūtu. Vēlāk balsti kļūst taisni, ar asām ārējām, bet profilētām iek-

Čipendēla tipa sols (priv. kol., Rīgā)

šējām šķautnēm. Blakus krēsliem meistars izgatavo dīvānus ar liektām atzveltnēm un tādām pat kājām. Baldachīna kronētās gultās austrumu ietekmējumi izpaužas visspēcīgāk. Iemīļoti ir lieli porcelāna skapji, kuŗu augšējais iestiklojums sadalīts ar skaisti liektām šķērsēm. Skapju zelniņi un balstu sabiezinājumi izdaiļoti smalki komponētiem rokoka ornāmentiem, kam dažreiz ir abstrakti ģeometrisks raksturs, bet kuŗos arī dažkārt parādās Ķīnas mākslas motīvi.

Čipendēls ir netiekviens liels mākslinieks, bet arī labs veikalnieks un plaša vēriena uzņēmējs, kuŗa darbnīcā nodarbināti dažreiz 22 palīgi. Vairums istablietu, kas saistītas ar viņa vārdu, izgatavotas tikai pēc viņa paraugu zīmējumiem. Oriģināldarbus noteikt ir ļoti grūti. Materiāls ir masīvs mahagoni koks, bet gadās priekšmeti ar zeltītiem ornāmentiem uz balti otēta fona.

Gadsimtena beidzamajā trešdaļā arī Ziemeļu Amerikas istablietas ir viņa ietekmētas (meistars T o m a s s un pēc tam D ž o n s E l l i o t s).

Pārējās zemes. Līdzīgi barokam H o l a n d e s rokoks ir aturīgs un istablietu apveids ir mierīgs un slēgts. Raksturīgi lieli kumodes-skapji, kuŗiem virs apkašējām atvilknēm ir stiklota, ar šķērsēm sadalīta virsbūve. Mēbeles visumā ir riekstu vai mahagoni koka uzplāksnētas. Līdzīgas savā uztverē ir šī laika D ā n i j a s un Z v i e d r i j a s istablietas.

Itālijas rokoka mākslas mēbeļu krāšņākie ziedi plaukst Venecijā. Šeit vēlā baroka smagajos zeltītos izgreznojumos parādās vispirms raksturīgie rokoka vijīgie ornāmenti. Bez tam telpu sienas un istablietas labprāt izgrezno ar apgleznotiem, slīpētiem spoaula stikliem. Iemīļoti ir arī lakas tehnikā darinātie darbi, kas parādās Venecijā sākot ar 1730. g. Ķīnas paraugus izskauž vietējā produkcija. Priekšmeti ir stipri krāsaini — parasti uz gaiši zila fona gleznotas ainavas un puķes, kas ieslēgtas zeltītos rokoka ornāmentos. Šie dekoratīvi gleznavnie darbi gadsimta 70. gados izzūd.

Holandes kumode (priv. kol., Rīgā)

Itālijas krēsls (18 g. s., Dženovā)

Pāreja uz klasicismu

Luī XVI. stils Francijā. Drīz pēc septiņgadu kara Francijas rokoks iekļūst rāmāks un ar Luī XVI. valdīšanas laiku (1774.—89.) pavisam nomierinās. Šis Luī XVI. klasicisms (Louis seize) izpaužas mēbe-

F. Ebāns-Ž. Rīzeners »Bureau du Roy« (Luvrā)

lēs, kas savā apveidā pilnīgi izslēdz liekto līniju. Tagad istablietu balsti ir stingri svērtēniski, četršķautņaini vai arī griezumā apaļi un sašaurinās uz leju. No paša priekšmeta ķermeņa tie atdalīti ar kapitellu vai kādu tektonisku locekli, kas līdz ar to skaidri pasvīturo mēbeles sastāvdaļu funkcionālo attiecību. Visur tagad valda taisnais lēņķis. Līdzīga parādība novērojama arhitektūrā, kas arī cenšas atgūt rokoka laikā zaudēto skaidro lineāro izteiksmi. Šis klasicisma stils mēbeļu mākslā tomēr nav zaudējis sakarus ar iepriekšējās paaudzes labajām mākslinieciskajām tradīcijām, kurām paliek uzticīgs līdz pat 18. g. s. beigām.

Pārejas laiku starp vēlā rokoka formām un agro klasicismu var labi izsekot Rīzenera agrajos darbos. Atsevišķiem priekšmetiem vēl viegli liektas kājas, kuras pieslēdzas tādiem pat liektiem rāmkokiem. Raksturīgs piemērs ir iepriekš jau minētais Ebāna sākotais un pēc viņa nāves Rīzenera 1769. g. pabeigtais "Bureau du Roy". Šis slavenais karaliskais rakstāmgalds ir kustībāš lēnāks, nopietnāks. Viņa ornāmentika ir tektoniski motivēta un atsevišķie laukumā apstrādāti savrup. Tam ir zināma līdzība uztverē ar Kresāna darbiem un tas arī ir dabīgi, ka stila sākums sakrīt ar tā nobeigumu. Kresāns ir rokoka ievads, Ebāns un agrīnais Rīzeners tā noslēgums.

Ar apm. 1775. g. sākas Rīzenera otrais darbības posms. Tagad kumodes, biroji un rakstāmgaldi veidoti ar pilnīgi gludām virsmām, kuras ierāmē pēc klasiskiem paraugiem profilētās bronzas līstes. Atsevišķie laukumi savā starpā ir smalki nosvērti, pie kam tektoniski svarīgākie apvilkti ar bronzas vītņiem, bet mazsvarīgākie — ar pārļu virknēm. Uzbūvē manā-

Ž. Rīzeners Rakstāmgalds (iz Valsts māksl. mūz. krāj., Rīgā)

ma zināma skaidra loģika, kas noteikti šķiro balstu no balstītā, svarīgo no neutrālā. Relatīvi stingra uzbūve slēpj sevī tomēr zināmu brīvu variācijas iespējamību. Bronzas zemciļņi un citi izrotājumi uzlikti tā, itkā viņi aizsegtu fonu, kas zem tiem, liekas, turpinās. Šīs mēbeles visā savā klasiskā vienkāršībā ir vieglas, grāciņas, bez salkanuma un nepārspēti elegantas savās attiecībās. Pamattfons ir uzplāksnēts mahagoni koks. Marketerijām lietā dažādu citus dārgkokus (rožu, tulpu, tūjas, palisandra un melnkoku). Lielās neutrālās virsmas grezno ģeometriski raksti koka inkrustācijas darbā, —kas izcelti ar uzliktiem, bronzā ietvertiem medaļoniem.

Vēlais "Louis seize" stils izgrezno trauslās dāmu mēbeles ar krāsainām Sevras porcelāna plātnītēm, jeb zili baltiem biskvīta cilņiem. Tagad parādās arī mēbeles, kas izstrādātas Bula teknikā, pie kam šos darbus grūti atšķirt no tiem, kas izgatavoti Lui XIV. laikā. Blakus Rīzeneram strādā meistari Dibua, Veisveilers, Rusels, Benemanns, Budēns, Švērtfēgers, Žakobs, Lelēns u. c. Labākais bronzas lējējs ir Gutjērs (Goutière).

Klasicisms

Anglija. Anglijā klasicisma celmlauzis ir arhitekts Roberts Edems (R. Adam, sk. I. sēj. 221. lpp.). Viņš 70. gados ar savām telpu iekārtām iekaro labās sabiedrības atzinību. Edema zīmētās istablietas izgreznotas ar ļoti smalkiem klasiciskās gaumes griezumiem un ovālos ietelpinātiem koka intarsijas rakstiem. Viņš grezno telpas ar zeltītiem un izkrāsotiem balstekļu galdiņiem ("side tables") dīvāniem, kumodēm un kabinetkapjiem. Visi šie priekšmeti ir vienkārši savā apveidā un skopi profilēti. Tie atbalstās uz slaidām četršķautņainām kājiņām, kas uz apakšu mazliet sašaurinās. Telpu sienas sadalītas laukumos, ko pušķo zemciļņi. Ielodzēs novietojas pilniskulptūras. Griestu un sienu dekorācijas izceļ ar maigām krāsu niansēm, bieži pielietājot zaļganus notonējumus. Dzīvojamās istabas (bet nekad ēdamistabas) sienas apvelk ar damastu vai tapētēm. Šī lielā dekoratora darbos svarīga vieta piekrīt otētām mēbelēm, ku-

R. Edems Ēdamistabas iekārta

ras izgrezno ovāli un apaļas formas medaļoni, groteskas, fauni, kariatides, vāzes, mitoloģiskas figūras un vēdekļi. Kā palīgi viņam strādā pazīstamā māksliniece Angelika f. Kaufmane, kas 1765. g. no Romas pārnāk uz Angliju, un daži italiešu aleznotāji

Dž. Hiplvaits Krēsls (Londonā)

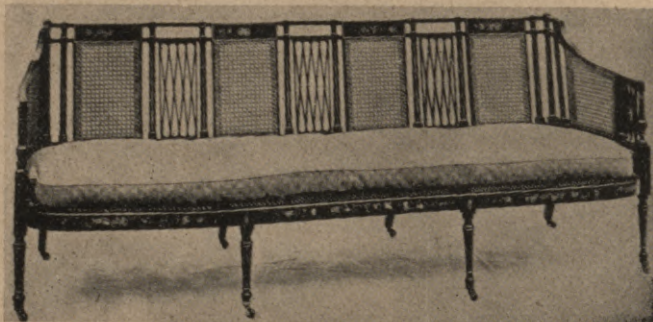
(Pergolēzi, Čipriāni, Cuki un Kolumbāni). Atzīmējams, ka arī galu galā vecais Čipendēls, Anglijas rokoka nodibinātājs strādā klasicista Edema darbnīcās, pārņemdams arī sava patrona mākslas uzskatus.

Mazāk laimīgi savā izdomā bija Edema sacerētie krēsli. Dekorācijas firma "The Adelphi", ko viņš bija nodibinājis kopā ar brāli, gan izlaiž dažus jaunus krēsla tipus, bet tie nav izdevušies nedz zīmējumā, nedz arī attiecībā. No šiem paraugiem vēlāk Džordžs Hiplvaits (G. Hepplewhite, † 1786.) un Tōmass Čiretens (Th. Cheron, † 1806.) atrisina krēslu formas, kurām ir paliekoša vieta pasaules mēbeļu mākslā. Tāpat kā par Čipendēla stilu Anglijā runā arī par Hiplvaita stilu, kas atbilst "Louis seize" stilam un ilgst 1775.

—90 g. un Čiretena stilu, kas iemieso stingro klasicismu. Abi šie vīri darbojušies kā publicisti un kā tādi arī vērtējami, jo par viņu praktisko darbību tikpat kā nekas nav zināms.

Divus gadus pēc Hiplvaita nāves parādās viņa mēbeļu metu sakopojums: "The Cabinetmaker and Upholsterer's guide". Tur godā celta līkne un valda ovāls apveids. Formu ziņā šie priekšmeti ir tuvu Čipendēla istablietām nekā Edema stingrajam klasicismam. Sevīši to var teikt par krēsliem, kuŗu atzveltnes veidojas no viena vai vairākiem savā starpā saistītiem ovāliem. Šo ģeometrisko skeletu pušķo ornāmentāls izgreznojums. Parādās arī jauni tipi, lieli drēbju un grāmatu skapji, kuŗu lēzenie zeltiņi izgreznoti ar olveidīgām vāzēm. Tālāk — kumodes un kumodu skapji, kumodes ar divām durvīnām vidū un atvilknēm malējās daļās u. t. t. Visi šie priekšmeti darināti tumši pulētā mahagoni kokā, pie kam durvju un atvilkņu virsmas atdzīvina gaišā "satīn wood" ielikumi.

Čiretena krēsli savās formās ir vienkāršāki un uz-

T. Čiretens Sols (Londonā)

būvē tektoniski skaidri. To atsevišķās sastāvdaļas viena no otras atdalītas un katra par sevi akcentēta. Līdzīgi franču krēslam to mezgla punkti izcelti ar rozetēm. Visās viņa mēbelēs izpaužas izveidota klasicisma uztvere. Likne ir izskausta. 1791. g. iznāk šī ievērojamā zīmētāja paraugu grāmata: "The Cabinetmakers and Upholsterer's drawingbook".

Daudz no šeit apskatītām mēbelēm 19. g. s. pilsoniskajā telpu mākslā sev iekarojušas paliekošu vietu. Čiretena istablietas ir liederīgas un ar pilnīgi gludajām mahagoni koka virsmām savā vienkāršībā ļoti izteiksmīgas. Ar Edemu, Hiplvaitu un Čiretenu Anglijas mēbeļu māksla sasniegusi savus kalngalus. No Anglijas izejošās ierosmes dziļi ietekmē kaimiņvalstis līdz pat vēlajam klasicisma laikam. Dānijā, Ziemeļu Vācijā, Baltijas un Skandināvijas zemēs, pat Francijā, kur ebenists Žakobs kultivē angļu virzienu, jūt šīs mākslas izstarojumus.

Vācija. Vācijā klasicismam ceļu bija pašķīruši mākslas teoretīki un celtnieki (Vinkelmanns, Peuters, Krubzacijs u. c.). Tālab rietumos no Francijas, bet ziemeļos no Anglijas iepļūstošie ietekmējumi ātri vien iekaroja visu Vāciju, radot telpu mākslā diezgan savdabīgu formu izpaudumu. Vissīvāk jaunajam virzienam pretojās Vācijas dienvidi, jo šeit rokoks bija paguvjis dziļi iesakņoties.

Ja no vienas puses Anglijas mēbeļu formu ietekme Vācijā ir tik spēcīga, ka pārdzīvodama klasicismu tā dziļi ietekmē Bīdermeijera stilu, tad no otras nedrīkst piemirst, ka dzīvokļa kultūru tomēr bija radījuši Francija un ka slaveno vācu 18. g. s. ebenistu Dāvīdu Rentģenu (D. Röntgen, 1743.—1807.) viņa ievērojamākos darbos stipri ietekmējuši francūži. Rentģens ir vīrs ar starptautisku vārdu, kas ar saviem darbiem apgādā Frīdricha Vilhelma II., Marijas Antuanetes un Katrīnas II. galmus. Pēdējā par vienu rakstāmgaldu viņam samaksāja 20.000 zelta rubļus, pievienodama tiem zelta tabakas vāceli un vēl 5000 rbļ. naudā.

Pārņēmis sava tēva Ābrāma galdnieka darbnīcu, Rentģens pieaicināja apdāvināto fresku gleznotāju un architektu J. Cīku (Januarius Zick, 1732.—97.). Pēdējais turpmāk darina visus figūrālos metus, ar kuriem Rentģens īpatnējā koka mozaikas tehnikā izārzēno savas istablietas. Otrs viņa līdzstrādnieks ir pulksteņu taisītājs un bronzas lējējs Kincings (Kintzing, † 1816.), kas iebūvē mēbelēs visāda veida asprātīgas mēchaniskas kuriōzītātes, pavairodams ar to darbnīcas slavu un populāritāti. Bez jau minētiem* palīgiem Rentaena darbnīcā Neividē pie Koblenčas bija nodarbināti 30 kvalificēti amatnieki galdnieki.

D. Rentģens Kakstāmgalds (Luvrā)

Pirmais Rentgena darba posms norit vēl rokoka formu iestrāvotumā. Angļu istablietu paraugu zīmējumi palīdz meistaram izsmalcināt gaumi un izkopt māksliniecisko uztveri. Franču ietekme turpretim vairāk parādās mēbeļu tipu izvēlē. Viņš gatavo tualetes galdus, cilindra birojus, sekretērus u. t. t.

H. Gambss Rakstāmgalds (Ļeņingradā)

Visi šie priekšmeti ir smagāki kā franču paraugi, ko viņš oriģinālos vēl nav redzējis.

1774. g. Rentgens nokļūst Parīzē, kur iepazīstas arī ar Luī XVI. stila labākajiem darbiem. Tagad sākas viņa otrais, klasiciskais darba posms. Kā nobriedis meistars viņš pārņem un pārstrādā tikai tos iespaidus, kas atbilst viņa personīgai uztverei. Rentgens arī tagad kā klasicists paliek uzticīgs smagajām formām, piekopjot tipiski vācisko pārbagātību dekoratīvajās un arhitektoniskās sīkdaļās. Smalko grāciju, proporcijas nosvērtību un vieglo spraiguma pilno kustību, kas piemīt Rīzenera mēbelēm, Rentgens nav sasniedzis, varbūt arī nemaz nav centies sasniegt. Viņa tautas temperaments spilgti parādās arī istablietu tipos. Torņveidīgie rakstāmie galdi, kuru pamatā likts

kāds pārveidots baroka laika tips, toreiz atrada piekrišanu tikai Vācijā. Starp labiem franču iekārtas priekšmetiem līdzīgas mēbeles nav sastopamas. Arī rakstāmie galdi, kas atbalstīti uz 16 kolonnām, ir tipisks vācu izgudrojums, ko tikai vēlāk pielietā citu tautu klasiciskā mākslā. Rentgena pēdējie darbi ierindojami jau ampīra stilā.

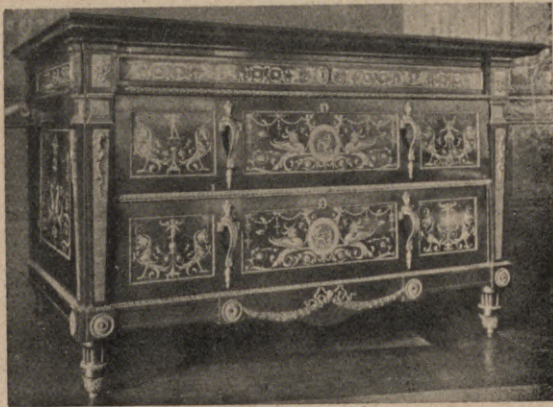
Šis meistars savā ziņā ir veselas skolas dibinātājs, un viņa pēcteči izkaisīti visās Eiropas valstīs. Pašā Vācijā strādā Michaels Rummers († 1812.), kas kultivē Rentgena izgudroto krāsaino markeriju. Johanns Gotlībs Frosts († 1814.) darbojas Parīzē, imitēdams Rentgena vēlākos darbus un galu galā piekopj stingru klasicismu franču garā. Rentgena gaumē Pēterburgā strādā meistara skolnieks Heinrichs Gambss.

Itālija, Zviedrija un Dānija. Luī XVI. stils ir feodālās kultūras gulbja dziesma. Francijā tas ir pārejas laikmets uz klasicismu. Tur mēbeļu mākslā iezīmējas šīs zemes īpatnējais vēsturiskais moments. Kaīmiņu valstīs tas tikai pārņem gluži ārīšķīgi stila formas, un katra zeme pēc savām spējām tās pārstrādā un piemēro savām individuālām prasībām.

Itālijā pāreja no baroka uz klasicismu norit ļoti ātri. To lielā mērā sekmē architektu grafiķu Soli un Pirānēzi (sk. I. sēj. 219. lpp.) darbi. It sevišķi pēdējais savos, kaut arī romantiski noskaņotos asējumos iepazīstina sabiedrību ar antīkās pasaules formām. Viņš arī zīmē mēbeļu paraugus, kas sīkdaļās gan ir interesanti, bet

visumā pārmērīgi fantastiski, lai tos varētu realizēt. Tomēr nav noliedzams, ka viņa publikācijas ietekmē Itāliju un Franciju un atspoguļojas Anglijas klasicista Edema darbos.

Itālijas mēbeļu mākslā joprojām valda dekoratīvais virziens. Otētās, zeltītās un lakotās mēbeles paliek valdošās. Blakus plaukst renesanses mākslas ietekmētie koka ielikumu darbi. Lielu intarsista slavu iegūst Milānas meistars Džuzepe Madžolīni (Giuseppe Maggiolini, 1738.—1814.). Viņa mēbeles ir vienkāršas apveidā un tektoniskas uzbūvē. Arī dekorējumā tās ir atturīgas un vienīgi izgreznotas ar smalkiem un izteiksmīgiem marketērijas darbiem.

Lakota itaļu kumode (18. g. s. beigas)

Zviedrija līdz 18. g. s. importēja savas stila mēbeles no Holandes un pa daļai arī no Vācijas Hanzas pilsētām. Sākot ar Gustava III. valdīšanas laiku (1771.—92.) iekārtas mākslā ieviešas franču gaume. Parīzē mācās zviedru ebenisti, kuru starpā Eiropas slavu iegūst Georgs Hapts (G. Haupt, 1741.—84.). Viņš sākmā strādā Stokholmas ebenista Ekšteina darbnīcā, bet vēlāk nodarbojas Anglijā un Francijā. Kopš 1769. g. viņš atkal atrodas Stokholmā, ieņemdamas tur galma ebenista vietu. No Rīzenera viņš pārņem paņēmienu greznot priekšmetus ar uzliktiem dekorējumiem. Pēc franču paraugiem veidoti arī Zviedrijas bronzas apkalumi, ar kuriem līdzība vispār ir diezgan liela. Amatnieciski mēbeles nostrādātas teicami, bet tām piemīt zināms sausums un tās, salīdzinot ar Francijas labākajiem darbiem, ir mazliet pasmagas. Haupta skolnieks bija Nils Stentstrēms (N. Peter Stentström, † 1890.), bet viņa konkurents Gotlībs Iversons (G. Iversson, 1750.—1813.),

G. Hapts Kumode (Londonā)

kas savas mēbeles veido stingri klasiciskā garā, iestrāvodamies no Rentgena vēlākajiem darbiem. Viņa taisītās istablietas darinātas mahagoni kokā un tās labprāt atdarina arhitektoniskus motīvus.

Dānijā klasiciskā mēbeļu māksla pieslienās anĶļu paraugiem. Arī šeit blakus pulētām istablietām iz-

gatavo otētus un zeltītus priekšmetus. Krēslu atzveltnēm bieži lietā ovālu formu (Hepplewhite), bet dekorējumam kokā grieztas rozetes un pinuma ornāmentus.

Ampīrs

Francija. Lielajā Francijas revolūcijā muižniecība, kas bija tās mākslas tradīciju glabātāja, zaudēja visas privilēģijas. Jaunajai sabiedrībai nebija iekšējās kultūras, nedz arī prasmes šķirot un novērtēt mākslas vērtības. Tā atradās modes varā. Bet lielā mode toreiz bija antīkās pasaules formu izpaudumi. Arī māksla tos uzķēra, izmantojot istablietām senās Romas ornāmentus un arhitektūras motīvus.

Revolūcija, kas iznīcināja amatnieku aroda apvienības jeb cunftes līdz ar to manāmi pasliktināja galdnieku darba labumu. Mēbeles kvalitatīvi kļuva sliktākas. No galīgās pagrimšanas arodu aizsargā dabīgais rēgulātors — konkurence, resp. iespējamība precēi atrast pircēju. Lielo ebenistu laiks tad jau bija pārdzīvots. Vīrus, kā Ebānu, Rīzeneru un Rentģenu jaunā pēcrevolūcijas sabiedrība vairs nevar nodarbināt. Laikmetam raksturīgu atbildi saņem vecais Rentģens, kas piedāvāja valdībai savu istablietu krājumu. Noraidot šo lūgumu Prūsijas ministrs piebilda: "Katrs labi zina, ka ar mēbelēm, kuŗu vērtība ir desmitkārt mazāka, var iekārtoties tikpat godīgi."

Antīkais virziens telpu mākslā sākās Direktoriijas laikā (1795.) un sasniedza savu nobriedumu Napoleona ķeizara valsts gados. Napoleons sev necēla jaunas pilis, bet iekārtoja savus apartāmentus jau pastāvošajās pilīs (La Malmaison, Grand-Trianon, Compiègne, Saint-Cloud, Louvre, Fontainebleau). Personīgi viņš pret mākslu izturās diezgan vienaldzīgi. Tā viņam ir vienīgi līdzeklis varas un slavas izcelšanai. Retāk viņš realizē savas idejas, bet gan dod brīvas

Napoleona I tronis (Fontenblō)

Skapis (Fontenblō)

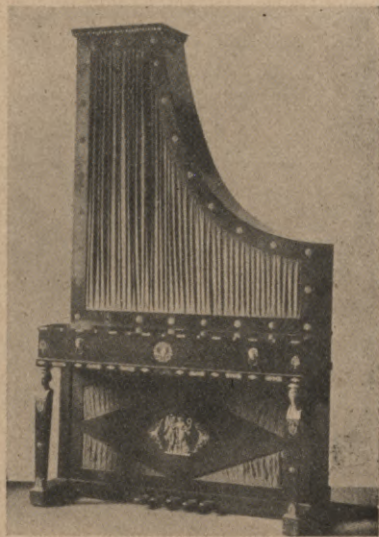
rokas saviem arhitektiem un dekorātoriem. Tie ir Šarls Persjē (Ch. Persier, 1764.—1838.) un Pjērs Fontēns (P. Fontaine, 1762.—1835.). Iekārtas priekšmetus pēc viņu zīmējumiem izgatavo meistars Žakobs Dēmaltē (J. Desmalter). "Karaļu stils" atrod pie māksliniekiem jūsmīgu piekrišanu un visos Eiropas galmos dedzīgus pasūtītājus. Imperijas (Empire) stila ātro izplatīšanos sekmē Persjē un Fontēna 1801. g. izdotā publikācija: "Recueil de décorations intérieures". Žakobs Dēmaltē darina mēbeles netikvien franču galmam, bet arī Pēterburgas, Antverpenes, Vindzoras un Madrides pilīm. Arī Itālijas, Berlīnes un Vīnes karalisko piļu iekārtas ir ampīra stila ietekmētas.

Atšķirībā no Luī XVI. klasicisma, kas antikizējošās formas bija pārkausējis un prata tās savām vajadzībām piemērot, ampīrs tiešā veidā pārņem senromiešu arhitektūras formas. Kolonnas, pilastrī, balstekļi, dzegas un joslas — visi šie arhitektoniskie atribūti tikai dekoratīvi pielāgojas mēbeļu ķermeņiem. Šinī arīšķīgā formu uzterē spilgti izpaudās pēcrevolūcijas laika sabiedriskā psiholoģija — tukša fraze jau atvieto saturu. No paaudzes paaudzē izkoptā, un izsmalcinātā ebenistu tradīcija, kas sākot ar Luī XIV. baroku bija pratusi iekārot franču istabietai Eiropas mēbeļu mākslā pārākumu, iegūst manāmu triecienu.

Tumši sarkanās ar mahagoni koku uzplāksnētās istabietas veidotas kubiskās formās. Tās grezno zeltīti kokā griezti ornāmenti, vai arī ugunī zeltīti bronzas apkalumi, kas mēbeļu virsmās sadalīti stingrā simmetrijā. Šis laiks visrūpīgāk izveido rakstāmo galdu un it sevišķi gultu. Elegantā antikizējošā likne, pēc kuras gleznotājs Davīds veido Madame Récamier gultu (lit en bateau), savienojot galvas un kājgali vienā apveidā, kļūst bieži atkārtots paraugs. Krēslus, dīvānus un telpu sienas apvelk ar strīpainiem zīda audumiem, kas ieturēti aukstos toņos. Pat guļamās istabas ar draperiju pušķotām milzu baldachīna gultām un zeltītiem spoguļa rāmjiem atstāj stīvi reprezentatīvu kopiespaidu.

Ieviešas daži jauni mēbeļu veidi — slaidas vitrīnes, puķu galdi (jardinières), iestikloti porcelāna skapji un ar gaumi izveidoti klavieru šķirsti. Klavieru rūpniecība 18. g. s. beigās sevišķi uzplaukst Vīnē un Londonā.

Ampīra laikmetā Francijā rodas papīra tapētes. Jau 1790. g. Francijas manufaktūru ģenerālinpektors Žans Digurks (Jean Demosthène Dugourc) nodibina pirmo tapēšu fabriku. Uz tapētēm iespiestie raksti piemērojas acumirkīgajam politiskajam momentam. Konventa laikā tapētes pārklāj politiskas devīzes (Déclaration des Droits de l'Homme), bet imperijas laikmetā tās nomaina kara emblē-

Vīnes klavieru šķirsts (1810. g., Nirnbergā)

mas un antīkas mitoloģijas notikumi. Mākslinieciski vērtīgākās tapētes izgatavo Žozefs Difūrs (J. Dufour). Tās ar savām svaigajām krāsām atgādina temperas glezniecības darinājumus.

Austrumu mākslas ietekmētas vaska drānas tapētes, ko kopš 18. g. s. beigām izgatavo Anglijā. Līdzīgā teknikā strādā pirmā vācu tapēšu fabrika, kas nodibināta Kaselē 1795. g. Ampīra laikmetam sekojošais "Bidermeiers" šo mākslas rūpniecības nozari izkopj tehniskā ziņā ļoti vispusīgi un tad izgatavo tapētes, kuŗu līmes fons pārklāts krāsainiem vilnas un smilšu putekļiem.

Pārejās valstīs. Prūsijā ampīru izkopj arhitekts Kārlis Šinkels (sk. I. sēj. 222. lpp.). Viņa labākās istabietas atrodas Berlīnes pilī. Minchenē darbojās Leo Klence (ib.), kuŗa mēbeles ne tuvu nesasniedz Persjē un Fontēna paraugus. Vīnē ampīrs atrod īpatnēju, varbūt mazliet provinciālu izpaudumu. Neraugoties uz šī stila smagumu un svinīgumu, vīnieši viņā iedveš sievišķīgu maigumu un dzīvespriecīgu noskaņojumu. No meistariem minami Hols, Hertels, Meners un Danhauzers.

Ampīrs visās Eiropas valstīs izpaužas daudz maz vienlīdzīgi. Nacionālās atšķirības visumā ir retas un mazsvarīgas. Itālijas ampīrs ciešāk pieslienas antīkajiem paraugiem (meistari Džuzepe Soli un Džokondo Albertollī), bet Anglijā tas ir lietišķi prozaisks (Tomass Hope). Kā galma mode ampīrs turās līdz apm. 1830. g.

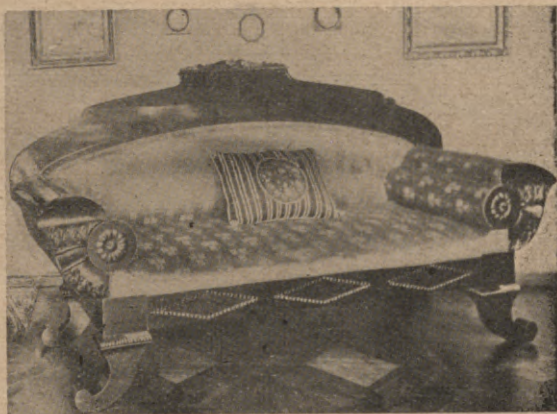
No "Bidermeiera" līdz modernismam

Antīkās mēbeles ampīra gaumē atrada sev vietu Eiropas karaļu un firstu galmos. Pilsonisko iekārtu ampīra stils gandrīz nemaz neskāra. Blakus šim augstāko aprindu, t. s. "karaļu stilam" jau kopš apm. 1815. g. pastāvēja virziens, kas klasicisma ietekmēs kultivēja pilsonisko ampīru jeb "Bidermeiera" stilu (nosaukts pēc kādas politiskās karikatūras varoņa). Tas visspilgtāk parādās Vīnē un Berlīnē, bet to piekopj arī Anglijā, Krievijā un Skandināvijas valstīs. No agrā, t. i. 1800. g. klasicisma, "Bidermeiera" istabietas atšķiras ar saviem liknē veidotiem balstiem, kuŗu vietā kopš 1830. g. bieži stājas virpātās kāju formas. Šķirstu mēbeles (kumodes un skapji) veidoti ar gludām virsmām, bez jebkāda ornāmentāla izgreznojuma. Toties dīvanu sānu un muguras atzveltnes grezno bagāti griezumī, daždažādās variācijās. Šeit sastopami gulbji ar izliektiem kakliem, pārpilnības ragi, no kuŗiem birst puķes un augļi, greifi, ērgļi, akanti un rozetes. Šos ampīra ietekmētos griezumus bieži zeltī. Vācu zemēs ar lielu mīlestību izveido rakstāmo skapi jeb biroju. To taisa ar dažādām komplicētām iebūvēm un slepeniem nodalījumiem, labprāt pielietājot arhitektūras motīvus. Kā materiālu lietā tumši pulēto mahagoni koku un dzintarkrāsaino bērzu. Daži šī laika istablietu tipi (drēbju un grāmatu skapji, šūjamie un darba galdiņi, plaukti un papīrkuŗvji) iemiesoti tik lietišķīgās un izteiksmīgās formās, ka dažkārt kļuvuši paraugi tagadnes iekārtas mākslai.

Šinī laikā dievina puķi. To nostāda speciālos pītos kuŗvjos logu priekšā, tā grezno vāzes, kas "Bidermeiera" istabā novietotas uz galdiem un kumodēm. Telpu sienas aplīmētas ar puķaina raksta

papīra tapētēm. Mākslīgi drapētos logu aizkaŗus grezno puķaini zīmējumi, bet "petit-point" tehnikā izšūtās grīdu un galdu segas — puķaini raksti.

Pēc 1830. g. ornāmentālais veidojums kļūst bagātāks. Iekārtas priekšmetus grezno nātūrālistiski uztverti puķu dekorējumi un rokoka vijumi. Gadsimta 40. gados rokoka ietekme ir tik spēcīga, ka var runāt par "jaunrokoka" stilu". Labprāt lietā austrumu audumus un telpu iekārtas priekšmetus. Parādās t. s. turku, persiešu, japāņu un ķīniešu istabas. Otro rokoka stila posmu Francijā dēvē par "Louis Philippe" laikmetu, bet Anglijā — "Early Queen Victorian", Vīnē tas izpaužas sevišķi kuplā un virtuozā formu izveidojumā.

»Bidermeiera« divāns (1830. g., priv. kol., Rīgā)

Sākot ar 1850. g. "jaunrokoka" stila greznums pieņemas. Ornāments kļūst vēl kuplāks un bagātāks, mēbeļu balsti sāk stiprāk izliekties. Telpu iekārtās parādās plīša un samta polsterējumi un sienas pārklāj tumškrāsainas tapētes. 70. gados Vācijā iestājas t. s. "jaunrenesances" mode, kas valda tikai īsu laiku sprīdī. Tās vietā stājas "jaunbaroks" un "jaunklasicisms", kamēr galu galā ap 1900. g. sāk no jauna pielietāt "Bidermeiera" formas.

Anglija, ko neskāra Napoleona laika apvērsumi un kuŗā franču ampīrs nebija paguvjis iesakņoties, turpina mierīgi savu attīstības gaitu. Gan arī viņas telpu mākslā plosās "jaungotikas" sērga, bet tur pat vistumšākos laikos iepriecina amatnieciski solīdais priekšmetu izpildījums un zināma nosvērtība, kas patīkami atšķiras no kontinenta pārmērībām. Gadsimta beigās, kad Eiropas telpu māksla draud pagrimt vēsturisko stilu formu chaosā, Anglija glābj situāciju. Tā piesienas 18. g. s. istablietu paraugiem, kas ar savu neliekujoto vienkāršību un lietišķumu pašķir ceļu mūsdienu centieniem.

»Jaunrokoka« mēbeles (priv. kol., Rīgā)

Veselīgās ierosmes uztver Beļģijas, Holandes un Vācijas mākslinieki. Uzliesmo t. s. "Jugend" stils, kas sava abstraktā rak-

stura dēļ nav dzīvesspējīgs un ātri izzūd. Šo stilu Belģijā un vēlāk Vācijā piekopj Henri van der Velde un viņa skola. Auglīgāki izrādījušies mēģinājumi pārkausēt vecos paraugus jaunā garā. Šinī virzienā sasniegti teicami panākumi.

Tagadnes iekārtas mākslas stila problēmu uztver kā celtniecības jautājumu. Centieni atrast vienību starp telpu un tās mēbelēm piešķir pēdējām tektoniskus uzdevumus un zināmā mērā nosaka priekšmetu formu. Tā izpaužas vertikālo un horizontālo līniju kontrastā un tās galvenais izteiksmes līdzeklis dibinās proporciju nosvērtībā. Ornāmentu pielietā tikai ļoti skopi. Kā materiālu vēl vienmēr visbiežāk lietā mahagoni koku, bērzu un riekstu, bet izmanto plaši arī eksotiskās koku šķirnes.

Krievija

Īpatnējie dabas apstākļi, ģeografiskā novietne un noslēgtā no pārējām Eiropas valstīm politiskā dzīve līdz ar dažādu citu tautu ietekmējumiem radījuši Krievijā ļoti savdabīgu lietājamās mākslas izpaudumu. Vēl tagad Krievijas meži pārklāj 600.000.000 hektarus. Reti apdzīvotajās Ziemeļu Krievijas guberņās tas iztaisa veselus 25 hektarus mežu platības uz katra iedzīvotāja. Un varbūt tāpēc koks un tā apstrādāšana nevienā no pārējām Eiropas zemēm nav ieņēmusi tādu izcilu vietu tautas dzīvē kā Krievijā.

Sveštautiešu ietekmējumi. Vēl 5. un 6. g. s. Vidus un Augšējās Volgas krastos mitinājās somu cilts, no kurās slavi pārņēmuši dažus ornāmenta motīvus. Tā, piem., krievu lietājamā mākslā līdz pat 19. g. s. attēlotais brinumputns ar cilvēka galvu (Žar ptīca) ir šāds svešs mantojums. Izplatīto ne tikai Eiropā, bet pat starp Klusā okeana saliniekiem koka virsmas izgriešanas veidu dobtā apdarē (Kerbschnitt) jau no vissenākiem laikiem piekopj arī Krievijā. Koka izstrādājumiem lietā priedes, bērza, liepas, ozola un kļavas koku. Līdz 17. g. s. koka apstrādāšanai plašākās aprindās lietā tikai cirvi un nazi. Kultūras centros, t. i. klosteros un pilsētās gan jau 16. g. s. ieviešas kalts, kokurbis un garenzāģis. Šeit arī nodibinās kokgriezēju skolas, kurās kāds izcils amatnieks sakrātos piedzīvojumus un tehniskās zināšanas iegaumē saviem mācekļiem (V. Jermōļina skola Maskavā un mūka Ambrōzija skola tās tuvumā). Tas lielā mērā sekmēja mākslas amatniecības attīstības gaitu.

11.—13. g. s., t. i. kad pārējā Eiropā valdīja romānika, slavu tautu lietājamo mākslu stiprā mērā ietekmē Bizantija. Sākot ar 14. g. s. vācu tirgotāji un amatnieki ierodas Krievijā, atnesdami arī jaunus ierosinājumus, galvenkārt tehniskā ziņā. Kokā griezto asšķautnaino ornāmentu sāk noapaļot un tā fonu padziļināt. Parādās arī jauni motīvi. Tas ir cilvēka attēls līdz ar fantastiskiem dzīvniekiem un putniem ("fražskaja rezbā"). Šie rietumu iespaidi nekādā ziņā nav spējīgi izskaust līdz ar Bizantijas ikonām ievesto stingri reglamentēto tradicionālo uztveri. Tā parādās pat tur, kur attēlotais sižets ir profānas dabas un šādu konvencionālismu neprasa.

Kā izcils piemērs teiktajam noder 1551. g. izgatavotais cara Jāņa Bargā lūgšanas krēsls, kas atrodas Maskavas Uspenskas katēdrālē. Līdz pusei slēgto un ar zemcilņiem bagātīgi iz-

greznoto pabūvi (1,8×1,8 m plānā) balsta četri pie zemes pieplakuši dzīvnieki. Pabūves stūros paceļas ar griezumiem bagāti izrotāti stabiņi, kas nes noslēdzošo dzegu, virs kuŗas vēl paceļas teltsveidīga virsbūve. Pabūves zemciņņi, kas attēlo lielkņaza Vladimira Monomacha kara gājienu, izstrādāti jaunā teknikā. Zīmējumam asās šķautnes noapaļotas, priekšplāns un fons doti vienādā reljefā. Cilņņi zeltīti, bet fons otēts tumši zilā krāsā. Tektoniskās līnijas izceltas sarkanā otējumā. Viss tas kopā piešķir šim pāri par 6 m augstajam tronveidīgajam sēdeklim sabdabīgu dekoratīvu monumentālītāti. No Jāņa Bargā laikiem Maskavā un Novgorodā uzglabājušies vēl divi lūgšanas krēsli, arī ļoti īpatnēji, bet sīkdaļās mazāk dekoratīvi kā aprakstītais. Turpmākos gadsimtos rodas tikai šī pirmtipa variācijas. 18. g. s. parādās Pliskavas guberņas baznīcas lūgšanas krēsli, kas novietoti balkona veidā virs ieejas durvīm. Lūgšanas balkona slēgtās margas izgrezno bagāti griezti ornāmenti, krievu rokoka gaumē.

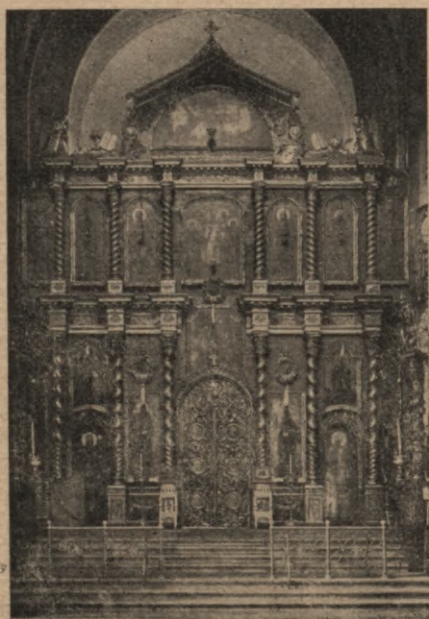

Jāņa Bargā lūgšanas krēsli (1551. g., Maskavā)

Ar svētbildēm, ko līdz 13. g. s. piekāra pie kāda koka statņņu skeleta, altāra daļu atdalīja no pārējās baznīcas telpas. Ar laiku šīs turās pārvēršas ciešā sienā ("i k o n o s t a s"), pie kuŗas novieto svētbildes vairākās līmeniskās rindās (jārus), bagāti kokā grieztā arhitektoniskā dekorējumā. Trīs durvis, no kuŗām vidējās dēvē par "dižiem vārtiem" ("carskije vrāta"), savieno abas baznīcas daļas. Kāda sena leģenda stāsta, ka Paradīzes dārzs esot bijis iežogots ar augstu sienu, kas sniegusies līdz pat debesīm. Baznīcā ikonostass, kas sniedzas līdz telpu velvēm, simbolizē šo Paradīzes sienu. Uz viņas izaug dažādi kokā griezti Paradīzes augi (vīnogu ķekari, ciedrs, palmu lapas u. t. t.), kas horizontālās un vertikālās joslās ierāmē svētbildes. Līdz 17. g. s. otrajai pusei šie ornāmentālie ierāmējumi ir atturīgi un neuzkrītoši. Gadsimta beigās mākslinieki kokgriezēji tos izceļ vienmēr vairāk, piešķirot tādējādi ierāmējumam valdošo lomu. Pašas svētbildes novieto padziļinātās, pa daļai ar pusloku slēgtās ielodzēs. Atsevišķos stāvus atdala ornāmentu izgreznotas frīzu joslas, kas balstās uz vītiem stabiņiem, apvītiem savkārt ar vīnogu stīgām. Viens no šādiem, t. s. Pēterļa laikmeta ļoti bagātiem "ikonostasiem" atrodas Maskavas Jaunavu klosterļa Smolenskas katedrālē (Smolenskij Sobor Novodēvičjevo monastirā). Pēc archīvu ziņām labākie leroču palātas (Oružeinaja palata) koktēlnieku meistari līdz ar daudziem mācekļiem strādājuši pie šī darba veselus trīs gadus (1682.—85.). Līdzīga tipa "Paradīzes siena", kas izgatavota, domājams, 18. g. s. sākumā, atradās Sv. Aļekseja klosterī, no kurienes tā pār-

celta Rīgas ortodoksu katedrālē. Še minams arī īpatnējs ikonostass, kas atrodas Latvijas archibīskapa muižā, Ozolkalnā. Rietumu un dienvidrietumu apgabalos, t. i. Baltkrievijā un Ukrainā, attīstās ikonostasi, kas izgriezti ar t. s. "batkrievu griezumiem" (Beloruskaja rez). Milzīgajā kokā grieztās skulptūrālās kompozīcijās jūtami Polijas baroka ietekmējumi (Smolenskas pilsētas Uspenskas katedrāles ikonostass, 1730.—39). Šie svētsvinīgie tēli liecina par meistarību (Durnicka, Ojicka un Maslicka) lielo tehnisko prasmi un kompozicionālo veiklību. Tanī pašā laikā valsts mētopolē, Pēterburgā, lietājamajā mākslā valda no Francijas pārņemtais rokoks. Arhitekts grāfs B. F. Rastrelli (1710.—71.) un viņa skola rosīgi sekmē jauno formu ieviešanu. Tiešām pārkrievotais, t. s. Elīzabetes rokoks atrod visur lielu piekrišanu. Pēc Rastrelli un Žirardona zīmējumiem galdnieka Nikelsena un koktēlnieka Luī Rolanda (1711.—91.) uzraudzībā vesela krievu amatnieku armija, kā meistari tā mācekļi, izgriezno jaunradīto un pārkārtoto ķeizarko piļu telpas. Tiem seko arī provinces pieprasījumi. Nenogurstošais celtnieks ražo jaunus zīmējumus un rokoks ātri iekaro lielo valsti. "Paradīzes sienu" pārklāj nepārspēti bagātais dekorējums, kas bez augu ornāmentiem, vītņēm, arhitektoniskiem elementiem un pilnplastiskiem tēliem labprāt pielietā arī kokā grieztas kļoku draperijas. Lieki teikt, ka visi dekoratīvie elementi ar savu uzbāzīgumu un nemieru atbīda pašu svētbildi otrajā vietā.

Stingrais "Luī XVI. stils" pauž šeit formu skaidrību un kompozicionālu vienkāršojumu. Sienas vidējā daļa izvirzās pusapaļā lokā un to grezno iōniešu pilastrī vai kolonnas. Šaurie svētbilžu rāmji pārvēršas lauru vītņēs. Labprāt lietā arī noapaļotas formas ovālu

Ortodoksu katedrāles »ikonostass«
(18. g. s., Rīgā)

»Dižie vārti« (15. g. s.,
Rostovā Veļikoje)

padziļinājumu veidā vai apaļu medaļonu dekorējumā. Vārdu sakot — meistari rikojas ar visiem tiem formu elementiem, kas raksturo šī laika stila arhitektūru.

19. g. s. sākumā ieviešas "imperijas" stils (Empire), ko Krievijā dēvē par "Aleksandra laikmeta klasicismu". Šinīs formās, ar kurām plašākā krievu sabiedrība bija iepazīsies Napoleona karos, izbūvē 1812. g. nopostītās muižnieku mītnes. Savā dzimtenē mazliet akadēmiski pasausais ampīrs Krievijā pārvēršas elastiska spraiģuma pilnā un sulīgā formu valodā. Dabīgi, ka arī baznīcu altāru sienas veido šinī gara. Vēl Nikolaja laikā piekopj šīs formas, tikai jau rupjākā traktējumā, kurā dažkārt grūti pazīt no antīkās mākslas (Ēģiptes, Grieķijas un Romas) patapinātos prōtotipus.

"Dižie vārti" kā altāra sienas centrālā daļa visumā seko tās attīstības gaitai. Sākumā tos darina bez jebkādiem griežtiem izveidojumiem. Bet jau 15. g. s. bagāta ornāmentācija arabupersiešu mākslas garā, pārklāj durvju spārnus, atstājot arī kokā grieztām svētbildēm tikai nelielus laukumņus. 18. g. s. atsevišķo svētbilžu vietā veido kādu Vecās vai Jaunās derības notikumu vienā lielā kopveidojumā. Līdz kādai kompozicionālai pilnībai un nevainojamai nosvērtībai paceļas Krievijas koka tēlnieku māksla liecina 19. g. s. sākumā veidotie dižie vārti, kas atrodas kādā Daugavpils baznīcā. Latvijā mākslinieciski vērtīgi "dižie vārti" vēl atrodas Preobraženska klosterī pie Jelgavas, 1690. g. celtajā Augšpils baznīcā, Pārgaugavas Trijādības baznīcā u. c.

Virš altāra galdā, virs šķirstiem ar svēto atliekām ("mošči"), kā arī virš patriarha sēdvietām veidoja bagāti dekorētus pārsegumus (n a d p r e s t o l n a j a s e ņ). Tie bija izgriezti ar kokā griežtiem un parasti zeltītiem rakstiem. Mazākās baznīcās šie pārsegumi karājās kēdēs, kas bija piestiprinātas pie dievnama griestiem. Bet parasti tā bija vesela tabernākulam līdzīga uzbūve, kas atbalstījās uz stabiem vai kolonnām. Līdz 18. g. s. pārsegumus parasti vainagoja ar feltšveidīgiem baznīcas torniem, līdzīgi tiem, kas atradās virs Jāņa Bargā lūgšanas krēsla. Vēlākos gadu simtos pārsvarā ir bagāti traktēti arhitektoniski motīvi.

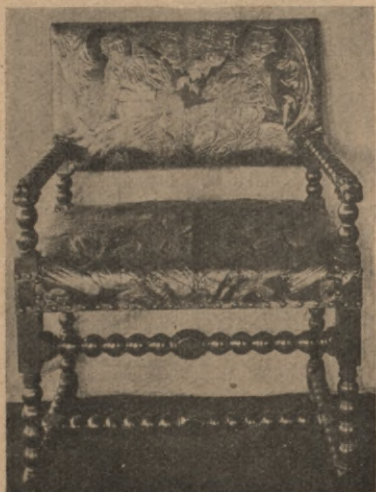
Margām iežogoto mazliet paaugstināto vietu dziedātājiem ("k ģ i r o s"), kas atradās pie vienas baznīcas sānsienas, izrotāja ar koka greznajumiem. Arī šeit, tāpat kā jau apskatītiem baznīcietu veidojumiem, pirmtips ir primitīvi vienkāršs. Vēlāk seko dekoratīvi bagāts posms, kas galu galā noved pie tektoniskas formu uzveres.

Istablietas arī valdošām aprindām Maskavas valstī bija ļoti vienkāršas. Galveno vietu ieņem sols un galds. Pēterļa I. laikā no Holandes, Anglijas un Francijas ievestās istablietas aizpilda tikai

Debesbraukšanas katedrāles „dižie vārti” (Daugavpili)

nedaudzas reprezentācijas telpas. Vēl Katrīna II. atzīmē savā dienas grāmatā lielo mēbeļu trūkumu. Nedaudzās istablietas, kas bija Ziemas pilī, pēc vajadzības pārvadāja uz vasaras rezidenci un mēbeles pat sekoja ķeizarienei viņas ceļojumā uz Maskavu.

Krēsls (17. g. s., Maskavā)

Visas Krievijā sastopamās istablietas sadalāmas tādās, kurās daudz maz tīrā veidā, proti bez manāmiem ietekmējumiem izpaužas krievu galdnieku radošais gars. Tās būs mēbeles, kas darinātas Maskavas valsts laikā. Otra grupa rodas sakarā ar jaunās Krievijas jaunās galvas pilsētas nodibināšanu ziemeļos. Valdnieki, diplomāti un muižnieki ievēd ļoti daudz istablietu no ārzemēm, ko krievu amatnieki kā mētopolēs tā arī provincē kopē. Tās uzskatāmas kā Rietumu Eiropas stilu atspoguļojums, lai gan parasti ļoti īpatnējā krievu interpretācijā.

Kā citās zemēs tā arī Krievijā solis ir izplatītākā istablieta. Savā jaunākajā izveidojumā tas ir mobils, ar atzveltni, kas dažkārt pēc rietumu paraugiem ir pārliekama. To taisa vai nu masīvu, vai arī režgotu, izgrieznojot atsevišķos stabiņus griezumiem. Kājstarpas slēdz ar sienu, radot tādējādi skapim līdzīgu lietu glabātuvi. Vecākie soli vēl saistīti ar sienām un savos dekoratīvos motīvos ir tuvi attiecīgām baznīcas lietām. Bija pazīstami arī ķebliši gan ar kvadrātiskiem, gan apaļiem sēdekļiem. Krēsli uzglabājušies ļoti mazā skaitā. Kādam 16. g. s. klostera krēslam ir konstruktīvi uzverta rāmbūve ar muguras un roku atzveltnēm, kas izgreznotas ar ģeometriskiem griezumiem. 17. g. s. krēsls savā uztverē ir tikpat konstruktīvs kā viņa priekštecis. Tikai balstu un atzveltnu stabiņi ir virpāti. Sēdekli un muguru pārklāj audumi vai āda. Visas koka daļas krāsotas un zeltītas.

Galdus novieto istabas cienīgākajā vietā — zem svētbildēm. Plātni balsta četras vai arī vairākas kājas, kas lielākas izturības dēļ virs grīdas savienojas ar šķērskokiem. 17. g. s. otrajā pusē ieviešas galdi ar liektām kājām, t. s. "poļu" vai "vācu" galdi. Tos pārklāj ar zeltītu un eļļas krāsā otētu kokā grieztu dekorējumu. Visiem agrajiem krievu galdiem raksturīga ļoti plata rāmja daļa, kas atrodas zem galda plātnes, un īsas kājiņas. Tas nav galds kā mēs to tagad saprotam. Ap to sēdēt un zem viņa kājas palikt nevar. Tas ir drīzāk zems skapītis uz augstām kājām.

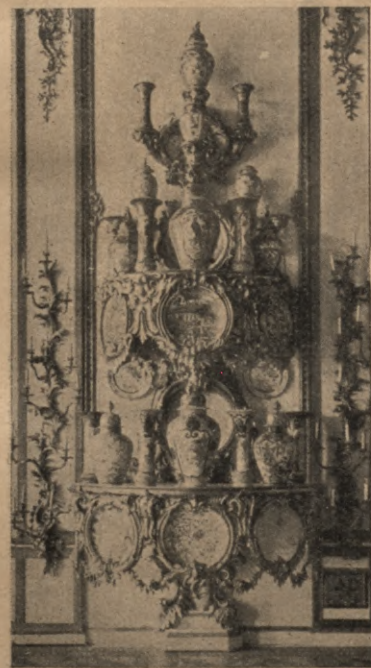

Galds (17. g. s., Jaroslavā)

Krievijas stila mēbeles. Cara Pēterā Lielā laikā (1689.—1725.) pa daļai lietāja vēl 17. g. s. Krievijā izgatavotās istablietas. Bet to skaits nebija sevišķi liels un tās uzskatīja kā kaut ko mazvērtīgu, lai gan starp tām atradās ļoti īpatnēji darbi, ko it sevišķi var teikt par krēsliem. Pats imperators dzīvi interesējās par iekārtas priekšmetiem un būdams Parīzē tos iepirka savām vajadzībām un mēģināja ievilcināt Krievijā franču amatniekus. Vēlāk arhitekts Le b ō n s, kas pats ir apdāvināts mēbeļu sacerētājs, izraksta no Parīzes vērtīgu istabas iekārtu. Šis skaistais Luī XIV. stila paraugs arī pašlaik vēl grezno vienu no Pēterhofas pils zālēm. Ar Le b ō n a starpniecību cars Pēters stājas sakarā ar Francijas slaveno smalkgaldnieku Bulu. Ar laiku daudzi no viņa darbnīcā izgatavotiem skapjiem, galdiem un kumodēm līdz ar nedaudziem šī meistara oriģināldarbiem nokļūst Krievijas galmā.

Bula tehnikā izrotāts skapis (18. g. s. sāk., priv. kol., Rīgā)

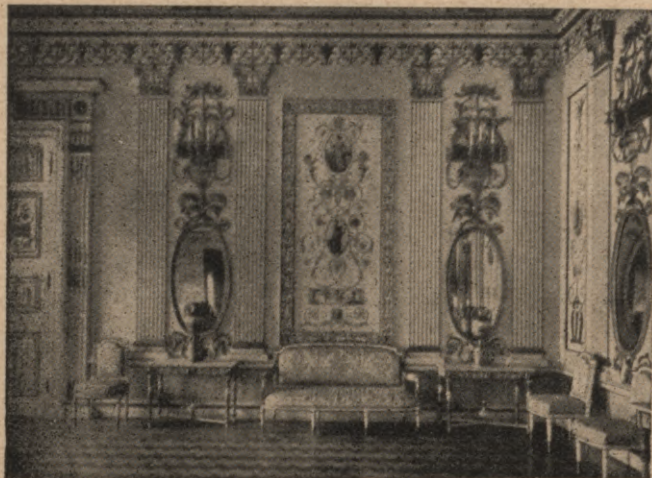

Plaukts porcelānam (18. g. s. vidus, Detskoje Selo)

No Krievijā strādājošiem ārzemniekiem vēl minami tēlnieks grāfs Karlo Bartolomeo Rastrelli Vec. un slavenais koka tēlnieks Pin ō (Pineau), kas Krievijā nostrādāja 25 gadus, darinādams tur daudzus koši ornamentālus darbus. Otrā šī laika ārzemes ierosme nāca no Holandes, ar ko cars bija iepazinies savos ceļojumos un kurās amatnieki strādāja Pēterburgā. Skapji uz bumbveidīgām kājām, greznoti ar vītām kolonnām un laužtiem zelmiņiem, galdi un krēsli — visi tie atspoguļo šīs zemes raksturīgās baroka formas. Visumā var teikt, ka Krievija šīn laikā pārtiek no importētām istablietām vai arī tās izgatavo iekšzemē, bet pa lielāko daļu amatnieki ārzemnieki.

Jauns, bagāts un īpatnējs posms Krievijas telpu mākslā iestājas ar ķeizarienes Elīzabetes Petrovnas valdīšanas laiku (1741.—62.). Daudzās varenās pils un baznīcas būvē ģeniālais Francijā izglītotais galma arhitekts grāfs Bartolomeo Rastrelli Jaun. No viņa palīgiem lietājamās mākslas laukā darbojas galdnieki Ronbolē, Ekets, Engers un Mansūrovs, koka tēlnieki Dunkers un virpātājs Vorobjovs. Ta-

gad uzplaukst rokoks, kas stipri atšķiras no tā, ko pazīstam pārējās Eiropas valstīs. Tas savās sīkdaļās gan ir smags un formās mazliet izplūdis, bet sulīgs un mīksts savā fantastiskajā ornāmentālajā izveidojumā. "Boiseries", "Dessus de Portes", svečturi, spoguļi ar bal-

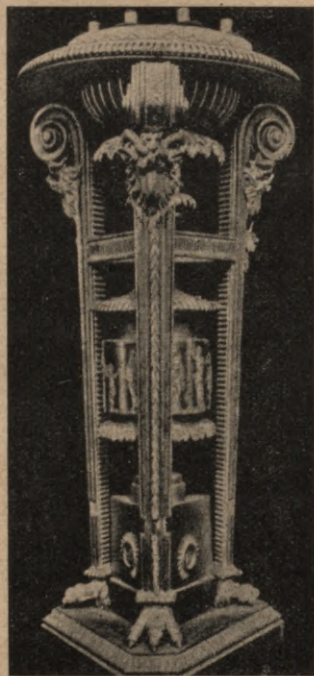

Š. Kamerōns Arabesku zāle (Detskoje Selo)

stekļu galdiņiem — visi šie priekšmeti ir bagātīgi greznoti ar zeltītiem koka griezumiem. Šinī laikā liela loma sāk piekrist audumiem. Tie pārklāj netikvien sēdekļus un krēslu atzveltnes, bet arī telpu sienas un griestus. Dekorācijai labprāt pielietā austrumu porcelānu un Ķīnas laikas priekšmetus.

Katrīnas Lielās (1762.—96.) valdīšanas laika sākumā Krievijas lietājamā mākslā ieviešas formas, kas līdzīgas tām, ko Francijā piekopa Luī XVI. laikā (arhitekti Rinaldi, Feltens un Vallāns Delamots). Pompēju un Romas izrakumu ietekmētās formas 80. gados kļūst stingrākas un nopietnākas. Tomēr šis stils nezaudē savu maigo grāciju, kas ir un paliek 18. g. s. neatņemama sastāvdaļa. Šī stingri maigā stila vislabākais izpaudējs ir arhitekts Kamerōns (Charles Cameron). Viņam ķeizariene uztic savas pils telpu iekārtas izveidojumu. Kopā ar ebenistu Šarlemānu (Scharlemann) Kamerōns rada Krievijā Katrīnas laika istabietas.

Šīm mēbelēm raksturīgs zināms formu smagums, bet toties visas to sīkdaļas apbrīnojami rūpīgi izkoptas. Apzeltījumam ir divi, pat trīs dažādi toņi. Bieži priekšmetus izgrezno ar marmoru, bronzu un dārgakmeņiem. Muižniecība šinī laikā sāk izveidot savus lauku mājokļus, radot, it sevišķi Krievijas dienvidos, lielas mākslinieciskas vērtības (arhitekti Rinaldi, Kamerōns, Gvarengi). Iekārtas priekšmetu izgatavošana atradās pa lielākai daļai dzimtajaužu rokās. Šie anonīmie meistari rāda savos darbos apbrīnojamas spē-

Svečturis (18. g. s., Ostankino)

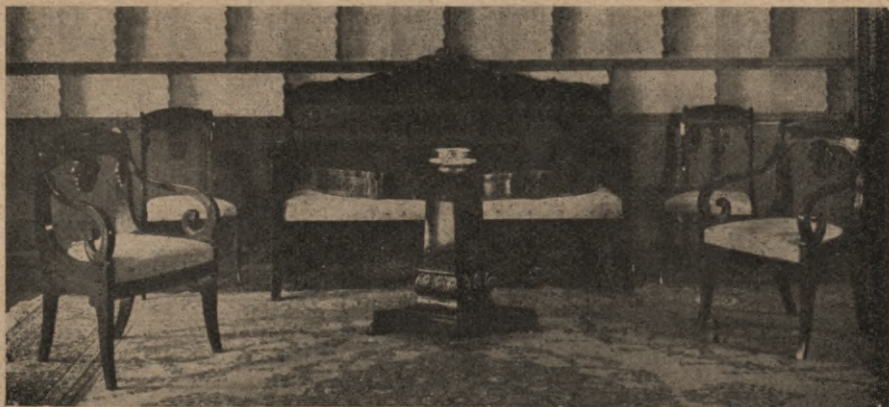
jas un māksliniecisku smalkjūtību, it sevišķi koka tēlniecības laukā. Šeit minami savas īpatnējās uzveres un kompozīcijas dēļ lielie kokā grieztie svečturi (torchère).

Arī slavenie franču un vācu ebenisti Rīzeners, Rentgens un Žakobs Krievijā reprezentēti ar saviem labākajiem darbiem.

Pāvila I. laikā (1796.—1801.) istablietu formas kļūst svinīgi smagas un impozantas. Mēbeļu sīkdaļas vienkāršo un tās galu galā pieņem parupju raksturu. Jau 18. g. s. vērojamā tieksme uz visu klasisko padziļinās vienmēr vairāk un sasniedz Aleksandra I. laikā (1801.—25.) savu augstāko pakāpi. Šī laika gaume arī spilgti atspoguļojas istablietās un telpu iekārtas mākslā vispār. Napoleona kara gājieni uz Ēģipti un līdz ar viņiem no turienes uz Franciju atvestie senās pasaules darinājumi ietekmē Eiropas ampīru, šīs ierosmes manāmas arī krievu celtnieku Rosī un Stāsova mēbeļu metos, pēc kuriem meistari Gambss un Turs izgatavo galmam mēbeles. Lielākā daļa šo klasiskā gaumē izgatavoto istablietu ir mahagoni koka, bet ieviešas kā materiāls arī Karēlijas bērzs. Formās tās ir vienkāršas un spēcīgas un parasti lielas savos izmēros. It sevišķi tas sakāms par dīvāniem, kurus prot izgatavot neskaitāmās variācijās. Krēsli savā veidojumā ir elegantāki, tos grezno grāciņi izliektas kājiņas un sānu atzveltnes. Dekorējumam labprāt pielietā smalki cilņotus bronzas apkalumus un dažkārt zeltītu koku.

Gadsimtenā 30. gados (Nikolaja I. laikā, 1825.—55. g.), t. i. tā saucāmā Luī-Filipa laikmetā, mēbeļu skaits bīstami pieaug, bet to kvalitāte sāk mazināties. Priekšmeti kļūst vienmēr smagāki un tos greznojošie griezumi darināti pavirši un rupji. Gaišo bērza koku labprāt izceļ ar melnkoka ielikumiem. Sākot ar 1860. g. (Aleksandra II. laiks, 1855.—81.) par istablietu mākslu kā tādu vairs nevar runāt, jo šie kroņa tipa ar melnu vai zaļu ādu apvilktie dīvāni un milzīgie kancelejas galdi mākslas jēdzienā vairs nav ietelpināmi.

Aleksandra III. laikā (1881.—94.) sabiedrības gaume noslīd vēl zemāk. Tās visbēdīgākais izpaudums parādās t. s. krievu "ganiņu stilā", kad krēslu atzveltnes veido smago važonu (lomovo)

Nikolaja I. laika istabas iekārta (Virsnieku klubā, Rīgā)

izvozcīk) zirgu loka formā, bet sānu atzveltnes darina kā cirvjus. Nikolaja II. laikā (1894.—1917.) piekopj itkā Luī XV. stila formas, bet vēlāk sliktu "modernismu" Francijas-Belģijas gaumē.

Krievijas telpu mākslas ziedu laikos, t. i. Eļizabetes, Katrīnas un pa daļai vēl Aleksandra I. laikā, istablietas labi pieskaņotas savai apkārtnēi. Tās ir rūpīgi nostrādātas un materiālā kā arī ornamentālā greznojumā tām ir sava īpatnēja, krieviska seja. Izteiksmīgi zīmētās daudzkrāsainās parketa grīdas un zeltītās kokā grieztās "Boiseries" ir noteikti nacionālas. Bet līdzās īpatnējam atrodami arī ārēji, pa daļai nepārkausēti ietekmējumi. Pētera laika iekārtās spokoja vēl 17. g. s. Holandes gars. Kamerōna telpu uztvere dibināta Anglijas Edema stila ierosmēs, bet Rastrelli telpās atskan Romas un Parīzes baroks.

Š. Kamerōns Parkets (Detskoje Selo)

Kamerōna telpu uztvere dibināta Anglijas Edema stila ierosmēs, bet Rastrelli telpās atskan Romas un Parīzes baroks.

Koka izstrādājumi Baltijas valstīs

Viduslaiki. Latvija. No viduslaiku koka izstrādājumiem Baltijas zemēs maz kas uzglabājies. Kara gājieni, uguns ir puve iznīcinājuši visus profānās mākslas darījumus. Līdz mūsu dienām uzglabājušies tikai nedaudzi sakrālās mākslas priekšmeti. Rīgas Lielajā Gildes apakšējā zālē glabājas kāds 15. g. s. altāra fragments (attēlu sk. I. sēj. 337. lpp.), kas kādreiz, iespējams, atradies Sv. Pētera baznīcā. Daži viduslaiku kokā griezti un izkrāsoti tēli, acīmredzot altāra sastāvdaļas, atrodas Melngalvju sabiedrības īpašumā, Rīgā.

Igaunija. Igaunijas galvas pilsētā Tallinā vēl sastopami daži kokā darināti altāri, kas pieskaitāmi vēlai gotikai. Tā, piem., Tallinas Sv. Nikolaja baznīcā atrodams ievērojama lieluma triju virotņu altāris (3,5 × 6,3 m.), kurā apvienoti ap divām vidus grupām ik pa 14 svēto tēli. Katru figūru vaiņago bagāti griezti zeltīts baldachīns. Šo altāri izgatavojis Lībekas meistars Hermens Rōde (sk. I. sēj. 357. un II. sēj. 159. lpp.). Turpat atrodas otrs trijvirotņu altāris, kura vidējo gleznojumu kronē ar zemcilņiem pušķota, tabernākulveidīga uzbūve.

Rēveles rāte šo darbu 1484. g. bija likusi izgatavot Lībekas koka tēlniekam un gleznotājam Bērentam Notkenam (sk. I. sēj. 357. pp.). Vēliem viduslaikiem pieskaitāmi arī griezumumi, kas rotā Do-

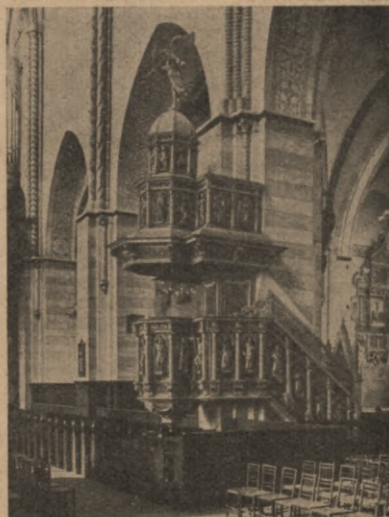

Solu greznojumu fragmenti (Melngalvju namā, Rīgā)

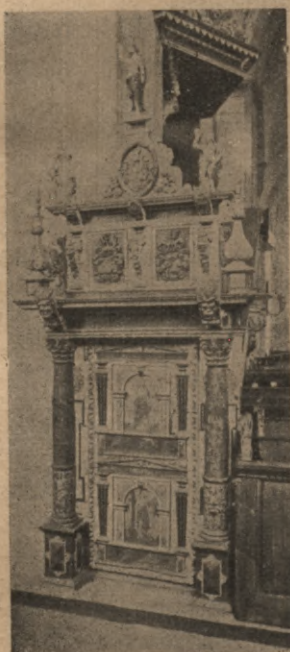
mes nama solus un kādas ieejas durvis, kuŗu pildīņus grezno raksturīgs kroku ornāments. Arī vienā no Sāmsalas baznīcām glabājas kāds kokā griezts viduslaiku altāŗa fragments (attēlu sk. I. sēj. 358. lpp.).

Lietava. Lietuvā viduslaiki nemaz nav atstājuši kokā darinātus piemēņekļus. Atzīmēsim, ka daži no īpatnējiem koka krucifiksiem, kas gan darināti daudz vēlākos gadu simteņos, atspoguļo savā ornāmentālajā apdarē viduslaiku ietekmējumus.

Renesanse. Latvija. Renesanses laikmets Baltijas valstīs arī diezgan trūcīgi reprezentēts. Šī laika vecākais koka izstrādājums Latvijā ir Rīgas Sv. Jāņa baznīcas koŗa iebūve, kas darināta 1587.—88. g. Archibīskapa katēdrāles varenā kancele veidota 1641. g., bet vēlākā laikā tā pa daļai "gotizēta", pārsedzot kanceles margu ielodzes puscirkuļa noslēgumus ar smaillokiem. Visumā šī kancele ir teicamu meistarū darbs un liecina par savu izgatavotāju solīdajām tehniskām un mākslinieciskām spējām. Renesanses formās veidots arī bagātais ēŗģeļu prospekts, ko 1601 g. izgatavojis J ā k o b s R ā b s (J. Raab). Šeit atzīmējams

Archibīskapa katedrāles kancele
(17. g. s., Rīgā)

Sv. Nikolaja baznīcas kanceles portāls (17. g. s., Tallinā)

Dancigas kokgriezēju skolas ietekmējums, bet gan Rīgas pārstrādājumā. Prospekta malējās daļas 18. g. s. pārveidotas toreiz valdošā baroka garā. Arī Jelgavas Trīsvienības baznīcas iekārtas priekšmeti, kā kancele, altāris un ēŗģeļu prospekts darināti renesanses formās un to autori, liekas, ir Rīgas meistari. Pašā Jelgavā kā hercoga galma ebenists darbojās T. H e i n c s (Tobias Heintz, dz. ap 1590. g.), kas 1617. g. darinājis vietējās Trīsvienības baznīcas lūgšanas pulti (tagad Kurz. prov. mūzejā) un citus baznīcas iekārtas priekšmetus. Šo darbu bez meistara portreta grezno vēl četri Bībeles notikumu tēlojumi, kas darināti teicamā koka mozaīkas tehnikā. Uzglabājusās arī ziņas par hercoga kokgriezēju J o h. R u m m e l u, bet viņa darbi nav zināmi. Mināma arī 1646. g. izgatavotā ozola koka mūzikantu lukta Rīgas L. Ģildes zālē, ar skaistām, amatnieciski nevainojami darinātām vītām trepēm. Rīgas Melngalvju sabiedrības īpašumā atrodami arī daži šī laika fragmenti, liekas, vecās telpu iekārtas solu dekorējumi. Lībekas kuņģnieku savienības

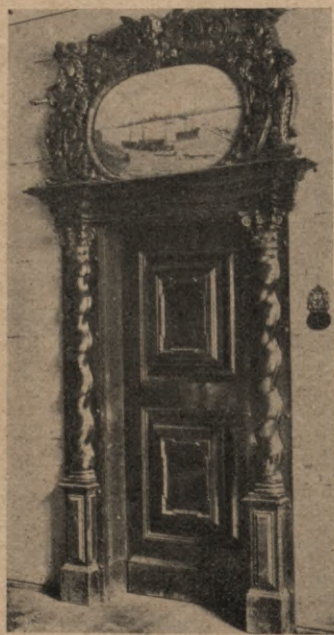
nama vecā iekārta ir vēl uzglabājusies un domājams, ka tā ir līdzīga tai, kas atradusies Rīgas Melngalvju namā un iznīcināta 18. g. s. beigās.

Igaunija. Arī Tallinas baznīcās glabājas vairāki renesanses laikmeta koka darinājumi. 1628. g. izgatavota Sv. Nikolaja baznīcas kancele. Tā vispārējā uzbūvē līdzīga par 13 gadiem jaunākajai Rīgas Archibīskapa katedrāles kancelei. Tās stūrus ierāmē uz balstekļiem novietotas korintiskas kolonnas. Starp tām atrodas portālveidīgas ielodzes, kurās atrodas gleznojumi. Līdzīgi Rīgas kancelei tabernākuls veidots divos stāvos un to vaiņago šajos laikos ļoti izplatītais simbols—pelikāns, kas sev pāršķēļ krūtis. Izteismīgi, bet provinciāli pasmagās renesanses formās veidotas kanceles durvis. Tās ieslēdz divas uz postamentiem novietotas ar groteskām izpušķotas kolonnas. Pašām durvīm ir diezgan vāji proporcionēti portālveidīgi pildījumi. Tās ar savu sīko arhitektonisko iedalījumu stipri atgādina šim laikam Vācijai raksturīgos "fasādes skapjus". Labi izkoptās renesanses formās veidoti šīs baznīcas soli un Tallinas Melngalvju savienības baznīcas sēdekļi. Šim laikam pieskaitāmi arī daži portāli.

Lietava. Renesanses laikmets Lietuvā nav atstājis nekādus lietājamās mākslas koka izstrādājumus. Viļņas, vecās Lietavas galvas pilsētas, renesanses laika dievnami izdaiļoti ar baroka un rokoka formās darinātām baznīcas iekārtas lietām.

No baroka līdz tagadnei. **Latvija.** Baroks Latvijā ieviešas 17. g. s. vidū un valda vairāk par simts gadiem, pēc kam pāriet rokoka stilā un klasicismā.

Šī laika pilsonisko telpu iekārtas māksla pārdzīvo ievērojamu uzplaukumu. Turīgie rīdzinieki savu mājokli ierīko ar zināmu solidu greznumu. Savā iedalījumā un telpiskā uztvērē tas visumā atbilst kaimiņu Hanzas pilsētu (Dancigas, Lībekas, Rēveles) pilsonisko dzīvokļu iekārtai.

Durvju apbūve (Doma mūz., Rīgā)

Dzīvojamās ēkas pret ielu novietojas ar savu šauru, t. i. jumtgales pusi, līdz ar ko diezgan dziļās telpas visumā ir patumšas. Apakšstāvā atrodas lielā halle (Diele), ko pa daļai izlietā kā veikalu un kurā arī iebūvētas kāpnes, kas ved uz augšējo, dzīvojamo stāvu. Šinī telpā atrod sev vietu pēc Dancigas paraugiem (retāk pēc Hamburgas) Rīgā izgatavotie divdurvīgie, lieli ozola koka skapji, kas sadalīti ar pilāriem un vaiņagoti ar lauztiem zelmiņiem. Soli un garī galdi papildina šīs telpas iekārtu. Blakus atrodas maza telpa — kantoris. Pie koridora, kas halli savieno ar pagalmu, novietota neliela virtuve. Otro stāvu ieņem dzīvojamās telpas un guļamistabas, vai kambari, kas bieži nav apkurināmi. Dzīvojamo telpu sienas dažkārt ietērtas

koka panējos, vai arī izgreznotas ar Holandes zili baltajiem podiņiem. Durvju ailas ierāmē uz postamentiem novietotas vītas kolonnas ar korintizējošiem kapitelliem, kas balsta spēcīgi aplauzto architrāvu. Virs tā parasti atrodas kāds kokā griezts izrotājums. Durvis sadalītas vienā vai divos pildīnos, kas pēc Holandes parauga ierāmēti ar "liesmu līstēm", vai arī veidoti kā "spilveni". Telpu apgaismo lieli misiņa bumbu luksturi. Istabas stūri ieņem prāva, baltu vai krāsainu podiņu krāsns, kas parasti balstās uz virpātiem, bulustras veidīgiem stabiņiem. Krāsni vaiņago baroka formas zelminis. Zem stāvā karniņu jumta atrodošās bēniņu telpās ierīkotas noliktavas.

No istabietām jau minējām lielos t. s. Dancigas halles skapjus. Rīgā gatavotos skapjos Dancigas ietekmējums izpaužas vienīgi lauztajā zelmiņu līnijā. Bet visā uztverē tie ir daudz tuvāki atturīgajiem Holandes skapjiem nekā stiprākā reliefā veidotiem Dancigas paraugiem. Rīgu ar Holandes ostām ap šo laiku saista rosīga tirdzniecība un no turienes būs ievesti istabietu paraugi, kas tad ietekmēja vietējos darbus. Holandes ierosināti arī lielikuma darbi, kuŗu visizplatītākais motīvs ir no daudzkrāsainiem kokiem saliktas zvaigznes un rozetes. Pēdējās vēlāk iedvesmojušās tautas mākslu un pārstrādātā veidā grezno mūsu pūra lādes, skapjus un krēslus.

Līdzīgus motīvus labprāt pielietāja arī Jelgavas smalkgaldnieki. Ar laiku šeit nodibinājušās noteiktas tradīcijas. Zvaigznes un rozetes grezno gan galdu un kumodu plātnes, gan rakstāmos skapjus, spoguļu rāmjus un krēslu atzveltnes. Kā materiālu izlietā gaišo kļavas koku, melnkoku un riekstu koku. Šis dekoratīvais virsmas izdaiļošanas veids iznīkst 19. g. s. pirmajā pusē.

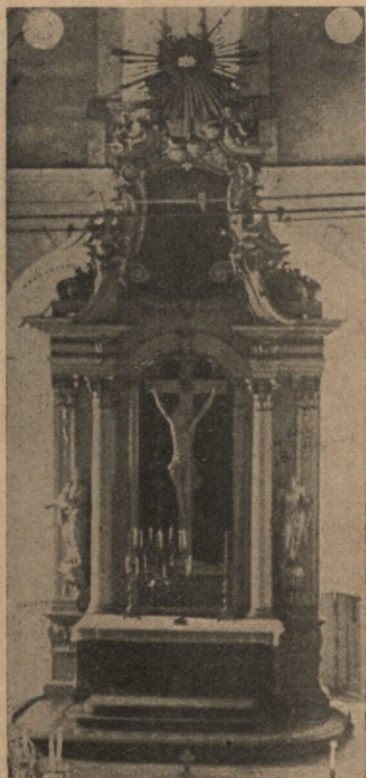
Provinciāli pasmagā, bet ļoti izteiksmīgā traktējumā Holandes gars izpaužas arī Bauskas galdniecības skolā. Šeit lielikuma darbiem lietā kaulu, pie kam labprāt rāda medīšanas un žanra motīvus, tēlojot visus notikumus naīvi natūrālistiskā veidā. Valsts mākslas mūzejā (agrāk Jelgavas pilī) atrodas šīs darbnīcas izgatavoti krēsli, sols, kumode, galds un drēbju pakaramais, bet Doma mūzejā — amatnieciski nevainojami nostrādāts holandiešu tipa rakstāmais skapis. Tā signatūra liecina, ka šo skapi 1750. g. izgatavojuši meistari Joh. Gočs (Joh. Christ. Gottsch) un Gotfr.

Dancigas skapis (Rīgas darbs, priv. kol., Rīgā)

Hildebrants (Gottfried Heinr. Hildebrandt), kas nostrādājuši Bauskā pie šā brīnumdarba tepat 7 gadus.

Bagātie tirgotāji un rātskungi arī rūpējās par dievnamu iekšējo izveidojumu, izgreznojot tos ar skaisti grieztām, zeltītām un izkrāsotām epitafijām, baznīcas soliem, ērģeļu prospektiem, kancelēm un altāriem (Melngalvju savienības sēdekļi Pēteru baznīcā, Rīgā, Archibīskapa katedrālē, u. c.). Dažus no šiem priekšmetiem turpmākie gadsimti paguvuši iznīcināt un atmiņas par tiem uzglabājušās tikai dokumentos vai zīmējumos. Tiem pieder altāri Rīgas Jēkaba, Pēteru un Jēzus baznīcās, Archibīskapa katedrālē, Olaines Elīzabetes baznīcā un slavenā krievu galma architekta grāfa B. Rastrelli sacerētais un Pēterburgā izgatavotais Jelgavas pils kapellas altāris, kas nojaukts 1782. g. Līdzīgā Francijas-Itālijas galma baroka formu veidojumā uzglabāties šī lielmeistara zīmētais altāris Liepājas Trīsvienības baznīcā. Turpat atrodas hercoga lukta, ko grezno vijīgs rokoka dekorējums.

K. Apelbaums un Meiers Sv. Jāņa baznīcas altāris (Rīgā)

Var teikt, ka 17. g. s. vidū Latvijas teritorijā atradās divi lietājamās mākslas centri. Viens no tiem bija Rīgā, un tā priekšgalā atradās galdniekmeistars Kārlis Apelbaums (Karl Gottlieb Appelbaum) un kokačelnieks Meiers (Meyer). Šie meistari izgatavojuši 1766. g. Bīķernieku Katrīnas baznīcas altāri un rokoka formās kanceli, kuras fragmenti atrodas Valsts vēsturiskā muzejā. Bet to staltākais

darbs ir Rīgas Jāņa baznīcas altāris (1768.—69.) līdz ar rotājīgo un vieglo ķesteru ambōnu. Šis skolas altāra būves spilgti atspoguļo rokoka stila apvienojošo garu. Jāņa baznīcas altāra kompozīcijā valda gandrīz gotiski izjūsts vertikālisms, ko pasvītrot netikvien altāri ierāmējošie Korintas kārtējuma pilastri un kolonnas, bet arī stipri aplauztais antablements un virs tā esošais pāršķeltais baroka volūtu zelminis. Vidusdaļu vainago ērģeļu balstīta padebešu glōrija. Vietu starp pilastriem un kolonnām aizpilda Meiera veidotie pasmagie apustuļu Pēteru un Pāvila tēli. Pēc līdzīgas schēmas darināti, gan ne tik bagātā izstrādājumā, arī pārējie šīs skolas altāri.

Pavisam citu uztveri rāda Ventspils skolas altāri un kancelis, kur kokačelnieciskais elements nomāc galdnieka darbu. Līdz ar to izzūd Rīgas skolā novērojamā skaidrā tektoniskā uzbūve, kas tik labi atbilst protestantisma garam. Ieviešas gleznieciskais moments, kur gaismas un ēnas slid pār tēliem un dekoratīviem izrotājumiem, radot katoliski mistisku kopiespaidu. Šie darbi savā būtībā ir tuvāki vēlās renesanses izpratnei, nekā apvienojošam baroka gara izpaudumam.

To autors ir Ventspils koktēlnieks Nik. Sefrenss Jaun. (Nic. Söffrens, 1662.—1710.), kuŗa tautība līdz šim nav noskaidrota (sk. arī I. sēj. 375. lpp.). Viņa tēvs (arī Nikolajs, † 1694.) strādājis hercoga Jēkaba kuŗu būvētavā Ventspilī kā koktēlnieks. Viņa ļoti apdāvinātais dēls savas tehniskās zināšanas ieguvis strādājot līdz ar tēvu, bet jādodomā, ka mācījies pie kāda liela meistara ārzemēs. Viņa darbos saskatāmas radnieciskas saites ar Dānijas koktēlnieku skolas tradīcijām (Braumeiers, Šrēders, Breiers u. c.). Kopā ar savu tēvu viņš ap 1687. g. darīna Nurmuižas baznīcas altāri un kanceli. Sefrensa dižākais darbs ir Liepājas Annas baznīcas trīsstāvu altāris un sols, ko viņš ar saviem mācekļiem (Markvartu un Martensu) izveidojis 1697. g. Bez tam viņš darīnājis Kuldīgā Katrīnas baznīcas altāri, Ugāles baznīcas ērģeļu prospektu, Užavas baznīcas altāri (1700. g.), Landzes baznīcas altāri, kanceli un ambōnu (1701. g.) un Ēdoles un Lestenes baznīcu altārus un kanceles u. c. Savā ekspresijā un ar apbrīnojamām tehniskajām spējām šis mākslinieks un viņa skola ieņem goda vietu baroka laikmeta Ziemeļu Eiropas labāko koktēlnieku starpā.

N. Sefrenss Jaun. Sv. Annas baznīcas altāris (1697. g., Liepājā)

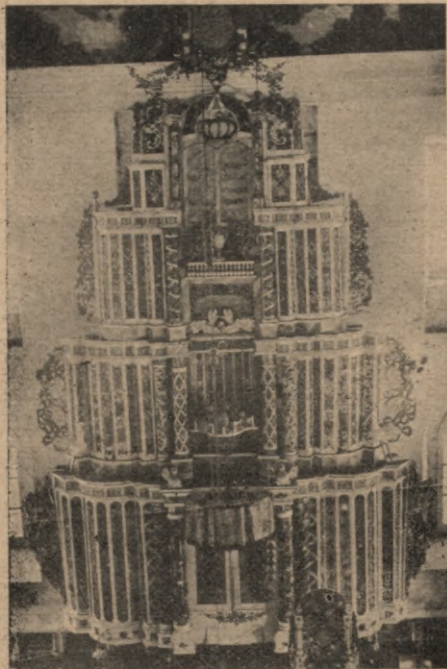
Rokoka garā veidotu iekšarchitektūru pie mums godā ceļ Rundāles pils radītājs arhitekts B. F. Rastrelli (sk. I. sēj. 212 lpp.) un apdāvinātais dekorators Grafs (A. Graff). Koka izstrādājumos rokoks parādās baznīcu iekārtu rotājumos kā arī Rīgas un Jelgavas namu durvju dekorējumos. (Apriķu baznīcas iekārta, Valsts vēsturiskā mūzeja Dundagas baznīcas "kungu sols", dažas vērtīgas ēku durvis, Jelgavas Katrīnas patversmes ieejas durvis u. c.).

Sefrensa skola Usmas baznīcas altāra sīkdaļa (Brīvdabas mūz., Rīgā)

Izņemot arhitekta Kristofa Haberlanda (sk. I. sēj. 225. lpp.) darīnātos altārus un kanceles klasicisms nav atstājis nedz Latvijā, nedz arī citās Baltijas valstīs kautcik ievērojamus darbus. No klasicisma gaumē veidotām telpām minama bij. Latv. Saeimas nama "Dzeltenā zāle". Šim laikam vēl pieskaitāms ļoti īpatnējais krāšņi otētais Bauskas sinagogs milzu

"Aron-Hakodešs". To kāds žīdu meistars Šapša, kā uzvārds vairs nav uzglabājies, darinājis pagājušā gadsimta 30. gados. Ailainā apdarē veidotās kolonnas pārvelk fantastiski raksti, kas sevī satur gan rokoka, gan klasicisma stilu elementus un austrumu mākslas motīvus.

»Aron-Hakodešs« (Bauskas sinagogā)

"Bīdermeiera" laikā Baltijas valstīs no jauna uzplaukst galdniecības mākslas darinājumi. Muižniecība, kas diezgan prāvā skaitā kalpoja Krievijas gvardijas pulkos, atgriežoties dzimtenē ievēd no mētopoles mēbeļu paraugus. Vietējie meistari šos Krievijas lietājamās mākslas iestrāvojumus ātri vien pārstrādā, radot savdabīgi interesantu lokālu "Bīdermeiera" formu izpaudumu. Mēbeles darina gan muižās, gan pilsētās un tās lielā skaitā grezno muižnieku un "balto" literātu mājokļus. Sociālās pārmaiņas, kas izsauc Krievijas sabrukumu un patstāvīgo Baltijas valšķu nodibināšanos skar arī šos darinājumus. Daļa istablietu tad iznīcināta, daļa aizvesta uz ārzemēm, bet pāri palikušās tiek pasargātas no bojā ejas privātās kolekcijās, jaunbagātņieku un intelligentās sabiedrības salonos.

19. g. s. otrajā pusē līdzīgi citām Eiropas valstīm arī pie mums mēbeļu mākslā ieviešas maz iepriecinošs virziens. Neradot nekā jauna, sāk atkārtoties pagājušo laikmetu stila mēbeles. Rodas t. s. pseudogotika, pseudorenesanse u. t. t. Kā protests šiem vēsturiskajiem virzieniem 90. gados, nākot no Minchenes šeit parādās t. s. "Jugend" stils (nosaukts tā pēc mākslas žurnāla "Jugend", ap kuru grupējās jaunā virziena mākslinieki, sk. II. sēj. 582. lpp.), kas savus nemierīgos darinājumus labprāt izgrezno ar stilizētiem dabas formu ornāmentiem. Lai gan šis stils nav radījis palielo vērtības, tad tomēr atdzīstama drosme, ar ko pirmie mākslinieki to uzsāka. Tas bija aktīvs protests pastāvošām tradīcijām un lielā mērā sekmēja lietājamās mākslas ievirzīšanu citā, auglīgākā gultnē. 20. g. s. sākumā jaunās mākslas celmlauzis Rīgā ir Stīglica centrālo skolu beigušais mākslinieks Jūlijs Madernieks (dz. 1870. g.). Viņam blakus šīnī virzienā darbojušies grafiķis Richards Zariņš (sk. II. sēj. 549. lpp.) un daži citi.

Stilu mākslas tradīcijas renesanses un baroka garā piekopis istablietu metos arhitekts Eižēns Laube (dz. 1880. g.) bij. Saeimas zāles iekārtā, Latvijas universitātes vecās svētku zāles katedrā, Ķemeru viesnīcas iekārtā. Mākslinieks dažkārt ornāmentām pielietā tautiskus motīvus, kas jau organiski nav saistīti ar mēbeļu vēsturiska-

jām formām, bet dekoratīvi labi pieskaņojas kopiespaidam. Individuēli uzvertē jaunklasiskā gaumā strādā arhitekts Sergejs Antons (J. Benjamiņa dzīvokļa iekārta), bet angļu rokoka formu valodu virtuōzi pārzin arhitekts Aleksandrs Trofimovs.

Jaunākos laikos istablietas veido t. s. lietišķības virziena formās. Tās savu abstrakti ģeometrisko pirmposmu jau pārdzīvojušas un sāk ievirzīties jaunā "Bidermeiera" gultnē. Šinī garā arhitekts Ernests Štālbergs (dz. 1883. g.) komponējis sēdekļus Universitātes jaunajai svētku zālei un arhitekts Fricis Skujiņš (dz. 1891. g.) interesanto lekšlietu ministra rakstāmā kabineta iekārta. Neatrūkst arī mēģinājumi modernizēt un atdzīvināt tautiskās mākslas formas (arch. F. Skujiņš — iekārta Ķemeru "Jautrajam odam") vai

A. Brastiņš Skapis (mākslin. īp., Rīgā)

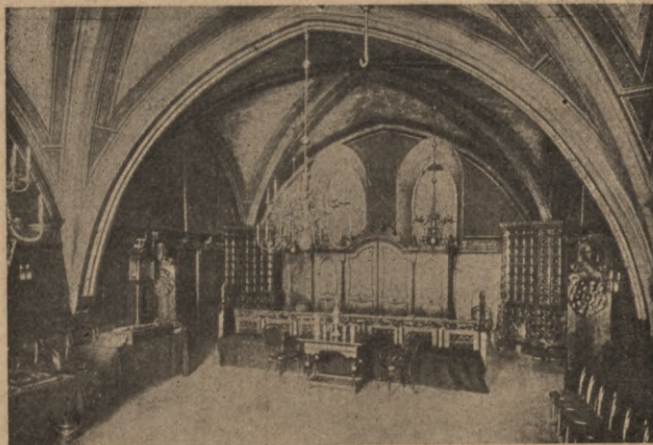
sakausēt etnografisko elementu ar pārstrādātām stila mākslas formām (Ānsis Cīrulis — Rīgas pils sūtņu akreditēšanās zāles iekārta, Jēkabs Bīne — vairākas istabu iekārtas). Minamas arī tās nedaudzās mēbeles, ko izgatavojis tēlnieks Arvids Brastiņš (dz. 1889. g.), kurās iepriecinoši labi izprasts materiāls, bet latviskā gaume izpausta ar māksliniecisku smalkjūtību. Interesanti arī mākslinieka Niklāva Strunkes (sk. II. sēj. 461. lpp.) mēģinājumi radīt zīmējumus figūrāliem un ornamentāliem koka inkrustācijas darbiem. Šie viņa pirmie mēģinājumi, kas izdevušies teicami, liek cerēt, ka mūsu smalkgaldniecībai dots jauns un izteiksmīgs dekorācijas līdzeklis.

Šos iepriecinošos un daudzsološos mākslinieciskos centienus plašākā sabiedrībā tomēr vēl nav pietiekoši atzinusi un atbalstījuši. Runājot par istablietām latviskā gaumā, tā pagaidām vēl saprot oficiāli piekopto virzienu, kas pilnīgi pārprot tautas smalko materiāla izjūtu, pielietājot koka darinājumiem audumam piemērotus rakstus. Šis istablietas ieslēdz lauztu līniju apveids, kurā vēl spokojas nemierīgā "Jugend" stila gars. Visiemīļotākais un līdz apnikumam atkārtotais motīvs ir balsta forma, kas pārņemta no Gaides (Kauguru pag.) saiešanas nama (sk. I. sēj. 250. lpp.). Šinī virzienā strādā arī daži mūsu mēbeļu rūpnieki un mākslas amatniecības skolas.

Igaunija. Rēveles pilsoniskais barokss attīstās līdzīgos apstākļos kā Rīgā un tāpēc arī tā izpaudums ir radniecisks tam, ko novērojam Latvijas pilsētās. Rēveles pilsētas tirgotājs dzīvojis apmēram tādās pat telpās kā pārtikušie rīdzinieki. Lielākā no tām ir apakšstāvā ierīkotā halle, kas sniedzas cauri diviem stāviem un kurā iebūvētas platas vienlaida kāpnes, kas greznotas ar spēcīgām balustras margām (Pikk ielā Nr. 60, Lai ielā u. t. t.). Telpās novietojas lielie, jau mums pazīstamie divdurvju skapji uz bumbu kājām, kurus vaiņago smaga dzega. Arī galdiem, kas vēl uzglabājušies

Tallinas rātes istabā, ir pēc Holandes parauga savā starpā savienotas balstru kājas. Šeit sienas skapji izgreznoti ar raksturīgām vītām kolonnām un pusloka apveida zelmiņiem.

Jau minētajā Tallinas Nikolaja baznīcā atrodas šī laika izteiksmīgākie sakrālās mākslas koka izstrādājumi.

Rātes istaba (Tallinā)

Bez jau l. sēj. 377. lpp. attēlotās f. Rōzena epitafijas (ar milzu izmēriem — 4,3×7 m) šeit vēl atrodas 4 m gara siena, ar ko šī Tallinas patrieša kapa vieta atdalīta no pārējās baznīcas ziemeļu pusē atrodosās priekštelpas. Siena ar horizontālām or-

nāmentu joslām sadalīta divos stāvos, bet ar desmit kolonnām astoņos laukumos. Iedalījumos vērojama vēlās renesanses laikmeta schēma, bet augšstāva rakstu apvītājās kolonnās un it sevišķi laužtajos zelmiņos izpaužas baroka gars.

Abi šie veidojumi lieku reizi liecina par šīs Hanzas pilsētas augsto māksliniecisko un amatniecisko līmeni. Acīmredzot epitafija un 1655. g. izgatavotā siena ir tā paša nezināmā meistara darbs. Mazliet provinciālākās baroka formās nostrādātas Tallinas Doma un Tartu Jāņa baznīcas kanceles.

Lietava. Lietavas teritorijā izgatavotās istablietas bijušas spēcīgās poļu un baltkrievu lietājamās mākslas ietekmētas. Šeit radītie mēbeļu tipi tālab nav izveidoti kaut cik patstāvīgās formās, bet gan visumā seko, atskaitot provinciālās īpatnības, Polijas stila mākslai. Ierosinātājs un pasūtītājs šeit vairs nav tirgotājs, kam sakari ar ārzemes mākslas centriem, bet gan muižnieks, kas arī savās pilsētas mājās piekopj telpu mākslu, kam piemīt zināms lauciniecisks raksturs. Dievnamu iekārtas priekšmeti pa lielākai daļai veidoti baroka un rokoka formās. Kauņā atzīmējams nopietni smagais Sv. Pēterja un Paula katedrāles altāris, pasausais Sv. Krusta baznīcas

Domeskāņu baznīcas kancele un biktskrēsls (Viļņā)

altāris un kustību pilnie Sv. Trīsvienības baznīcas altāri un kancele. No provinces baznīcu iekārtām ievēribu pelna Kretingas baznīcas un Tituveņu baznīcas skaistā rokoka kancele. Bez tam atzīmējams Joti īpatnējā bāroka gaumē veidotais Šaukenas sinagogas "Aron-Hakodešs" ("Svētuma skapis"), kas darināts 17. g. s.

Vijņā, šinī ievērojamā mākslas centrā, uzplaukst Joti īpatnējs un izteiksmīgs baroks un klasicisms. Šai pilsētai līdz 1570. gadam, kad tur parādās pirmie jezuīti, ir gotisks raksturs (viduslaiku koka izstrādājumi nav uzglabājušies). Drīz pēc tam sākas otrs, baroka posms, kas kokā veidotos baznīcas piederumos atstājis ievērojamus pieminekļus. Lai gan šeit telpu mākslā krustojas dažādu tautību meistarumu formu izpratne (italieši, poļi, baltkrievi un lietavieši), tad tomēr visumā ir sasniegts vienveidīgs dienvidnieciski bagāts baroka izpaudums.

Koka izstrādājumi Latvijas, Igaunijas un Lietavas tautas mākslā

Līdztekus stila jeb meistarumu mākslai, kurās priekšmetus darina profesionāli amatnieki mākslinieki, novērojama vēl nespeciālistu radīta tautas māksla. Tai pieskaitāmi visi tie tautas darinātie objekti, kurās anonīmie mākslinieki pratuši sakausēt ūtilitāro kodolu ar mākslinieciski veidotu čaulu. Šajos tautas darinājumos jo spilgti atspoguļojas to radītāju garīgā būtība. Tie gan vairs nav primitīva cilvēki, bet viņos primitīvais pasaules uztvērums pa daļai vēl mājō. "Tāpat kā tautas mākslu nosaka stila mākslas elementi, tā arī tautas primitīvais gars ir vispārējās kultūras un izglītības ietekmēts" (Freiers). Šai mākslai nav personīga rakstura un tālab vienas grupas un viena novada priekšmeti tikai Joti mazā mērā atšķiras viens no otra. Dažādības novērojamas gan kāda motīva variācijā, bet nevis pēc būtības. Tautas radošais gars, kas konservatīvi izpaužas tikai mantotās tradīcijas aplokā, palīdzējis uzglabāt vecu pamatformas arī vēlākajos gadsimtos darinātos priekšmetos.

Ārējās, formālās dabas ierosmes tauta parasti saņem ar provinciālās mākslas starpniecību. Tā gan dibinās stila mākslas pamatos, bet kvalitātes ziņā to nesasniedz. Viņas radītāji ir amatnieki, kas strādā miestos vai apriņķu pilsētiņās. Dažkārt mācītāji, lielkungu vai draudzes uzaicināti viņi darina lielākus darbus, kultivējot stila mākslu naīvi pārprastā atdarinājumā.

Latvija. Vecākās latviešu tautas mākslas istabietas, kas uzglabojušās līdz mūsu dienām, darinātas 18. g. s. otrajā pusē. Šinī laikā pilsētas un lauku kungu mājās mēbeles izgatavoja baroka formās un arī lauku sētās šī stila elementi ierosina tautas mākslas darbus. Šos iespaidus tauta dažkārt pratusi tā pārveidot un piemērot savai gaumei, ka tie grūti vairs saskatāmi, dažkārt turpretim barokie elementi pārņemti un pielietāti tiešā veidā. Visvecākās formas izpaužas labības šķirstos, galdos un krēslos. Pirmie darināti no bieziem plēstiem un aptēstiem egļu vai priežu dēļiem, kas iestrādāti četros spēcīgos stūru balstos. Šķirstu pārsedz vāks, kas veidots kā jumts ar divām slīpēm. Šī forma ir Joti veca un sastopama Vidus Eiropā jau romānikā, pie kam tur šķirstus grezno ar

griezumiem dobtā apdarē. Šķirsti sastopami pie mums tikai Vidzemē un Latgalē, kur tie pēc K. Andermaņa domām nokļuvuši ar somu tautu, t. i. igauņu un setuku starpniecību.

Turpmākā attīstības gaitā izgatavo šķirstus ar lēzenu pārsegu-

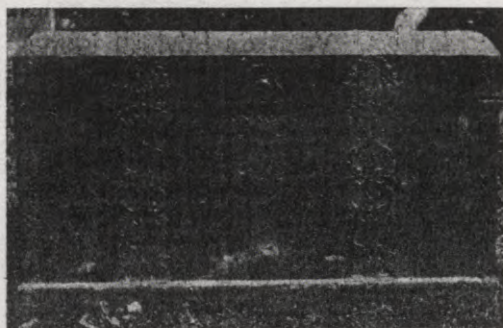

Šķirsts (Madonas apr.)

mu, kas pret priekšmeta ķermeni visās četrās pusēs mazliet izvirzās uz āru. Šādai formai pirmtipi meklējami vēlās gotikas laikos. Pie mums vecākie no šiem šķirstiem pieskaitāmi 18. g. s. sākumam. Tikai 19. g. s. 50. gados parādās Vidzemē ļoti īpatnējie otētie šķirsti jeb pūra lādes. Savā uzbūvē tās vai nu balstās uz pagarinātiem stūra statņiem, t. i. atdarina iepriekšējo lādes tipu (pielietājot tikai plānākus zāgētus un ēvelētus dēļus), vai nostiprinātas stūros ar dažkārt bagāti rotātiem dzelzs apkalumiem un balstās tad uz konsolveidīgiem stūra dēļiem. To vāks ir lēzens vai arī taisīts ar pacilu. Lādēm fons otēts parasti brūnā, zaļā un zilā eļļas krāsā, pie kam

priekšpuse un vāks rakstu izgreznots. Stingri simmetriskais un stilizētais zīmējums izveido vāzi vai podu, no kura izaug ziedaini stādu zari, bet dažreiz redzami arī putni, zvēri, dažādi fantastiski radījumi un geometriski ornāmentāli greznojumi. Kurzemes lādēs parādās vēsturisko stilu ietekmējums. Tanīs provinciāli īpatnējā pārveidojumā atspoguļojas vēlās renesanses, bāroka un rokoka laikmetu formas. Vecākā no līdz šim atrastām lādēm (Jaunpils pag.) darināta 1679. g. Kurzemē otējumi lielāko tiesu bija žīdu pagatavoti. Otējumi ietekmē arī Vidzemes lažu dekorējumus, ko darina paši latvieši. Var runāt par 3 dekoratīvo otējumu skolām, no kurām vecākā ir Kurzemes, bet jaunākā Latgales skola.

Pūra lādēm, kuras novietoja iklētī, vēlākos laikos talkā nāca skapis, kas atrod sev vietu istabā. Tā pirmforma savā konstrukcijā atgādina šķirstu, kam vertikālais izmērs nedaudz lielāks par horizontālo. Skapjiem lietāti tie paši smagie stūra balsti, tie paši plēstie un tēstie dēļi, kas nostiprināti ar koka tapām (Sērmūkšu pag. skapis). Kā smagais šķirsts savā turpmākā pārveidojumā pārvēršas otētā lādē, tā no nomācoši smagā skapja pirmtipa izaug otētais, ar rakstiem daiļotais

Pūra lāde (1826. g., Madonas apr.)

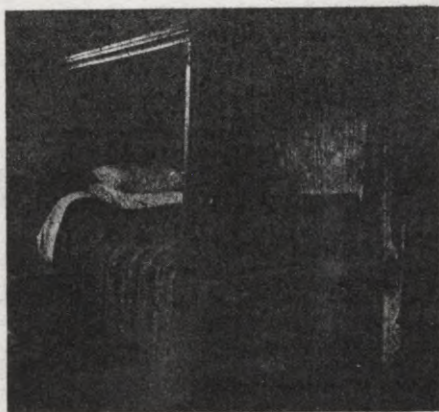
skapis. Viņš līdzīgi lādei atspiežas uz balstekļa formas kājām. To vaināgo līmeniska vai lauza apveida baroka dzega. Otējumi izpildījumā līdzīgi tiem, kas greznoja pūra lādes, tikai to motīvi kļuvuši bagātāki, nākuši klāt stārķu attēli, lauvas, čūskas un zaķi. Bez tam parādās gleznotas rozetes un baroka pildījumu motīvi. Vecākie skapji, kas uzglabājušies no 18. g. s. otrās puses, ir viendurvīgi un stipri plati, jaunākie ir slaidāki, dažkārt divdurvīgi un ar atvilknēm apakšdaļā.

Gultu tauta darina no priedes, egles, bērza, oša un ozola koka. Tā pārdzīvo gaŗu attīstības ceļu, iekams nonāk pie tām mākslinieciski izveidotām formām, kas kopš 18. g. s. pirmās puses ieviešas turīgo zemturu ģimenes gultas izveidojumā. Guļu vieta sākumā saistīta ar istabas sienām (lāva), vai darināta pēc galda principa, t. i. bez sānu galdiem, dažkārt uz "krusta" kājām (būriņas), pa retam pat divos stāvos.

Platās ģimenes gultas vecākā forma veidota ar četriem augstiem stūrja statņiem. Augšā tie savā starpā savienoti ar rāmkokiem, pie kuriem piestiprināja strīpainus vai rūtāinus aizkarus, kas gultas priekšpusē bija atvelkami. Kuldīgas apkaimē pazīstamas gultas, kurām statņi balsta līmenisku dēļu iklāju, kas virs statņiem nostiprināts ar šķērsdzitnēm. Arī šī "baldachīna" gulta sānos bija slēgta ar aizkariem. Vēlāk stūrja statņi nobeidzas vienā augstumā ar gultas galiem, pie kam galvgali paceļ augstāk un arī izkopj greznāk. Tā augšējais nobeigums var būt pilnīgi līmenisks, vai izrotāts ar dažādiem iegrizumiem, vai galu galā tā vidējo daļu veido horizontāli, bet stūru stabiņu tuvumā apveids nobeidzas ar ierāvumu. Dažkārt gultgaliem lietā ailainu izgreznošanas veidu, ievietojot viņos stateniskas vai krusteniskas strēlītes, vai arī tos pušķo dekoratīvi otējumi, kas savā kompozīcijā ir līdzīgi lāžu rakstiem.

Ar tādu pat mīlestību izkopti gultu sāndēļi. Tie pie galvgala, retāk arī pie kājgala, ir paplašināti, lietājot to apveidam baroka stila ietekmētu līniju.

Kaut arī ne izgreznojumā, bet gan vispārējā uztverē tautas darinātais krēsls ir vēl viduslaiku gara

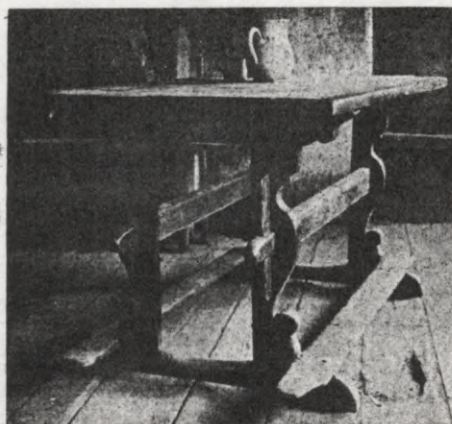

»Baldachīna« gulta (Talsu apr.)

Krēsls (Madonas apr.)

piesātināts. Līdzīgi Skandināvijas, Vācijas un Francijas viduslaiku krēsliem to pamatforma ir kubiska un zemā atzveltne līdzinās šīs pamatformas malu lielumam. Tālab šie krēsli liekas zemi un atstāj pasmagu iespaidu. Savā konstruktīvajā uzbūvē tie ir tikpat loģiski, cik vienkārši. Četri šķautnaini stabiņi, no kuriem divi īsākie ir krēsla priekšējās, bet divi garākie — viņa mugurējās kājas (līdz ar atzveltnes rāmjiem), savā starpā savienoti ar šķēršiem, kas veido sēdekļa rāmi, atzveltnes dalījumu un nostiprina tuvu pie grīdas krēsla balstus savā starpā. Tā kā šķērši balstos ielaisti ar caurejošām tapām, tad tos pamīši vienu pret otru liek dažādos augstumos. Šķērši sānos iestrādāti augstāk nekā tie, kas atrodas krēsla priekšējā un muguras pusē. Teiktais attiecas kā uz

Galds (Kuldīgas apr.)

vecākajiem pītajiem krēsliem, tā arī uz jaunākajiem dēļu krēsliem. "Sēdekli iepina no meldriem, smilgām, priežu saknēm, liepu lūkiem, kaņepju, linu grīztēm, lazdu līkstīņām un ēģēm" (arch. P. Ārends).

Mākslinieciski bagātāku izveidojumu ieguva krēslu atzveltnes. Dekoratīvo efektu sasniedz gan ar atzveltņu laukuma sadalījumu, gan ar dalošo kociņu izgreznošanu ar iededzinātiem ģeometriskiem rakstiem. Atzveltņu iedalījumam lietā vertikālus vai horizontālus dēlīšus vai stienīšus, kas novietoti viens otram līdztekus, retāk sastopami tādi, kas krustojas. Stienīšu novietnē novērojamas dažādas variācijas. Tie var atrasties atzveltņa rāmja apakšdaļā, vai arī tuvu pie augšējā šķērša, vai atkal sadala visu atzveltnes laukumu līdzīgās vertikālās slejās. Atzveltnes ar vienu platu, profilēta apveida vidusdēli, kas bieži greznots ar grieztu rozeti, ietekmējusi stila māksla. To pašu var teikt par dēļu sēdekļa krēsliem ar liektām kājām, kurus atspoguļojas Bīdermeiera stils. Bet jāsaaka, ka šīs līknes tauta dažkārt pratusi veidot apbrīnojamā ekspresijā.

Arī mūsu galdā tipos konservējušās viduslaiku pirmformas. Līdzīgi gotikas laikmetā lietātiem galdiem, šī mēbele savos vecākajos veidos ir izjauicama un sastāv no divām sastāvdaļām — balstiem un plātnes. Saliktā veidā galds atrodas tikai ēšanas laikā, bet pēc maltītes to atkal izjauc. Balstiem lietā savā starpā puskokā iestrādātas "krusta kājas". Vēlākos laikos dažkārt baroka formās profilētie vaigi novietoti svērtēniski un tie savā starpā pie grīdas savienoti ar rāmīkociem. Sevišķi rūpīgi izkopti Latgales galdu balsti. Būdami šķērsriezumā kvadrātā, tie ar savām pārzmaugām atgādina virpātas veltēniskas formas. Galdi ar īsti virpātām kājām sastopami retāk, tie ir mazāki apmēros un vieglāki izveidojumā. Kāja, kas uz apakšu sašaurinās, salikta no pastieptām bumbiņām, kas mijkārtojas ar apaļām plāksnītēm. Jaunākie galdi otēti elļas krāsā, pie kam visbiežāk lietā brūnus toņus. Latgalē sastopami galdi, kas

otēti vairākās krāsās, izgreznojot brūno pamatfonu ar dzelteniem un melniem rakstiem.

No pārējiem tautas darinātiem koka izstrādājumiem minama kriju tīne, t. i. grozs ar vāku, kurā glabājās visa līgavas godība. Tālāk — stīpota galdiņu tīne, vai prāva lieluma kubls ar koka stīpām, divām osām un vāku. Tīnes dažkārt izgreznotas iedezinātiem geometriskiem rakstiem. Tās glabājās drēbju klētī, retāk nama priekštelpā vai istabā. Vēl minami sveču lukturi, div- un vairāk zarainie kāzu lukturi, ko karināja pie griestiem, un citi sīkāki priekšmeti. Atzīmējama lielā dekoratīvā prasme, kas izpaužas tautas izgatavotās kapa zīmēs, krastos un smalki stilizētos jūmtu gaiļos.

Lauku istabā vienu sienu aizņem krāsns ar mūrīšiem, kurus izlietā sēdēšanai un gulēšanai. Vienu no stūriem aizpilda lielā gulta, kas precētam pārim kalpo cauru gadu. Jaunieši siltā laikā guļ saimniecības ēkā. Gar sienām novietoti gaļi soli, kas vecos laikos iestrādāti sienās, vēlāk tos taisa vieglākus un pārvietojamus. Tiem blakus, lodziņa tuvumā, novietots galds ar īsāku un šaurāku solu. Krēslu skaits istabās ļoti ierobežots. Skapis, kas parādās tikai vēlāk, ieņem vietu pie sienas. Zemo telpu diezgan trūcīgi apgaismo dažī mazi lodziņi, kas sadalīti četrās rūtīs. Zināmu krāsainību rada gultas priekškari, raibi austas gultu segas un skapja un gultgala ornāmentālais otējums.

Igaunija. Stāsta, ka senos laikos igauņu zemnieks, līdzņemot maizi, cirvi, nazi un kokurbi, gājis mežā un pēc trim dienām no turienes atgriezies ar gataviem ratiem. Šāda veiklība koka apstrādāšanā spilgti izpaužas visos priekšmetos, kas saistīti ar godībām, vai kurus lietā ārpus mājas. Istabietas un mājas rīki, izņemot tos, ko puīši izgatavo savām izredzētām, paliek vienkārši un neizkopti. Toties bagāti izveido sedlus, pātagas kātus, salkas un it sevišķi koka kausus (puu-kann).

Izplatītākais izgreznošanas veids ir virsmas ornāmentācija, iedezinot vai ieskrāpējot zīmējumu, vai iegriežot rakstus dobtā apdarē. Daudzkrāsainu koka ielikumu darbi sastopami retāk. Geometriskā dekorējuma motīvi ir punkti, riņķi, krustiņi u. t. t., kas pārklāj vienmērīgi visu virsmu, vai arī sakopoti lielākos kvadrātos un riņķos. Izņēmums ir augu un dzīvnieku motīvi, ko pa retam pielietā Igaunijas rietumu piekrastē un salās.

Jumtiņa segtie primitīvie šķirsti ("kristud"), kas arī izplatīti starp Pečoras apvīda setukiem, parasti nav izgreznoti. Toties bagāti ar rakstiem daiļo pūra grozus (waak), kas daļai vēl uzglabājušies no 18. g. s. Viņus gatavoja no kļavas, bērza vai apses dēlīšiem, ieliekot dibenu no priedes vai egles koka. Tālāk minamas salkas, kuras uz salām grezno

Pūra grozs (1781. g., Sāremā)

kokā grieztas zirgu galvas, veidotas notūrālistiskā uztvērumā. Uz sauszemes ieviešas turpretī stingra stilizācija, pie kam ar laiku pilnplastiskie griezumī pārvēršas vienkāršā virsmas ornāmentācijā. Arī no koka darinātos sedlus grezno virsmā padziļināti ģeometriski raksti.

Dzeramie kausi (Martna un Sāremā)

vai iededzinātiem ornāmentiem. Inkrustācijām kā darba rīku lietā vienkāršu nazi. Fonā iegrieztos padziļinājumos ļoti rūpīgi iestrādā citas krāsas ķilveidīgas formas koka iebīdņišus. Dēļišiem kā materiālu lietā bērza, oša, ozola, alkšņa un priedes koku. Ielikuma darbiem salinieki un zvejnieki izlietā no jūras izvilkto (mere puu) melngano ozolu vai riekstu koku, retāk sastopams arī sarkanais koks. Rokturis (kōrw) ar attiecīgu dēļīti izgriezts no viena koka gabala un tā apakšējā daļa parasti izbeidzas apajā ripā, kas bagātākos priekšmetos izgriezta ailainā apdarē. Rakstiem daiļotais vāks veidots ar pacīlu un kustīgi iestiprināts rokturā augšgalā. Skaitī gludinātās stīpas, skaitā parasti septiņas, novieto pie trauka apakšmalas un viņa augšējā trešdaļā. Šīs krāšņās salenieku kāzu dāvanas, kas vienādi vienkāršas uzbūvē un izgrieztām, visā savā primitīvitātē sasniedz apbrīnojamu izteiksmi un ir visdiženākās īgaunū tautas koka izstrādājumu starpā.

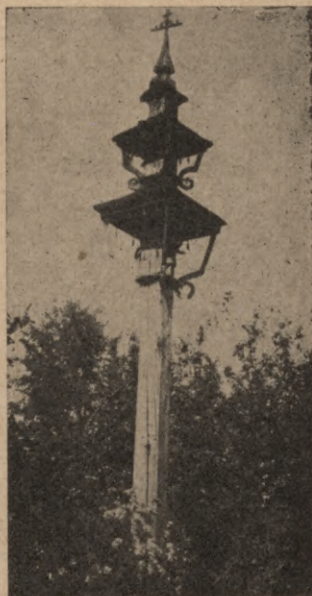
Lietavā tautas materiālā kultūrā līdzīgi Latvijai un Igaunijai ļo plašu vietu ieņem koka izstrādājumi. Tāpat kā Igaunijā Lietavā pat durvju atslēgas un zvaniņi, ko lopiēm kar pie kakla, darināti no koka, nerunājot nemaz par dažādiem mūzikas instrumentiem, iejūga piederumiem, darba rīkiem, istablietām un traukiem. Pēdējie sastopami visādās formu variācijās, sākot ar vienkāršākām un beidzot ar dižo kāzu biķeri, kas izgriezts no viena koka gabala un veidots kā divpusīgs pārpīnības rags (īglabājas Kauņas Čurloņa galerijā). Lielākā daļa priekšmetu greznoti ar ģeometriskiem rakstiem vai rozetēm, palmu lapu, vai stilizētu puķu veidā. Raksti ar naža palīdzību iegriezti kokā un otēti sudraba vai zelta krāsā. Stilizēti dzīvnieki, pa daļai ļoti raksturīgā uztvērumā, grezno riekst-

Kāzu biķeris (Kauņa)

kožus un dvieļu pakaramos dēlišus. Arī spieķus izdaiļo ģeometriskī raksti, bet to rokturus veido kā dzīvniekus.

Visaugstāko izpaudumu tautas māksla Lietuvā sasniegusi koka ceļa krustos (kryžius), kas lielā skaitā izkaisīti visā zemē un piešķir tās ainavai viņas īpatnējo raksturu. Tie pēc dažu pētnieku domām attīstījušies no ļoti senām piemiņas zīmēm, kas kolonnu veidā pacēlušās kapsētās. Tagad šīs zīmes ceļ netikvien piemiņai kādam pie senčiem aizgājušam tuviniekam, bet tās arī saista ar ģimenes dzīves priecīgiem notikumiem — kāzām, kristībām, izveseļošanos no slimības, vai gūstot uzvaru kādā tiesas prāvā. Šo piemiņas zīmju vecākais tips ir vienkārši aptēsts kolonveidīgs stabs, pārklāts ar jumtiņu. Jau daudz vēlākos kristiānisma laikos zem šī jumtiņa novietoja Kristus vai svēto tēlus. Attīstoties tālāk vienkāršais pārsegums pārvērtās pa daļai diezgan sarežģītā uzbūvē, kas plānā ir gan kvadrātiska, gan daudzstūraina, gan arī pieņem grieķu krusta formu. Bieži vairākas šādas mazas celtnītes novietotas viena virs otras, atgādinot uzbūvē un apveidā austrumu mākslas pagodas. Piemiņas zīmju tektoniskās mazceltnes izgrezno fantastiskas formas

Krusts (Ukmerges apr.)

staru vēdekļi, kas varbūt simbolizē sirmās senatnes puspiemirsto saules kultu. Tā pagānisms un kristiānisms, mānticība un ticība atraduši Lietavas krustos augsti māksliniecisku formu izpaudumu.

Plaukts (Ķīna, 18. g. s.)

Austrumu kultūras tautu koka izstrādājumi

Eiropā istablietas ir sabiedriskās kultūras mērogs. Āzijā, kur tādas kultūras mūsu vārda nozīmē nav, kur cilvēki sēd uz grīdas un telpai klimatisko iemeslu dēļ ne tuvu nepiekrīt tā loma kā Eiropā, iekārtas priekšmeti attīstījušies ļoti šaurās robežās. Vērtējot Austrumu mērogā, mēbeļu māksla Ķīnā sāk izveidoties Ming dinastijas sākumā un uzplaukst 16. un 17. g. s. Kopā ar slavenu Ķīnas porcelānu mēbeles ieplūst Anglijā un Holandē un stipri ietekmē Eiropas baroku. Galdu un sēdekļu balstiem ir raksturīga volūtveidīga forma. Vēlais baroks un agrais ro-

koks šo apveidu uzķer un pārveido saviem nolūkiem. Ar melno laku pārklātie Ķīnas div- un četrduurvīgie kabinetskapji un lādes ir pilnīgi gludas, bez jebkādiem tektoniskiem dalījumiem un nobeigumiem. Lielās virsmas grezno zeltkrāsainas ainavās, žanra motīvi un skaisti gravēti bronzas kalumi. Ap 1700. g. tur parādās zemciļņu putni, puķes un pērles ielikuma darbi. Retāk sastopamas mēbeles, kas pārklātas ar brūnu vai sarkanu laku.

Persijas korāna galdiņš
(1360. g., Ņujorkā)

Japānas mēbeles līdzīgi Ķīnas istablietām veidotas bez jebkādiem profilējumiem. Lakas tehnika tur vēl smalkāk izkopta kā Ķīnā. Agrākajos laikos (9. un 10. g. s.) priekšmetus izgrezno ar stingri stilizētiem ģerboņiem, rozešu un vītņu ornāmentiem. Vēlāk parādās pār visu virsmu izkaisīts puķu un ainavu dekorējums. Vairums priekšmetu izgatavoti 17. un 18. g. s. Iekārtas priekšmeti no šiem laikiem ir ļoti reti, tie glabājas tempļos (Naras) un ķeizariskās pilīs.

Islāma tautu telpu mākslā galvenā loma piekrīt grīdu un sienu segām, un koka mēbeles tādēļ tur ir novārtā. Persijā lietā zemus galdiņus un skapjus, kas novietojas sienu ielodzēs.

Turcijā sastopami rakstāmie skapji, lādes un daudzstūraini galdiņi. Visi šie priekšmeti gatavoti no cieta koka un izgreznoti ar zilonkaula un pērles ielikuma darbiem, parasti ģeometriskā rakstā.

Arī Indijas koka izstrādājumus dekorē pērles, zilonkaula un melnkoka inkrustācijas. Bez tam plaši pielietā virpātāju darbus un zilonkaulā grieztus ģeometriskus ornāmentus. Indijas mākslas izstarojums sajūtams Holandē un Portugālē, bet līdz ar to šīs zemes ar savām Austrumu kolonijām ietekmē Indijas istablietas. Indijas rakstāmos skapjus grezno Ķīnas ornāmenti pērles ielikumos. 18. g. s. Indijas mēbeļu mākslā parādās barokāls koka apstrādāšanas veids. 19. g. s. angļi ierosina Indijā jaunu no Persijas (Shiraz) ievestu koka virsmas dekorēšanas tehniku. Tā saucamā "Bombay" tehnika saviem zvaigžņotiem inkrustācijas darbiem izlietā blakus tonētam zilonkaulam, sandālkoku, melnkoku un alvu. Šīs mēbeles plašos apmēros darina Eiropas eksportam.

Mazāzijā un Ēģiptē galdnieku māksla mākslinieciskā un it sevišķi tehniskā ziņā sasniedz ievērojamus panākumus. Ievēriību pelna mošeju iekārtas priekšmeti. Minamas kanceles (Mimbar), lūgšanas nišas (Mihrab), sienu skapji, durvis, bet no sīkākiem gabaliem korāna lādītes, paplātnes (Kursi) un apbrīnojami virpātie koka režģi, kas novietoti logu ailās. Lai izvairītos no koka mešanās, virsmas sadalītas sīkos laukumos, ko izgrezno zemciļņu arabeskas vai atdzīvina melnkoka un zilonkaula ielikumi.

Satura rādītājs

	Lpp.
Priekšvārds	1
I. Koka izstrādājumi Ēģiptē, Mezopotamijā, Priekšāzijas un Vidusjūras kultūras senajās valstīs	3
II. Tautu klejošanas laiks, romānika un gotika	7
III. Renesanse	16
IV. Baroks	34
V. Style Régence	44
VI. Rokoks	45
VII. Pāreja uz klasicismu	50
VIII. Klasicisms	51
IX. Ampīrs	56
X. No »Bidermeiera« līdz modernismam	58
XI. Krievija	60
XII. Koka izstrādājumi Baltijas valstīs	68
XIII. Koka izstrādājumi Latvijas, Igaunijas un Lietavas tautas mākslā	77
XIV. Austrumu kultūras tautu koka izstrādājumi	83

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309045283

RL 12-1